

Ernest Mandel:

Oktober 1917: statskupp eller social revolution?

Den ryska revolutionens legitimitet

(hösten 1992)

Inledning, av François Vercammen: Revolutionens olika skeden.

I februari 1917, mitt under kriget, störtade massdemonstrationerna det tsaristiska enväldet i Ryssland. Åtta månader senare, i oktober, erövrade arbetarklassen den politiska makten – med stöd av ett folkligt uppror i hela landet – och började bygga ett nytt, socialistiskt samhälle. 1900-talet förändrades fullständigt.

Precis som vissa hade förutspått, och andra fruktat, gav 1914 års världskrig upphov till en revolution.

Regimens kris

Revolutionen 1917 var en slutgiltig höjdpunkt på den inhemska kris som under 1800-talets andra hälft hade skakat det ryska samhället. Ryssland utgjorde en stor militärmakt i Europa (och även en imponerande kraft i Asien) men var fångat i ekonomisk underutveckling, samtidigt som det kapitalistiska produktionssättet segrade längre västerut. Den tsaristiska staten hade försökt använda sin makt för att genomföra vissa förändringar: jordreform, demokratisering av den administrativa apparaten, modernisering av utbildningssystemet, social lagstiftning, erkännande av rättigheter för arbetarna att bilda industriorganisationer ”uppifrån”, kulturell självständighet för imperiets olika nationaliteter, etc. Men alla reformförsök var bara delvisa och försynta, och följdes alltid av en motreform – och eftersom de måste återta kontrollen över tillfälligt ”befriade” samhälleliga och politiska krafter blev motreformerna så mycket brutalare.

”För lite och försent”: krisen exploderade i full omfattning för första gången 1905. Revolutionen detta år misslyckades, men bakslaget var inte fullständigt. En ny våg av revolutionära strejker 1914 stoppades av krigsutbrottet. Tre år senare tog historien hämnd: världskriget blev en mäktig katalysator för allt det lidande, ilska och förhoppningar som hade samlats under årens lopp.

Ekonomisk kris: regimen klarade inte längre av att ge mat till befolkningen. Politisk och institutionell kris: enväldet förlorade all legitimitet. Jordbrukskris: vardagslivets svårigheter ökade böndernas jordhunger. Kris för nationaliteterna: de kvävdes mer och mer av den påtvingade russifieringen.

Februarirevolutionen 1917

Den outhärdliga fattigdom som rådde under vintern 1916-17 utlöste en revolution i februari. Kvinnorna – arbetare och husmödrar – tände gnistan med sin Internationella Kvinnodag. Strejken inleddes av textilarbeterskor och spred sig snabbt och spontant till proletariatet i hela Petrograd – som vid denna tidpunkt var Rysslands huvudstad. På några få dagar förvandlades massstrejken till uppror, och den militära garnisonen anslöt sig till revolutionen. Kravet om ”bröd” fick snabbt

sällskap av krav på ”omedelbar fred” och ”ned med tsaren”. I upprorets virvlar hittade arbetarna ett sätt att organisera sig: de bildade sovjeterna (råd) – på fabrikena, i bostadsområdena och över hela staden – och ett rött garde (en revolutionär milis). Till och med vid fronten valde soldaterna egna kommittéer och... officerare! Senare, under sommaren 1917, anslöt sig därefter bönderna. På så sätt försvann regimens hela sociala grundval.

Dubbelmakt

Mellan slutet av februari och slutet av oktober 1917 befann sig Ryssland i en mycket speciell sorts revolutionär situation: dubbelmakt. I februari var arbetarklassen beslutsam nog att kasta ut den tsaristiska regimen, men inte redo att genast gripa ”hela” makten. Men den skapade ett tätt nätverk av råd på fabrikena och i städerna, och de spred sig till armén, och till sist även landsbygden. Dessa alltmer talrika och samordnade sovjeterna var i grund och botten en motmakt som närsomhelst hotade att störta borgarklassen.

Två sorters sovjeterna spelade en avgörande roll: de som valdes på territoriell basis och ända från början utövade politisk makt ”i samhället”, och fabriksråden som förkroppsligade arbetarklassens dynamiska kraft.

Råden uppstod ur massornas angelägna behov, men återspeglade även deras medvetenhet och politiska fördomar. För att uppgiften att gripa makten skulle ställas klart måste ett politiskt parti föra fram den, och prioritera den. Den enda organisation som klarade av att göra det var bolsjevikpartiet. Men ända fram till september 1917 var det en minoritet bland arbetarna. Historien om dubbelmakten är således också historien om en kamp mellan olika politiska partier – som representerade arbetarna och de folkliga rörelserna – om denna för revolutionen avgörande fråga: för eller mot att sovjeterna skulle gripa makten.

Förändrade styrkeförhållanden: februari-juni

Till en början dominerades dessa strukturer för självorganisering av olika reformistiska strömningar (mensjeviker, socialistrevolutionärer, trudoviker). De ledde sovjeterna och kom mycket snabbt (maj 1917) även att delta i den provisoriska (borgerliga) regeringen. De försökte bromsa trycket från massorna med hjälp av en klassamarbetspolitik.

Från och med denna tidpunkt är utvecklingen av situationen i arbetarråden nära knuten till den intensifierade klasskampen.

I början av april 1917 samlades den första sovjetkongressen – som sades vara ”allrysk” men i själva verket till stor del var begränsad till St Petersburg – med 480 delegater från huvudstaden, 138 från lokala råd och 46 från armén. Den enade sig om att stöda prins Lvovs borgerligt liberala regering (men krävde att få kontrollera regeringen!). Den stödde fortsatta militära ansträngningar, samtidigt som den krävde att rörelsen för arbetarråd skulle sprida sig till alla länder.

I slutet av april försökte regeringen återigen förespråka en krigsvänlig politik. Det orsakade stora demonstrationer och en stark strejkrörelse för omedelbara ekonomiska krav. Pendeln svängde åt vänster. Redan vid fabrikskommittéernas (första) kongress i Petrograd fick bolsjevikerna majoritet på grund av sitt stöd för kravet på ”ovillkorlig 8-timmars arbetsdag” och ”arbetarkontroll” (med 421 röster mot 335). Paradoxalt nog ledde denna vänstersväng till en början till att reformisternas (mensjeviker och socialistrevolutionärer) ställning stärktes på liberalernas bekostnad inom statens högsta kretsar och i de nationella sovjetstrukturerna. Först gick de med i en koalitionsregering ”mellan klasserna” och därefter ledde de den.

I början av juni sammanträdde arbetar- och soldatdeputerades första verkliga kongress. Dess 1090 valda delegater (varav 822 hade verkliga mandat och rösträtt) representerade omkring 20 miljoner människor. Kongressen hade valts med allmän rösträtt, och utgjorde det mest representativa och demokratiska organ som Ryssland någonsin hade upplevt. På grundval av en djupgående politisk pluralism diskuterade den under tre veckor (3-30 juni) alla de avgörande frågor som befolkningen stod inför. Delegaterna omfattade 283 socialistrevolutionärer (SR), 248 mensjeviker, 105 bolsjeviker och 73 partilösa, och resten fördelades mellan olika små socialistiska grupper. Kongressens exekutivkommitté hade karaktären av en formlig ”motregering”, och bestod av 104 mensjeviker, 100 SR-are, 35 bolsjeviker, och 18 socialister från andra strömningar. Efter en kort tid slog den sig ihop med den allryska bondekongressens exekutivkommitté, som sammanträdde separat, och där SR-arna hade absolut monopol.

Till en början var koalitionsregeringen mycket populär, men den misskrediterade sig snabbt. Likartade orsaker ger likartade resultat, men färgas av ett uppvaknande klassmedvetande: än en gång ingrep folkmassorna direkt på den politiska arenan, med sina egna kampmetoder. Arbetarrådets exekutivkommitté, som stod under reformistisk ledning, var medveten om det tryck som byggdes upp i basen, och de försökte ta ledningen över rörelsen genom att tillåta en demonstration. Men i Petrograd 18 juni var det bolsjevikernas paroller – speciellt ”All makt åt sovjeterna!” (som fortfarande leddes av reformisterna) – som var klart mest populära.

Revolution och kontrarevolution: juli-augusti

De nya styrkeförhållandena prövades under ”julidagarna”.

Initiativet hade tagits med demonstrationen 18 juni. Proletariatet i huvudstaden tolkade denna första seger som inledningen på slutoffensiven. Massorna gick längre än vad bolsjevikpartiet tänkte sig, och ville störta regeringen. Men massrörelsens förtrupp hade misstolkat den verkliga situationen. De befann sig alltför långt fram. Som ett resultat av detta svängde pendeln i början av juli kraftigt tillbaka, långt åt höger. Borgarklassen försökte komma på ett sätt att börja kväva revolutionens eld. Mannen för dagen hette Kerenskij.¹

Sedan han blivit premiärminister slog Kerenskij hårt mot bolsjevikpartiet och andra revolutionära organisationer. Han försökte återupprätta arméns sammanhållning. Han återinförde dödsstraffet, upplöste de upproriska regementena och utsåg general Kornilov till generalstabens ledare. Allt detta grundades på arbetarrådets och deras högsta organs ”laglighet”. Kerenskij försökte omvandla deras omstörtande realitet! Arbetarrådets (reformistiska) exekutivkommitté samarbetade aktivt med denna politik, och hjälpte till att tömma sovjeterna på sitt revolutionära innehåll. Därmed misskrediterades de i ögonen på arbetarnas förtrupp.

Kerenskij organiserade en allmän offensiv mot de erövringar som massorna hade gjort sedan februari. Dessutom sköt han på obestämd tid upp förverkligandet av folkliga krav – han gick alltid med på dem, men... sköt alltid upp dem till en senare tidpunkt. Dubbelmakten undergrävdes, utan att fullständigt försvinna. Bolsjevikpartiet hade stora svårigheter, men behöll majoriteten inom arbetarklassen (vilket visade sig vid kommunalvalen i slutet av augusti, som partiet vann).

Vissa inom de ”högsta kretsarna” trodde att timman hade slagit för en radikal kontrarevolution:

---

¹ Kerenskij's namn har fått en plats i den marxistiska vokabulären. Från denna tidpunkt betecknar ”kerenskism” borgerlighetens slutgiltiga lösning på kriser som har oförskämheten att öppna dörren för den proletära revolutionen. Men om den inte lyckas besegra arbetarnas makt med hjälp av sådana bonapartistiska metoder, så bekräftar kerenskismen, i ögonen på de breda massorna, den revolutionära marxismens ”extrema” lösning: att störta den rådande samhällsordningen.

en militär statskupp. Kornilov vände sig mot Kerenskij och tog chansen i slutet av augusti 1917 (liknande händelser gör sig påmindas: Allende och Pinochet i Chile i september 1973, eller Ebert-Noske och Kapp i Tyskland 1920). På tre dagar besegrades Kornilovs armé som angrep huvudstaden. Sovjeterna i Petrograd hade tagit ledningen över motståndet. På så sätt återerövrade de sin plats i centrum för arbetarnas motmakt.

Oktoberrevolutionen 1917

I början av september hade pendeln svängt lika kraftigt åt vänster som den hade svängt åt höger i början av juli.

Bolsjevikpartiet fick majoriteten i arbetarråden – först av allt i Petrograd och Moskva. Lenin, som fortfarande befann sig i landsflykt i Finland, ställde inom partiet erövrandet av makten och organiseringen av upproret på dagordningen. Han ställde frågan: När? Hur?

Mellan april och september lärde sig partiet att kämpa om majoriteten i sovjeterna med hjälp av arbetardemokratiska metoder. Därefter var det med hjälp av revolutionära initiativ som dessa arbetardemokratiska organ skulle bli den nya statsapparaten.

Inför denna vändpunkt kom bolsjevikpartiet att genomlida en mycket svår inre kris innan det kunde formulera en klar linje. En ”höger”strömning under ledning av Zinovjev och Kamenev – som till en början hade majoriteten i centralkommittén – tvekade, sköt upp ögonblicket för handling, och ville förkasta tanken på ett uppror. Tidvis diskuterade Lenin och Trotskij, som båda var för att omedelbart förbereda upproret, vilken exakt taktik som skulle användas för att genomföra det. Till sist, 10 oktober, fick partiets vänster överhanden i centralkommittén.

Arbetar-, soldat- och bondesovjeternas nationella kongress sammankallades i slutet av månaden. Samtidigt besvarade den revolutionära militärkommittén, ett av Petrogradsovjetens organ, som leddes av Trotskij, en provokation från den militära distriktsbefälhavaren, Polkovnikov (som ville upplösa stadens garnison, som helt och hållet stod bakom revolutionen). Således inleddes upproret som en självförsvarsåtgärd. På några få timmar monterades den borgerliga förtryckarapparaten ner i Petrograd. Den politiska makten låg inom räckhåll. Det var upp till arbetarrådets nationella kongress att ta det slutgiltiga beslutet. Dess politiska sammansättning var nu en annan än i juni 1917. Av 650 delegater kontrollerade det reformistiska blocket (högermensjevikerna och SR-arna) mindre än 100. Bolsjevikerna hade å sin sida absolut majoritet med omkring 390 delegater. Till dem anslöt sig vänstermensjevikerna och vänster-SR-arna. Reformisterna, en minoritet, lämnade kongressen och gick över till kontrarevolutionen.

Arbetarråden valde en ny exekutivkommitté – ett verkligt lagstiftande organ för den nya sovjetmakten – på pluralistisk grundval: 67 bolsjeviker, 29 vänster-SR-are, och 20 platser till olika revolutionära grupper. Exekutivkommittén valde i sin tur den nya arbetarstatens första regering. ”Vi inleder uppbygget av en ny socialistisk samhällsordning”, deklarerade Lenin.

En till en början glad och smärtfri revolution! Men den skulle under åren av inbördeskrig, 1918-1920, tvingas genomgå fruktansvärda prövningar innan den kunde befästa sig.

Revolutionens partier

Den demokratiska självorganiseringen av folkmassorna är ett av den ryska revolutionens grundläggande och exemplariska drag. Men det avgjorde inte i sig själv frågan om vilken politik ”motmakten” faktiskt skulle föra.

Självorganiseringen omfattade en mängd olika partier, med sina egna program, taktik, aktiviteter, etc. Under den ryska revolutionen var det samspelet mellan dessa partier och de territoriella råden som avgjorde utgången (fackföreningsrörelsen var ytterst svag, och fabrikskommittéernas aktiviteter var underordnade om än viktiga).

De politiska partierna organiserade sig mycket sent och på ett speciellt sätt (som återspeglar den samhälleliga verkligheten i Ryssland under denna period: en överväldigande diktatorisk stat, på samma gång förmyndaraktig och totalitär, som kvävde eller sög upp "det civila samhället").

Kadeterna: fränsett olika monarkistiska grupper som hade blivit marginella var det kadeterna ("konstitutionella demokrater") som var de härskande klassernas viktigaste parti 1917. Partiet bildade den första provisoriska regeringen efter februarirevolutionen. Dess mest framträdande ledare var professorn, historikern och ideologen Miljukov.

Trudovikerna: 1917 var Kerenskij ledare för folksocialisterna, eller trudovikerna (arbetsgruppen). Vid denna tidpunkt var de ganska små. De hade nått sin höjdpunkt i låtsasparlamenten 1906-1914, där de företrädde de bondemassor som hade väckts till politiskt liv efter 1905. Partiet samlade olika politiska personligheter, och stödde sig på den konservativa småbourgeoisins strävanden och missnöje i landsorten och på landsbygden. Kerenskij själv blev en figur som storbourgeoisien kunde luta sig på.

Andra internationalens partier: Tre partier, som alla var medlemmar i Andra internationalen, kämpade om arbetar- och bondemassornas stöd: mensjevikerna, bolsjevikerna och socialistrevolutionärerna (SR). Alla tre påstod sig vara socialister, det vill säga marxister, och revolutionärer. Fränsett små minoriteter hade de alla 1914 varit mot det imperialistiska kriget. Därför var det svårt att få politisk klarhet. Partierna måste testas i kampens eld under åtta månaders dubbelmakt. Händelserna på sommaren 1917 blev avgörande: splittring mellan vänster och höger bland SR-arna och mensjevikerna, revolutionär enhet inom det bolsjevikiska partiet. Det eliminerade dock inte en viss fortsatt politisk förvirring bland gräsrotterna och i utkanten av dessa partier, och även mellan dem.

SR-arna: Det återupprättades officiellt 1902 men hade en lång revolutionär tradition, vars ursprung fanns i mitten 1800-talet. Det hade varit stark politisk motståndare till RSDAP (Ryska Socialdemokratiska Arbetarpartiet). SR-arna var fullständigt dominerande inom bonderörelsen, men hade också ett starkt inflytande i de stora företagen i städerna. SR var illa organiserat och politiskt förvirrat, och gav – mellan februari och augusti 1917 – den mensjevikledda klassamarbetande regeringen en outhärlig social bas.

På sommaren 1917 splittrades SR-arna i en revolutionär vänster (Spiridonova, Kamkov) som stod mycket nära bolsjevikerna, och en reformistisk höger (Tjernov, Gotz) som samarbetade nära med mensjevikerna. Mot slutet av 1917 överträffade vänster-SR-arna högern avsevärt i inflytande.

Mensjevikerna: Bildades 1903 som RSDAP:s "revolutionära höger". Kraftmätningen 1917 var inte den enda gången som deras majoritet (Dan, Lieber, Tsereteli) inlät sig på en obotligt klassamarbetande politik. De fick betala priset i form av en vänsterutbrytning, under ledning av Martov och Martynov. Dessa två äkta "centrister" gick mot kriget, hade en grund i arbetarråden och var för en socialistisk revolution 1917. Men de tvekade och vacklade när de ställdes inför revolutionens viktigaste problem: att gripa och utöva makten.

Bolsjevikerna: Utgjorde fram till 1912 en fraktion i RSDAP. Blev under 1913-14 det viktigaste revolutionära partiet, då det fick arbetarkadrer i städerna och ledningen över en generalstrejk i Petrograd. Partiets konsolidering, inplantering och tillväxt skedde till priset av

interna strider och debatter: 1914 lämnade den nationellt chauvinistiska högern, i mars och april 1917 växte det fram en ny opportunistisk majoritet (Stalin, Kamenev, Zinovjev), som var beredd att stöda den liberala regeringen och acceptera att kriget skulle fortsätta. De stötte på motstånd från Lenins radikala teser. I juli fördes en strid mot en ultravänsteristisk strömning som var för att omedelbart gripa makten och kamp mot sekteristiska stämningar bland skikt av gamla kadrer som var obenägna att gå samman med andra strömningar (inklusive Trotskijs). I augusti debatterades revolutionära initiativ och om arbetardemokratins grundvalar skulle övergå från de territoriella råden till fabrikskommittéerna. I oktober, slutligen, fördes en debatt med partihögern om upproret, en diskussion som under de följande åren fördes om och om igen, i många olika varianter.

Men i oktober var bolsjevikerna ett massparti som deltog i kampen om makten – ett parti som erkändes och stöddes av den folkliga rörelsen.

Mezrajontsi: På grundval av sina egna revolutionära ståndpunkter hade Trotskij varit medlem i – eller dragits med av – den mensjevikiska fraktionen. Han bröt med dem i augusti 1914. I juli 1917 anslöt han sig på nytt till bolsjevikerna, tillsammans med mezrajontsi ("interdistrikts"- eller "yrkesöverskridande" kommittéer).

Denna revolutionärt marxistiska grupp var aktiv och inflytelserik i Petrograd, men en liten minoritet: mellan 60 och 80 medlemmar 1915, 150 strax innan februari 1917, 300 i april (vid denna tidpunkt hade bolsjevikerna 16.000 medlemmar i Petrograd), 4.000 i juli – då bolsjevikpartiet bestod av 180.000 medlemmar i hela landet.

Minoritetsströmningar: Fenomenet med "yrkesöverskridande" kommittéer understryker att det fanns många revolutionära strömningar och grupper, marginella i nationell skala men ibland betydelsefulla i en stad, en arbetsplats, en viss sektor. Bland dem fanns anarkister, revolutionära syndikalister, "maximalisterna" (en ultravänsteristisk splittring från SR-arna), de mensjevikiska internationalisterna (Martov, Martynov), de förenade socialdemokratiska internationalisterna (små men inflytelserika på grund av Maxim Gorkijs tidning *Novij Zjizn* – Nytt Liv).

Den internationella kontrarevolutionen

Segern i oktober 1917 fick mäktiga internationella återverkningar. Kravet på att omedelbart göra slut på krigets slakt och bestraffa de ansvariga – de härskande klasserna i Europa – ökade förhoppningarna i skyttegravarna och kampglädjen på arbetsplatserna.

I november 1918 undertecknade regeringarna ett vapenstillestånd. Men många länder genomgick redan revolutionära kriser – först och främst det kejsrerliga Tyskland. Jämte det tsaristiska Ryssland var den prussiska militarismen sedan 1789 (den franska revolutionen) det främsta hindret mot omvälvningar på den europeiska kontinenten. Landet skakades av en rad på varandra följande strider. Mellan 1918 och 1923 försökte det tyska proletariatet "tala ryska". Men det saknade ett revolutionärt parti i ledningen, med samma kampförmåga och organisatoriska traditioner. Den revolutionära vägen krossades första gången i januari 1919. Den återkom inte mindre mäktig 1920, därefter 1921 och 1923.

Det var tänkbart med en union mellan Sovjetunionen – ett enormt land med stora jordbruksområden, men underutvecklat och i svåra omständigheter – och ett socialistiskt Tyskland – mäktigt, industriellt utvecklat, beläget i Europas hjärta med ett stort proletariat som var dödsfiende till den europeiska reaktionen. Inför möjligheten av detta "socialistiska block" förenades en stor imperialistisk koalition. Den bestod av den tyska armén (besegrad men fortfarande imponerande), en rysk armé (utan makt, men med vilken de vita generalerna, det vill säga kontrarevolutionen, inledde ett

inbördeskrig), och militära styrkor från Frankrike, England och USA – krigets ”segerherrar”. Denna koalition invaderade Sovjetunionen.

På det politiska området var det helt avgörande hur socialdemokratin, som hade gått över till det kapitalistiska systemet, agerade. Den dominerade den internationella arbetarklassen och avbröt solidariteten, misskrediterade Sovjetunionen och hindrade utvecklingen av en revolutionär rörelse i Västeuropa. Den hade ett enda mål: att krossa den socialistiska revolutionen och på nytt stabilisera den borgerliga samhällsordningen. Sovjetunionen ödelades av inbördeskriget. Proletariatet besegrades i Finland, Tyskland, Österrike, Ungern, Italien – ibland med hjälp av en ny sorts privata arméer: ”Frikårerna” i Tyskland, ”fascisterna” i Italien.

Sex års oavbrutet krig från 1914 till 1920 orsakade en ekonomisk, social och mänsklig katastrof i Sovjetunionen. Helt isolerad stod arbetarstaten kvar. Men uppbygget av socialismen led svårt under dessa skrämmande besvärliga villkor.

Slutet på en tidsperiod

1917-1923: Den internationella revolutionens första period tog slut. En annan tidsperiod inleddes, av kapitalistisk stabilisering i världsskala. I Sovjetunionen gynnade situationen framväxten av en privilegierad byråkrati med Stalin i ledningen. Den döende Lenin genomförde mellan 1921 och 1923 en ”sista strid” mot byråkratin. I Västeuropa återuppstod socialdemokratin (det ”stinkande liket” som Rosa Luxemburg kallade den). Den (åter)tog i de flesta länder ledningen över arbetarrörelsen. På 20-talet befästes massfackföreningar, som ett resultat av reformer som påtvingades borgarklassen – som fruktade revolution och masskamp.

Kapitel 1. Oktober 1917: statskupp eller social revolution.

För närvarande pågår både i Väst- och Östeuropa en verklig kampanj för att svärta ner oktoberrevolutionen 1917. Ofta är kampanjen mycket bitter. Den grundar sig på historieförfälskningar och myter som är lika grova som de stalinistiska myterna och förfälskningarna. Det är inte bara helt nödvändigt att bekämpa dessa förfälskningar ur vetenskaplig och politisk synvinkel. Det handlar också om intellektuell renhet. Kampen för sanningen är en kamp för ett minimum av anständighet i det offentliga livet.

I detta första kapitel ska vi ta itu med tre av de myter som man allra oftast stöter på i dagens politiska skrifter.

Myten om statskupp av en minoritet

Det första bedrägeriet handlar om oktoberrevolutionens karaktär. Den var bara en djävulsk statskupp som organiserades av mästaren på manövrar, Lenin, och genomfördes av en liten sekt yrkesrevolutionärer. Kommentarer efter statskuppöversöket i Moskva 26 augusti 1991 är ur denna synvinkel mycket avslöjande. Vissa gick så långt som att säga att en (misslyckad) andra kupp gjorde det möjligt att avskaffa det som en första (framgångsrik) kupp hade skapat 1917.

Sanningen är den motsatta. Oktoberrevolutionen var kulmen på en av historiens allra mest djupt rotade massrörelser. I dåtidens Europa var det bara de tyska arbetarnas revolt som svar på Kapp-von Lüttwitz' kupp, och upproret i Katalonien, som var ett svar på det frankistiska militär-fascistiska maktövertagandet, som var av jämförbar omfattning, dock mer begränsade och mindre långvariga.

De historiska källorna lämnar inget tvivel om bolsjevikernas representativitet i oktober 1917. För att övertyga sig om det behöver man inte använda det som skrevs av Lenin närstående författare.¹ Omfattningen på massrörelsen innan, under och efter oktoberrevolutionen är idag väletablerad.² Här ska vi bara citera ett av många vittnesmål från bolsjevikernas motståndare:

... bolsjevikerna arbetade envist och oavbrutet. De fanns bland massorna, på fabrikerna, varje dag utan avbrott. Tiofå små och stora talare talade i Petrograd, på fabrikerna och kasernerna, varenda välsignade dag. För massorna hade de blivit deras folk, eftersom de alltid fanns där, och tog ledningen i detaljfrågor såväl som fabriken eller kasernens allra viktigaste frågor. De hade blivit det enda hoppet, om bara därför att de var ett med massorna, de var flitiga med löften och vackra om än enkla sagor. Massorna levde och andades med bolsjevikerna. De var i händerna på Lenins och Trotskijs parti...

Att tala om militära sammansvärjningar istället för ett nationellt uppror, när partiet följdes av folkets överväldigande majoritet, när partiet faktiskt redan hade erövat den verkliga makten och

-
- 1 Se i synnerhet David Mandel, *The Petrograd Workers and the Soviet Seizure of Power*, London 1984. R Lorenz, *Die russische Revolution 1917: Der Aufstand der Arbeiter, Bauern und Soldaten*, Nymphenburger Verlagsanstalt, 1981. J Reed, [Tio dagar som skakade världen](#), på denna webbplats. S A Smith, *Red Petrograd*, Cambridge 1985. Och naturligtvis L Trotskij, *Ryska revolutionens historia*, Stockholm: Bokförlaget Röda Rummet, 1988-1992.
  - 2 Se, utöver de böcker som nämns i föregående not: E H Carr, *Ryska revolutionen: från Lenin till Stalin*, Uppsala : Hazra, 1981. G Comte, *La révolution russe par les témoins*, Paris 1063. M Ferro, *October 1917, A Social History of the Russian Revolution*, London 1980. R Kohn, *Die russische Revolution in Augenzeugenberichten*, München 1977. M Liebman, [Lenins leninism](#), på denna webbplats. R Medvedev, *Oktoberrevolutionen*, Stockholm: Prisma, 1980. Bland analyserna av Sovjetunionen efter Stalin, i synnerhet vad gäller arbetarklassens roll: A G Jegorova, *Rabocij klas v Oktjabrskoj revoljutsij*, Moskva 1967. G A Trukan, *Rabocij klas v bobe za pobedu i uprocenje sovjetskoj v lastij*, Moskva 1975. För ett verk från tiden före Stalin, se P N Amosov med flera: *Oktjabrskaja Revoljutsija i Fabzavkomij*, Moskva 1927.

auktoriteten, var helt klart absurt.¹

Den tyska historikern Oskar Anweiler, som kritiserade bolsjevikerna hårt, anmärkte att:

Bolsjevikerna var i majoritet i deputeraderåden i nästan samtliga stora industricentra och även i de flesta soldatdeputerades råd i garnisonsstäderna.²

Marc Ferro, en annan av bolsjevikernas allra hårdaste kritiker, kunde inte låta bli att anmärka att:

För det första var bolsjeviseringen ett resultat av massornas radikalisering, och följaktligen uttryck för en demokratisk vilja...

Massornas radikalisering förklaras tillräckligt av regeringens ineffektiva politik (med socialistiskt deltagande sedan maj), som under nödvändighetens täckmantel tog initiativ till försoningsåtgärder mellan de härskande och de folkliga klasserna. Långt från att förändra den rådande ordningen, så förlängde förhandlingarna den...

Från och med då pyrde missnöjet i städerna och armén. Dessutom gynnades de som ända från början hade motarbetat själva principen om klassamarbete, och bland dessa de mest oförsonliga motståndarna, det vill säga bolsjevikerna från Lenins tendens. Arbetarna krävde mindre omänskliga arbetsförhållanden. Det var de besuttna klassernas brutala eller sluga förkastande av detta som ledde till fabriksokupationer, beslagtågande av ägarna, och sedan, efter oktober, hämnd mot borgarklassen...

Denna rörelse hade en folklig grund vars organisationsformer har beskrivits. Rädslan för förtrycket och ilskan mot de förrädiska ledarna räckte för att förklara kommittéernas i grunden absolutistiska inställning[!]. Den uppstod när de deltog i den rörelse som ledde fram till oktober, och det var inte bolsjevikernas absolutism utan i solidaritet med den rörelse de ledde.³

För Dan, en av bolsjevikernas ledare, började massorna strax innan revolutionen:

... allt oftare uttrycka sitt missnöje och sin otålighet med överilade rörelser, och vände sig slutligen... till kommunismen... Den ena strejken följde på den andra. Arbetarna försökte besvara de snabbt ökande levnadsomkostnaderna med löneförhöjningar. Men i och med papperspengarnas ständigt sjunkande värde misslyckades alla deras ansträngningar.

Kommunisterna lanserade i sina egna led parollen om "arbetarkontroll" och gav dem rådet att själva ta över skötseln av fabriker, för att stoppa kapitalisternas "sabotage". Samtidigt började bönderna ta över de stora egendomarna, jaga ut godsägarna och sätta eld på herrgårdsbyggnaderna av rädsla för att egendomarna skulle undfly dem mellan denna tidpunkt och sammankallandet av den konstituerande församlingen.⁴

Oktoberrevolutionen ägde rum under parollen "All makt åt sovjeterna!" Historikern Beryl Williams sammanfattar den process som ledde fram till oktober på följande sätt:

Massorna betraktade sovjetmakten, snarare än partiprogrammen eller den konstituerande församlingen, som lösningen på sina problem, och det var bara bolsjevikerna som verkligen identifierades med sovjetmakten... Partiet befann sig nu i en position där det kunde rida på den folkliga vågen till makten.⁵

Vid den andra sovjetkongressen fick anhängarna till perspektivet "All makt åt sovjeterna!"

1 N N Sukhanov, *The Russian Revolution 1917*, volym II, Oxford 1955, s 528 och 579.

2 O Anweiler, *Les Soviets en Russie 1905-1921*, Paris 1971, s 231.

3 M Ferro, *Des soviets au communisme bureaucratique*, Paris 1980, s 139-40, 164.

4 Dan, i Martov-Dan, *Geschichte der russischen Sozialdemokratie*, Berlin 1926, s 300-01.

5 B Williams, *The Russian Revolution 1917-1921*, London 1987, s 38, 39.

69,6% av mandaten. Vid bondedeputerades allryska kongress, som sammanträdde 9-23 december 1917, var en liten majoritet (vänster-SR-are och bolsjeviker) för sovjetmakten. Efter att ha undersökt massornas inställning till sovjetregeringens upplösning av den konstituerande församlingen i januari 1918, drog historikern Anweiler slutsatsen att:

Bland gemene man var det ovanligt med protester mot bolsjevikernas tvångsåtgärder, och det var förvisso inte på grund av mental eller fysisk terrorism, som vid denna tid fortfarande var ganska ”mjuk”. Det faktum att bolsjevikerna till mycket stor del hade föregripit den konstituerande församlingens beslut i så viktiga frågor som fred och jord var lika avgörande... Arbetar- och bondemassorna var... mer benägna att hålla med om de nya härskarnas konkreta åtgärder. Trots sovjeternas brister både i fråga om organisation och ofta även representation, så ansåg massorna att de var ”deras”.¹

Myten om en grym utopi: socialism genast?

Det andra bedrägeriet och historieförfalskningen: bolsjevikerna genomförde sin kupp för att genast eller på kort sikt i Ryssland skapa ett idealsamhälle, ett paradys på jorden. De ”sätte utopin vid makten”, med den sovjetiska historikern Alexander Nekritj's ord, från vilken vi är vana vid lite större objektivitet.²

I själva verket hade sovjeternas maktövertagande ett mycket exakt syfte: att uppnå ett visst antal konkreta mål. De var: omedelbart slut på kriget, fördela jord till bönderna, garantera de förtryckta nationaliteternas rätt till självbestämmande, undvika att det röda Petrograd (som Kerenskij ville överlämna till den tyska armén) skulle krossas, stoppa borgarklassens sabotage av ekonomin, inrätta arbetarkontroll över produktionen, hindra kontrarevolutionens seger.

Vi kan sammanfatta deras mål i den klassiska marxistiska formuleringen: att genomföra den (nationella) borgerliga revolutionens historiska uppgifter genom att upprätta proletariatets diktatur, det vill säga krossa staten, i synnerhet den borgerliga statsapparaten. Revolutionen växte snabbt över i genomförandet av socialistiska uppgifter. Men det berodde inte på att bolsjevikerna var utopiker. Det berodde på att massorna vägrade begränsa sin befrielse, något som Trotskij hade förutsett så tidigt som 1906. När massorna kände sig som statens och gatans herrar, var de inte benägna att vara tysta på fabrikena och fortfarande och för alltid låta sig sugas ut.³

Initiativen att införa arbetarkontroll spred sig spontant strax innan och efter oktoberrevolutionen. De ledde nästan automatiskt till att fabrikena exproprierades när industriägarna försökte tvinga fram massavskedanden eller fabriksstängningar.⁴

Mellan november 1917 och mars 1918 nationaliserades 836 företag. Tre fjärdedelar av besluten om expropriering härstammade från lokala organ som fabrikskommittéer, fackföreningar, lokala sovjeter och lokala ekonomiska råd. Bara 5% nationaliserades av centrum.⁵

Bolsjevikerna hoppades inte uppnå ”utopia”, det vill säga socialismen omedelbart i Ryssland ensamt. I själva verket förkastade de enhälligt denna tanke. Lenin dolde aldrig för de ryska massorna att det historiska syftet att erövra makten i Ryssland för honom var att uppmuntra den internationella revolutionen, speciellt den tyska revolutionen (och dra fördel av det faktum att

1 O Anweiler, *op cit*, s 274.

2 A Nekritj, *L'armée rouge assassinée*, Paris 1965.

3 Angående detta se den fortfarande mest imponerande ögonvittnesskildringen: V Serge, *Year One of the Russian Revolution*, London 1972. Många slående vittnesmål återges i SA Smith, *op cit*.

4 SA Smith, *op cit*, s 223 f.

5 Thomas F Remington, *Building Socialism in Soviet Russia*, University of Pittsburgh Press 1980, s 39.

styrkeförhållandena var mer gynnsamma för proletariatet i Ryssland än i något annat land i världen).

Julius Braunthal har betonat hur viktig denna fråga var för Lenin:

”Hela den internationella arbetarrevolutionens, socialismens, öde står på spel.” Detta argument upprepades i praktiskt taget alla de artiklar och brev där han på hösten 1917 pressade centralkommittén att skrida till handling. Han upprepade: ”det går inte längre att tvivla på den socialistiska världsrevolutionens ökande mognad och oundvikliga karaktär... Vi står på tröskeln till världsrevolutionen. Vi vore förrädare mot internationalen om vi, i ett sådant ögonblick, under så gynnsamma förhållanden, inte besvarade den tyska revolutionens vädjanden (exempelvis från [matroserna i] den tyska flottan) med annat än resolutioner.”¹

Från detta ska man givetvis inte dra slutsatsen att det socialistiska perspektivet inte var en viktig del av bolsjevikernas propaganda, och att det inte ens i marginell omfattning hade påverkat de konkreta åtgärder som vidtogs.

Vid denna tidpunkt betraktade Lenin och bolsjevikerna – i motsats till deras ståndpunkter före april 1917 - ”sovjetmakt”, ”arbetarmakt” (eller ”arbetarnas och böndernas makt”) som i praktiken lika med en socialistisk inriktning.

Men Lenin betonade oupphörligen att det bara innebar att det var möjligt – och nödvändigt – att börja följa denna väg, inget mer. Lenin visste att ett fullt utvecklat socialistiskt samhälle (i den traditionella, marxistiska meningen: ett klasslöst samhälle) bara kunde uppstå efter den internationella revolutionens seger. Han upprepade det inför den tredje sovjetkongressen i januari 1918:

Jag är klar över att vi endast påbörjat *övergångsperioden* till socialism, att vi ännu inte nått fram till socialism... Vi har inte ens på långt när avslutat övergångsperioden från kapitalism till socialism. Vi har aldrig närt hoppet, att vi skulle kunna slutföra den utan det internationella proletariatets hjälp.²

Myten om en sekt av fanatiker

Tredje bedrägeriet och historieförfalskningen. Oktober”kuppen” 1917 genomfördes av en liten sekt makthungriga, fanatiska, hårt centraliserade yrkesrevolutionärer som manipulerades av Lenin.

I verkligheten blev bolsjevikpartiet under månaderna från februari till oktober 1917 ett massparti som sammanförde det ryska proletariatets verkliga förtrupp: klassens naturliga och erkända ledare. Antalet yrkesrevolutionärer (heltidsorganisatörer) inom dess led var ytterst begränsat.³ Partiet var det minst byråkratiserade partiet i historien. Av 250-300.000 medlemmar var knappt 700 heltidsanställda funktionärer. Det fungerade på ett mycket demokratiskt sätt: det var vanligt med diskussioner och åsiktsskillnader, som i allmänhet uttrycktes öppet.⁴

Yttrandefriheten gällde inte bara några få ledare som, när de var i minoritet, öppet gav uttryck

1 J Braunthal, *Geschichte der Internationale*, volym II, Berlin-Bonn 1978, s 113.

2 Lenin, *Valda verk i 10 band*, bd 7, s 443.

3 I sina försök att visa att det redan från början fanns en tendens till byråkratisering av massrörelsen, bevisar Ferro faktiskt motsatsen. Vid fabrikkommittéernas andra konferens (fabrikkommittéerna var bolsjevikernas främsta bas) hade 93% av medlemmarna valts direkt av arbetarna, och 7% utsetts av fackföreningarna, partierna och sovjeterna. Vid den tredje konferensen i oktober 1917 var dessa siffror 88% respektive 12% (*op cit*, s 118). Det är svårt att anse att ett organ där 88% av medlemmarna är fabriksarbetare som valts direkt av sina arbetskamrater är ”byråkratiserat” eller ”på väg att byråkratiseras”.

4 I *Ryska revolutionens historia* påpekar Trotskij, att av de 14 personer som bolsjevikpartiet utsåg som representanter till den andra sovjetkongressen, var 6 mot upporet.

för sina uppfattningar till och med i egna dagstidningar (som Bucharin eller ”vänsterkommunisterna”). Det gällde också hela partiorgan. Under flera månader 1917 skickade således partikommittén i Vyborg sina egna agitatorer till Östersjöflottan, för att gå emot Petrogradkommitténs argument, som ansågs alltför fördragsamma mot den provisoriska regeringen.

Två bolsjevikiska strömningar var öppett i opposition under fabrikskommittéernas konferens innan oktoberrevolutionen. Den första företrädde av Miljutin och Larin, och stöddes av Rjazanov, Lozovskij och Sjljapnikov. Den ville sammanjämka arbetarkontrollen med kravet på en central planering. Den andra, som representerades av Skrypnik och Tjubar, hävdade framförallt de decentraliserade initiativen i basen.

Denna tradition överlevde. Det fanns fortfarande spår av den 1921, vid kommunistpartiets tionde kongress, medan kampen om fraktionsförbudet rasade (vi kommer att återvända till det senare). Under diskussionen hade Lenin våldsamt angripit Kiseljov, som hade kritiserat de extraordinära maktbefogenheter som resolutionsförslaget gav centralkommittén. Efter att uppenbarligen ha låtit sig ryckas med av sin polemik, gjorde han omedelbart självkritik:

Kamrater, jag är mycket ledsen att jag använde ordet ”maskingevär” och lovar härmed heligt att aldrig mer använda sådana ord, ens bildligt, ty de skrämmer folk och efteråt går det inte att förstå vad de vill. Ingen tänker skjuta någon, och vi är övertygade om att varken kamrat Kiseljov eller någon annan kommer att få orsak att göra det.¹

Vid denna tidpunkt var bolsjevikpartiet ett parti som helt och hållet var integrerat i det ryska samhället och dess levande krafter. Det förklaras på ett talande sätt i Arbetaroppositionens första plattform, i dess motstånd mot den stalinistiska fraktionens framväxt sex år efter revolutionen:

Partiet (var)... det levande och självständiga kollektiv som känsligt uppfattar den levande verkligheten därför att det är knutet till denna verklighet med tusentals trådar.²

Även om oktoberrevolutionen inte var en kupp, så var den inte heller bara kulmen på en spontan massrörelse. Den var också ett uppror som metodiskt förbereddes och genomfördes av bolsjevikerna och deras allierade, sovjetmaktens anhängare: anarkisterna och vänster-SR-arna.

Den var inte ett hemligt uppror eller en minoritetsaktion. Den var ett uppror som organiserades helt öppet, i huvudsak inom de institutioner som härstammade ur sovjeterna.

Den var resultatet av den nya legitimitet som hade accepterats av den stora majoriteten bland arbetarna och soldaterna, och lite senare en stor del av bönderna. Sovjeternas och fabrikskommittéernas legitimitet överträffade den provisoriska regeringens, de högsta militärbefälens, arbetsgivarnas och de stora godsägarnas.

På arbetsplatserna erkände arbetarna således fabrikskommittéernas auktoritet snarare än arbetsgivarnas.³

Tack vare Leo Trotskijs mästerligt ledda agitation och organisering, beslutade samtliga regementen på garnisonen i Petrograd vid offentliga möten att inte längre erkänna den militära hierarkins order, utan sovjetens och den revolutionära militärkommitténs.

Det var tack vare dessa förhållanden som det ”tekniska” störtandet av den provisoriska regeringen kunde äga rum 25 oktober med så litet blodspillan. Det var färre dödsfall än vad som

1 Lenin, *Collected Works*, bd 42, s 289.

2 Citerat ur ”De 46 plattform”. Se [Om Vänsteroppositionen](#), på denna webbplats.

3 Se S A Smith (*op cit*, s 58-60, 63-64, 85-86, 139 f) om de många initiativen till arbetarkontroll på fabrikerna. De Röda gardena uppstod själva ur de miliser som dessa kommittéer grundade.

orsakas av trafikolyckor under ett normalt veckoslut i de största länderna i Europa. För de som ställer ”den ärorika februarirevolutionen” mot bolsjevikernas ”blodiga kupp”, får vi påminna om att den första kostade 1315 offer i Petrograd, medan den andra orsakade knappt ett dussin.¹

Kort sagt, vad var oktoberrevolutionen 1917? Höjdpunkten på en väldig massrörelse, som leddes fram mot maktövertagandet av ett arbetarnas förtruppssparti med djupa rötter bland massorna. Ett parti som framförallt försökte uppfylla befolkningens mest brännande och omedelbara krav, samtidigt som det siktade mot mer omfattande nationella och internationella socialistiska mål.²

---

1 E H Carr, *Ryska revolutionen 1917-1923*, del 1, Stockholm : Cavefors , 1970, s 170-71:

”Petrogradkuppens framgång den 25 oktober 1917 som uppnåddes nästan utan ansträngning tycktes visa att den verkligen hade den överväldigande majoriteten av folket bakom sig. Bolsjevikernas stolthet över att själva revolutionen kostade anmärkningsvärt få liv och att de flesta av dessa gick förlorade i försök av motståndarna att vrida segern ur händerna på dem när denna redan var vunnen, var berättigad.” Siffrorna finns i W H Chamberlin, *The Russian Revolution, Volume 1, 1917-18*, Princeton University Press, Princeton 1952 (andra upplagan), s 85.

2 S A Smith (*op cit*, s 150-56) går helt riktigt mot många västhistorikers tes att bolsjevikerna var helt emot en institutionaliserad arbetarkontroll. Men olyckligtvis gör han själv eftergifter till denna tes på grundval av de ”svarta åren” 1920-21. Han nämner i denna fråga knappt Lenins och Trotskijs ståndpunkter vid Kommunistiska internationalens tredje och fjärde kongresser, eller Trotskijs, vänsteroppositionens och Fjärde internationalens stöd för arbetarkontroll efter 1923.

Kapitel 2. Den internationella innebörden.

Oktoberrevolutionens seger går inte att förstå utanför det sammanhang som Första världskriget 1914-18 utgjorde. Av bolsjevikernas alla paroller var den om ett omedelbart slut på kriget, ”fred utan annekteringar eller krigsskadestånd”, mest populär. Den blev den viktigaste skiljelinjen mellan bolsjevikerna och de andra partier som sade sig vara socialistiska eller revolutionära. Det var framförallt soldaterna, av vilka den stora majoriteten var bönder, som inte längre ville ha krig.

Sönderfallet av den fortfarande i huvudsak tsaristiska armén avväpnade den provisoriska regeringen och därefter de första kontrarevolutionära försöken. Det var detta som möjliggjorde oktoberrevolutionens seger och därefter dess befästande.

Revolutionens kanske viktigaste faktum 1917, är att denna stora [armé], den största armé som någonsin ställts upp i fält i något land, mellan våren och hösten omvandlades till en ”enorm, utmattad, illa klädd, dåligt utfodrad, förbittrad folkhop, som förenades av sin längtan efter fred och allmän desillusion”.¹

De mest klarsynta mensjevikerna erkände senare detta. Deras ledare Dan slog rakt ut fast att: Fortsättandet av kriget gav bolsjevikerna segern under oktoberrevolutionen.²

Dessutom innebar bolsjevikernas och sovjeternas inställning efter maktövertagandet i oktober 1917 att det verkligen gick att bedöma den nya revolutionära staten politik.

Folkens rätt att avgöra sitt eget öde

Lenins rapport om freden var det första tal där han lade fram den nybildade regimens politik inför den andra sovjetkongressen. Den innehåller ett kraftfullt hävdande av rätten till självbestämmande, vars demokratiska drivkraft är mycket relevant än idag:

Om någon som helst nation med våld kvarhålls inom en given stats gränser, om den tvärt emot sin uttalade önskan – likgiltigt om denna önskan kommit till uttryck i pressen, vid folkmöten, i beslut av partier eller i revolter och uppror mot det nationella förtrycket – inte får rätt att genom fri omröstning och utan det minsta tvång själv avgöra frågan om formerna för sin statliga existens, sedan den införlivande eller överhuvudtaget den starkare nationen helt dragit bort sina trupper, så utgör denna anslutning en annexion, dvs en erövring och ett överväld. Att fortsätta detta krig för att avgöra, hur de starka och rika nationerna sinsemellan skall fördela de svaga nationaliteter de erövat, anser regeringen vara den största förbrytelsen mot mänskligheten, och den deklarerar högtidligen sin beslutsamhet att omedelbart underteckna villkoren för en fred, som gör slut på detta krig på nämnda, för alla nationaliteter utan undantag lika rättvisa villkor.³

Sovjetregeringen utsträckte principen om folkens rätt att avgöra sitt eget öde till alla kolonier och halvkolonier utanför Europa. Det var en revolutionär handling som fick oändliga historiska återverkningar. Den gav en avgörande impuls till den framväxande befrielse rörelsen i länder som Indien, Kina och Indonesien, och ett betydande stöd till redan viktiga anti-imperialistiska rörelser som den i Turkiet.⁴

1 W H Chamberlin, *op cit*, s 223.

2 Martov-Dan, *op cit*, s 304.

3 Lenin, *Valda Verk i 10 band*, bd 7, s 354.

4 David Mitchell, *1919 Red Mirage*, London 1970, s 160.

I ett av sina första uttalanden under fredsförhandlingarna i Brest-Litovsk 30 december 1917, förkunnade sovjetregeringen att den utsträckte rätten för nationerna att själva avgöra sitt öde, som erkändes av den amerikanske presidenten Woodrow Wilson, till alla koloniala och halvkoloniala länder. Samtidigt sade regeringen upp alla ojämlika avtal med Kina, i synnerhet vad gäller den östkinesiska järnvägen och extraterritoriella rättigheter för alla ryska medborgare i Kina, Mongoliet och Iran. Dessa principer skrevs också in i den Ryska Sovjetiska Socialistiska Förbundsrepublikens (RSSFR) första sovjetkonstitution 1918.

De anti-imperialistiska styrkornas reaktion i Asien blev omedelbar. I Kina kallades bolsjevikerna *huang-i-tang*, ”den största humanismens parti”. Den kinesiska nationalistledaren Sun Yat-sen skickade ett solidaritetstelegram till Lenin. När Trotskij hade dragit tillbaka alla trupper och instruktörer från Iran, identifierade sig den nationellt demokratiska rörelsen med oktoberrevolutionen.

Ett av resultaten av denna politik blev den välkända konferensen för Folken i öst, som hölls i Baku 1920.

För första gången i historien avskaffade sovjetregimen till och med den hemliga diplomatin, och beslutade att publicera alla diplomatiska dokument och hemliga fördrag. Allra viktigast var att den omedelbart beslutade sig för att inleda fredsförhandlingar med alla krigförande länder som var beredda att göra det.

Oktober 1917: en revolution för fred

Denna vädjan åtföljdes av en appell till arbetarna i de viktigaste imperialistiska länderna om att slå in på fredens och socialismens väg:

När Rysslands provisoriska arbetar- och bonderegering riktar detta fredsförslag till regeringarna och folken i alla krigförande länder, vänder den sig i synnerhet också till de medvetna arbetarna i mänsklighetens tre mest avancerade nationer och de största staterna, som deltar i det nuvarande kriget, nämligen Storbritannien, Frankrike och Tyskland. Arbetarna i dessa länder har gjort framåtskridandets och socialismens sak de största tjänster: chartiströrelsens stora exempel i England, en rad revolutioner av världshistorisk betydelse, vilka genomförts av det franska proletariatet, och slutligen den hjältemodiga kampen mot socialistlagen i Tyskland samt det mönsterbildande, långvariga, ihärdiga och disciplinerade arbetet för att skapa proletära massorganisationer i Tyskland, ett arbete som varit mönsterbildande för arbetarna i hela världen. Alla dessa förebilder av proletärt hjältemod och historisk skaparkraft är oss en borgen för att arbetarna i de nämnda länderna kommer att förstå den uppgift, som nu åligger dem, nämligen att befria mänskligheten från krigets fasor och dess följder, för att dessa arbetare genom sin allsidiga, beslutsamma och ytterst energiska verksamhet kommer att hjälpa oss att framgångsrikt slutföra fredens sak och samtidigt de arbetande och utsugna befolkningsmassornas frigörelse från allt slags slaveri och all slags utsugning.¹

Och avslutningsvis, ännu mer slående:

I manifestet av den 14 mars [1917] uppmanade vi [sovjeterna] till att bankirerna skulle störtas, men i stället för att störta våra egna bankirer slöt vi [innan oktoberrevolutionen] rentav ett förbund med dem. Nu har vi störtat bankirernas regering.

Regeringarna och bourgeoisin kommer att göra allt för att sammansluta sig och dränka arbetarnas och böndernas revolution i blod. Men tre års krig har varit massorna en tillräcklig läxa. Vi ser en sovjetrörelse också i andra länder, uppror i den tyska flottan, som undertryckts av bödeln Wilhelms junkrar...

¹ Lenin, ”Rapport om freden, 26 oktober”, *Valda Verk i 10 band*, bd 7, s 355-56.

Arbetarrörelsen kommer att segra och bana väg till fred och socialism.¹

I sitt tal till folken i Europa som berördes av kriget, förkunnade Trotskij:

Arbetarna och soldaterna måste slita [rätten att besluta] om krig ur borgarklassens kriminella händer och ta den i sina egna händer.

Med andra ord var oktoberrevolutionen i bolsjevikernas ögon ett sätt att få stopp på kriget, och därmed uppmuntra och skynda på den socialistiska världsrevolutionens utveckling.

Bekräftas detta av historien? Otvivelaktigt.

Världskriget var en avgörande vändpunkt i kapitalismens historia. Det inledde en epok där systemets destruktiva, barbariska, regressiva drag skulle utvecklas avsevärt mer än förmågan att bibehålla en återkommande utveckling av produktivkrafterna.

Första världskriget ledde till att tio miljoner människor massakrerades, inklusive blomman av Europas unga män, för mål som ingen idag tillskriver någon som helst legitimitet.² Det var den första av en rad katastrofer som 30 år senare ledde mänskligheten till barbariet i Auschwitz och Hiroshima.

De mest klarsynta socialisterna – inte bara revolutionärer som Lenin, Trotskij och Rosa Luxemburg, utan också måttfulla socialister som Jean Jaurès – hade förutsett detta före 1914.

Under förhandlingarna i Brest-Litovsk kämpade sovjetregeringen för omedelbar fred med Tyskland och Österrike-Ungern. Ett allt större antal arbetare och soldater från alla länder fördömde redan kriget, och det förklarar det omfattande stödet till Sovjetunionens ståndpunkt, speciellt när den uttrycktes av Trotskij's exemplariska användande av förhandlingsbordet som ett sätt att agitera.

Företrädarna från Tyskland och Österrike-Ungern klagade på att han bröt mot alla diplomatiska normer.

Vad är detta? Tala direkt till soldaterna över officerarnas huvuden? Uppmana dem att bryta order, eller till och med göra myteri? Uppmana kolonierna att göra uppror? Uppmana arbetarna att strejka? Att komma från en utrikesminister, är det inte att trampa på civilisationens alla grundläggande regler och ”vänskapen mellan nationerna”?

Inom kort följde de franska och brittiska regeringarna i sina oförsonliga fiender, centralmakternas, fotsteg, och fördömde i sin tur de sovjetiska revolutionärerna.

Men för folken innebar den ”civilisation” och ”normer för vänskapen mellan nationerna” som de krigförande nationerna påstod sig stå för, massakrer, ödeläggelse av hela städer, omänskligt förtryck och utsugning. Det var en civilisation av plågor och död. Lenin och Trotskij förkroppsligade förhoppningarna om en överlägsen civilisation, om liv, frihet och lika rättigheter för kvinnor och män.

Den imperialistisk propagandan – som också högersocialdemokratin delvis spred – var mycket giftigare än Kalla krigets eller dagens antikommunistiska propaganda. Men den hade avsevärt mycket mindre effekt bland de arbetande massorna. De såg hur uppriktig sovjetregimen var.

---

1 *Ibid*, s 357.

2 Det innebär givetvis inte att det saknades djupgående orsaker till kriget, i synnerhet fiendskapen mellan Storbritannien och Tyskland om uppdelningen av resterna efter det ottomanska imperiets sönderfall och makten över Mellanöstern, vars oljerikedomar började anas. Det fanns också rivalitet mellan det tsaristiska Ryssland och koalitionen mellan Tyskland och Österrike-Ungern om Balkan.

Sovjetregimen: internationalism i handling

De såg att den första sovjetkonstitutionen från 1918 avskaffade skillnaden mellan ”inhemska medborgare” och ”utlänningar”. Alla som bodde i Sovjetryssland och kunde tänka sig att arbeta där skulle genast åtnjuta alla politiska rättigheter, inklusive rösträtt. John MacLean, en facklig ledare på ammunitionsfabriken i Glasgow, Skottland, fängslades av den brittiska regeringen för att ha gått ut i strejk. Han utsågs till generalkonsul i RSSFR, och fick på så sätt diplomatisk immunitet, vilket tvingade London att släppa honom fri.

På så sätt visade bolsjevikerna att de var trogna den socialistiska rörelsens bästa traditioner. Andra internationalen hade 4 augusti 1914 tragiskt misslyckats på detta område, när dess främsta ledare hade accepterat krigets logik, i brott mot de heliga löften och resolutioner som deras egna organisationer hade antagit under flera kongresser.

Efter denna historiska kapitulation gjorde den nya sovjetregimens praktik, som låg i linje med dess principer, mer för att gynna en ny stark tillväxt av internationalismen bland massorna än tusentals tal, artiklar, pamfletter eller böcker.

Det möjliggjorde skapandet av Tredje internationalen och släppte loss en mäktig solidaritetsrörelse med den belägrade ryska revolutionen.

En socialistisk revolution: revolution mot kriget

Den nya sovjetregimen hade egentligen bara genomfört de resolutioner som den Andra internationalen själv hade antagit 1907 och 1913. Ett socialistiskt svar på krigshotet bestod faktiskt inte bara av att fördöma faran för ett aldrig tidigare skådat slaktande eller att kräva stopp eller slut på massakern. Tack vare vänsterns konsekventa ansträngningar, som vid denna tidpunkt leddes av Lenin, Martov och Rosa Luxemburg, så antog Andra internationals kongress i Stuttgart 1907 enhälligt en resolution som slog fast:

Om kriget ändå skulle bryta ut, så är det deras [de socialistiska partierna] plikt att ingripa för att snabbast möjligt få slut på det och av alla krafter kämpa för att utnyttja den ekonomiska och politiska kris som skapats av kriget för att resa massorna och på så sätt påskynda det kapitalistiska klasstyrets fall.¹

Vid extrakongressen i Basel 1913, riktade den Socialistiska internationalen en högtidlig varning till alla regeringar:

Låt regeringarna komma ihåg, att de med tanke på de nuvarande förhållandena i Europa och arbetarklassens stämningar inte kan starta ett krig utan risk för sig själva. Låt dem minnas att det fransk-tyska kriget följdes av det revolutionära utbrottet med Kommunen, att det rysk-japanska kriget utlöste den revolutionära energin hos det ryska imperiets folk, att den militära och marina kapprustningen gav klassmotsättningarna i England och på kontinenten en aldrig tidigare skådad skärpa och släppte lös en enorm strejkvåg. Det skulle vara vansinne av regeringarna att inte inse att själva tanken på ett fruktansvärt världskrig oundvikligen måste framkalla ilska och revolt från arbetarklassen. Proletärer anser det vara ett brott att skjuta på varandra för kapitalisternas profiter, härskarnas strävan, eller de hemliga diplomatiska avtalens större ära. Om regeringarna hindrar alla möjligheter till normala framsteg, och därmed tvingar proletariatet till desperata åtgärder, så måste de själva ta hela ansvaret för konsekvenserna av den framkallade krisen...

Proletariatet är medvetet om att det idag bär på mänsklighetens hela framtid. Proletariatet

¹ John Riddell (red), *Lenin's Struggle for a Revolutionary International. Documents: 1907-1916, The Preparatory Years*, New York: Monad Press, 1984, s 35.

kommer att utnyttja all sin energi för att förhindra att blomman av alla folk utplånas, hotas av massmordets alla fasor, svält och farsoter.¹

Jean Jaurès, en av den franska socialismens främsta företrädare, sammanfattade detta meddelande på ett kortfattat sätt i slutet av sitt tal till Baselkongressen:

När regeringarna ökar krigsfaran ska de inse att folken lätt kan räkna: deras egna revolutioner skulle kosta färre dödsfall än andras krig.

Den österrikiska socialdemokratins ledare Victor Adler gick ännu längre, och slog fast att:

Om detta brott [att starta ett krig] blir begånget, så kommer ett historiskt straff att bli följden: det kommer att bli början på slutet för dessa brottslingars styre.

I efterhand, i ljuset av händelserna i augusti 1914, kan dessa analyser och perspektiv verka helt orealistiska. Men vi bör notera att varken Lenin, Rosa Luxemburg och Martov, eller Jaurès och Adler förutspådde att en revolution omedelbart skulle följa på krigsutbrottet – och revolutioner ägde faktiskt rum tre eller fyra år senare.

Perioden efter Första världskriget

Det är sant att Adler i augusti 1914 själv kapitulerade för de ”brottslingar” som han fördömde 1913, och att han gjorde allt för att förhindra revolutionen snarare än att förbereda den. Det är också sant att massorna, inklusive socialdemokraterna, lät sig svepas med av periodens chauvinistiska våg.

Det är fakta som inte går att bestrida. Men det vore förhastat att av det dra slutsatsen att de var ett nödvändigt resultat av den reformistiska dagliga praktiken (att kombinera ekonomiska strejker och förberedelser av ”bra” valresultat), eller att det återspeglade proletarietets allt starkare integrering i den borgerliga staten och samhället.

Ty hur kan man i så fall förklara svängningen i massornas inställning efter 1917? Det vill säga från det ögonblick då ”den ekonomiska och politiska kris som skapats av kriget” faktiskt orsakade fattigdom, svält, sjukdomar, massakrer, undertryckande av de demokratiska rättigheterna, precis som resolutionerna från Stuttgart och Basel hade förutspått. Hur kan man förklara den växande strejkvågen, inklusive politiska strejker, mot den ”paix de rapine” [rovfred – öa] som tysken Ludendorff påtvingade den ryska revolutionen vid Brest-Litovsk i januari 1918?

I maj 1917 utbröt öppet myteri i den franska armén. 54 divisioner vägrade lyda order. Mer än 100.000 *piolus* [meniga soldater] ställdes inför krigsrätt. Enligt officiella siffror ansågs 23.000 skyldiga, 423 dömdes till döden, och 55 blev faktiskt skjutna. Många fler sköts utan rättegång eller hamrades till döds med artillerield.² I augusti 1917 undertrycktes en masstrejk i Barcelona med hjälp av maskingevär, och 70 dog, hundratals skadades och 200 fängslades. I februari 1918 gjorde den österrikisk-ungerska flottan myteri i Catarro.

Efter oktober 1918 ledde denna svängning till en oavbruten rad revolutioner. Senare än vad bolsjevikerna hade hoppats. Men ändå verkliga revolutioner: i Finland, Österrike, Ungern, skapande av sovjeter i Bayern, revolutionär kris i Italien.³ Under dessa två år var världsrevolutionen en

1 *Ibid*, s 89-90.

2 David Mitchell, *op cit*, s 18.

3 Bayern är den tyska region som gränsar till Österrike. Som vi senare ska se är detta geografiska läge viktigt, eftersom det på samma gång ägde rum revolutionära uppror i Bayern, väster om Österrike, i Ungern öster om Österrike, och i Österrike självt.

påtaglig möjlighet.

Vid ett Heraldiker-möte i London Albert Hall i december 1918 uppmanade generalsekreteraren för Transportarbetarförbundet, Robert Williams, till ”beredskap för revolutionen”. ”Den internationella socialismens sol”, sa han, ”smälter kapitalismen över hela Europa.”¹ I januari 1919 utbröt en generalstrejk i Belfast och i Seattle, USA. I februari 1919 ägde det rum en månad lång generalstrejk i Barcelona.

Världsrevolutionen var inte bara en påtaglig verklighet för bolsjevikerna, de revolutionära socialisterna, och en stor del av den ”centristiska” socialistiska vänstern över hela världen. Den var också en konkret verklighet för borgarklassen.

Den brittiska premiärministern Lloyd George skrev angående detta:

Hela Europa är fyllt av den revolutionära andan. Det finns inte bara ett djupt missnöje utan också ilska och avsky bland arbetarna mot förhållandena före kriget. Hela den politiska, sociala och ekonomiska samhällsordningen ifrågasätts av befolkningsmassorna över hela Europa.

23 mars 1919 skickade Lloyd George en hemlig promemoria till deltagarna vid fredskongressen i Versailles:

Om Tyskland någonsin går över till spartakisterna, så kommer det oundvikligen att göra gemensak sak med de ryska bolsjevikerna. När det sker kommer hela Östeuropa att svepas med i bolsjevikrevolutionen, och inom ett år kan vi få bevittna ett spektakel med nästan 300 miljoner människor organiserade i en enorm Röd armé med tyska instruktörer och tyska generaler.²

Historikern Gaetano Salvemini skrev angående situationen i Italien under vågen av fabriks-ockupationer i september 1920:

Bankirerna, de stora industriägarna och de stora godsägarna väntade på samhällsrevolutionen som får som väntar på att bli förda till slakthuset.³

I sin *History of the International* beskrev austromarxisten Julius Braunthal situationen under den socialistiska internationalens första möte efter kriget i augusti 1919 på följande sätt:

Europa jäste. Det verkade som om vi befann oss på randen till en avgörande kamp mellan revolution och kontrarevolution.⁴

Och han tillade:

Omedelbart efter Kommunistiska internationalens grundningskongress skedde ett revolutionärt uppsving i Europa som verkade bekräfta Lenins prognos.⁵

Angående Tyskland anmärkte han:

Västmakternas imperialism satte gränser för den sociala revolutionen i Tyskland. Men även inom dessa gränser existerade villkoren för en social revolution som skulle bryta den stor-kapitalistiska borgarklassens makt, göra den tunga industrin, gruvorna och den kemiska industrin som då ägdes av några få till offentlig egendom, bryta finanskapitalets [makt] genom att införa statlig kontroll av bankerna, [skapa] villkor för att bryta junkrarnas makt genom att

1 David Mitchell, *op cit*, s 32.

2 David Mitchell, *op cit*, s 171.

3 G Salvemini, *The Fascist Dictatorship in Italy*, New York 1927, s 30-31.

4 J Braunthal, *op cit*, s 175.

5 *Ibid*, s 186.

delar upp de stora lantegendomarna [på ett för bönderna gynnsamt sätt], och framförallt utveckla ett revolutionärt maktorgan – en väpnad kraft rekryterad bland arbetarna och under ledning av socialisterna, såsom var fallet med *Volkswehr* som skapades av den österrikiska socialdemokratin.¹

I sin rapport till Kommunistiska internationals tredje kongress citerade Trotskij två av den europeiska borgarklassens tillbakablickande bedömningar, som helt och hållet bekräftade denna analys av situationen 1919-21. 28 april 1921 skrev den reaktionära franska tidningen *Le Temps*:

1:a maj förra året skulle vara inledningen på en generalstrejk som i sin tur skulle utgöra inledningen till revolutionens första fas. Idag finns en utbredd tillförsikt till nationens ansträngningar att övervinna alla de kriser som följde på kriget.

Och den schweiziska borgarklassens mest representativa dagstidning *Neue Züricher Zeitung* skrev vid samma tidpunkt om Tyskland:

Tyskland 1921 har ingen som helst likhet med Tyskland 1918. Regeringsmedvetenheten har blivit så stark att kommunistiska metoder möter motstånd bland nästan alla befolkningsskikt, även om antalet kommunister, som under de revolutionära dagarna utgjorde en liten och beslutsam skara, sedan dess har vuxit omåttligt.²

Det är sant att den revolutionära vågen utanför Ryssland bara nådde tillfälliga segrar: skapandet av kortlivade sovjetrepubliker i Ungern och Bayern. Den tyska revolutionens första skede besegrades i januari 1919. Den österrikiska revolutionen stoppades medvetet av det (centristiska) österrikiska socialistiska partiet, som förhandlade fram en kompromiss med borgarklassen.³

Nederlagen i Europa: reformisternas ansvar

Men denna kompromiss var inte resultatet av objektivt ogynnsamma styrkeförhållanden. I fråga om detta bör vi notera de österrikiska socialistpartiledarnas fruktansvärda historiska ansvar. Om de österrikiska socialisterna hade tagit makten – vilket vid denna tidpunkt var fullt möjligt – så skulle det faktiskt i grunden ha förändrat situationen i Europa till revolutionens fördel. Det skulle ha säkrat en territoriell föreningspunkt med de nyupprättade sovjetrepublikerna i Bayern och Ungern, som låg på ömse sidor av Österrike. De österrikiska socialisternas vägran att gripa makten bröt kedjan av samhällsrevolutioner. Om de hade agerat på ett annat sätt skulle de tre proletära republikerna ömsesidigt ha stärkt varandra, och framkallat en revolutionär styrka som kunde ha spridit sig över hela Europa.⁴

Den tyska revolutionen började 1918 och drabbades sedan av ett hårt slag. Men därefter genomgick den en uppåtgående fas, som nådde sin höjdpunkt i den imponerande generalstrejken i mars 1920 mot Kapp-von Lüttwitz' kupp och följdes av en tredje våg 1923 med generalstrejken mot

1 *Ibid*, s 232.

2 L Trotskij, *The First Five Years of the Communist International*, New York 1945, vol I, s 177. [Trotskijs samlingsbok *Kommunistiska internationals fem första år* finns på svenska på marxistarkiv.se].

3 I sin *Die revolutionäre Situation in Österreich im Jahre 1918 und die Politik der Sozialdemokraten – Der Österreichische Januarstreik 1918*, Berlin 1973, har R Rosdolsky med hjälp av arkivmaterial visat hur de österrikiska socialdemokratiska ledarna manövrerade i nära samarbete med den kejsrerliga regeringen för att först kanalisera och sedan kväva den starka generalstrejken i Wien. Otto Bauer, ledaren för det österrikiska socialistiska partiets vänsterflygel, medger att proletariatet var starkt mot att avsluta generalstrejken innan den övergick i en revolution.

4 För en genomgång av denna fråga, se Y Bourdets inledning till ett urval av Max Adlers texter, *Démocratie et conseils ouvriers*, Paris 1967. Yvon Bourdet rättfärdigar i huvudsak austromarxisternas vägran att erövra makten, och underskattar både periodens internationellt revolutionära möjligheter och de allvarliga kortsiktiga

regeringen Cuno.¹

Och allra viktigast: om bolsjevikerna hyste ”illusioner” om världsrevolutionen, så delades dessa illusioner av miljontals lönarbetare över hela världen.

Vid den Kommunistiska internationalens första kongress i mars 1919 deltog bara en handfull små revolutionära grupper som företrädde några tiotusentals människor utanför Ryssland. Men under de följande månaderna ökade sympatin ”för Moskva” så mycket att majoriteten av de organiserade arbetarna i många länder (Spanien, Italien, Frankrike, Norge, Bulgarien, Tjeckoslovakien) och en stark minoritet i andra länder, ville ansluta sig till den Kommunistiska internationalen. I Österrike, Polen, Schweiz kunde socialistpartiernas ledare stoppa denna tidvattenvåg bara genom att själva bryta med den reformistiska socialdemokratien och bilda den så kallade ”Två och en halv Internationalen”, som svor eder till förmån för proletariats diktatur.²

Man bör påpeka att den djupgående radikaleringen av det internationella proletariats efter oktoberrevolutionen hade sina rötter i förhållandena i varje enskilt land. Den var inte bara något som exporterades från Moskva.³ Den förändrade på ett djupgående sätt de internationella styrkeförhållandena mellan klasserna. För att med hjälp av reformisterna hålla tillbaka denna revolutionära våg, tvingades borgarklassen bevilja proletariats viktiga reformer som de hade kämpat för i mer än 25 år, i synnerhet 8-timmars arbetsdag och allmän rösträtt. Radikaleringen var så djup att det till och med blev generalstrejk i Schweiz, och i Nederländerna uppmanade den socialdemokratiska ledaren Troelstra till revolution. Detta var två länder som hade varit neutrala under kriget och var mycket mer stabila än resten av Europa.

De förändrade internationella styrkeförhållandena mellan klasserna räddade Sovjetryssland från att kvävas militärt 1920. Detta år hindrade ett enhälligt hot om generalstrejk från den brittiska arbetarrörelsen den brittiska imperialismen att ingripa tillsammans med Weigands och Fochs kontrarevolutionära styrkor under det rysk-polska kriget.⁴ Inte heller i denna mycket precisa mening var bolsjevikernas förhoppningar på världsrevolutionen knappast illusoriska.

Om vi talar om avgörande segrar på kort sikt var förhoppningarna otvivelaktigt överdrivna. Lenin och Trotskij upptäckte snabbt detta. Paradoxalt nog hade de fallit för en överdriven spontanism. Den revolutionära vågen verkade så kraftfull att de snarast hade underskattat den subjektiva faktorns – det revolutionära ledarskapets – roll för att tillskans sig segern:

---

konsekvenserna av deras politiska val (samtidigt som han understryker att de austromarxistiska planerna på en ”långsam revolution” tillät fascisternas senare uppgång).

- 1 Under generalstrejken mot Kapp/von Lüttwitz' högerkupp krävde till och med de reformistiska fackföreningarna, för första och enda gången, att det skulle upprättas en ”ren” arbetarregering bestående av SPD, USPD och fackföreningarna.
- 2 Den revolutionära vågen påverkade till och med den fjärran staden Seattle i USA, där en generalstrejk bröt ut som till hälften antog sovjetformer.
- 3 Vänstermensjevikern Martov försökte i efterhand göra en ”sociologisk” tolkning av den internationella arbetar-radikalisering som följde efter 1917. I *Bolscevismo mondiale*, Einaudi, Toronto 1960 (det ryska originalet utkom 1919) hävdade han att denna radikalering framför allt ägde rum bland soldater och oorganiserade arbetare, som intog ståndpunkter som ”konsumenter” i motsats till ”producenternas” ståndpunkt, de traditionellt socialdemokratiska yrkesutbildade och delvis utbildade arbetarna.
- 4 9 augusti 1920 organiserades ett Aktionsråd av de brittiska fackföreningarnas parlamentariska kommitté, Labourpartiets verkställande utskott och partiets parlamentsgrupp, vars mål var att varna regeringen: ”för att de allierade förbereder ett krig mot Sovjetryssland i den ryska frågan. Den slår fast att ett sådant krig skulle vara ett oacceptabelt brott mot mänskligheten. Den varnar sålunda regeringen för att arbetarnas hela industriella styrka kommer att utnyttjas för att förhindra detta krig... och att ett Aktionsråd omedelbart kommer att bildas för att vidta alla nödvändiga åtgärder för att tillämpa denna resolution.” Mer än 1.000 delegater möttes 13 augusti i syfte att forma lokala Aktionsråd och förbereda en generalstrejk. Det bildades råd i mer än 350 städer.

Det som ligger framför oss är inte ett kaotiskt, spontant angrepp, vars första skede vi upplevde i Europa 1918-19. För oss verkade det då (med visst historiskt berättigande) när borgarklassen var desorganiserad, som om detta angrepp kunde anta allt kraftfullare form, att medvetandet hos arbetarklassens ledande skikt under denna process skulle bli allt klarare, och att proletariatet på så sätt skulle ta makten inom ett eller två år. Denna historiska möjlighet existerade. Men den förverkligades inte. Med hjälp av borgarklassens dåliga eller goda vilja, list, erfarenhet, maktinstinkt har historien givit borgarklassen en ganska långvarig andhämtningspaus. Inga underverk har ägt rum.¹

Men utan tvekan ville massorna ha en revolution i en hel rad länder. Det finns många bevis och personliga vittnesmål som understryker detta. Om den revolutionära kampen trots det inte segrade utanför Ryssland, så berodde det på att ledarskapet var otillräckligt, eller att massrörelsens dominerande ledning till och med ingrep aktivt för att förhindra segern.

Trots att hans analys innehåller tvekan och motsättningar, var det också den slutsats som Braunthal själv drog:

Hur kommer det sig att något sådant [en social revolution] inte ägde rum? När det kommer till kritan berodde på att den tyska socialdemokratin inte ingrep i kampen som ett revolutionärt parti, eftersom majoriteten av ledarna liksom massorna (deras egen bas) långtifrån tänkte i revolutionära termer, och således inte var mentalt förberedda för revolutionens prövningar.²

Det tyska folket, det tyska och internationella proletariatet, mänskligheten i sin helhet, har betalat ett fruktansvärt pris för denna kriminella bankrutt. Vi återkommer till det.

---

1 L Trotskij, *ibid*, s 219.

2 Braunthal, *op cit*, s 232.

Kapitel 3. Den nationella inbörden.

Den tsaristiska regimen störtades i februari 1917, åtta månader innan oktoberrevolutionen. Det var då sovjeterna – arbetar-, soldat- och bonderåden – skapades. Men i början på denna avgörande period hade inte bolsjevikerna majoriteten i sovjeterna och de satt inte vid makten. Det var andra politiska krafter, de borgerliga liberalerna och mensjevikerna, som bildade den provisoriska regeringen och hade möjlighet att visa vad de kunde. Men de visade sig oförmögna att lösa alla de brännande problem som fanns. Det är denna oförmåga som förklarar bolsjevikernas växande inflytande och framväxten av en ny revolutionär situation på hösten.

Det var inte bara frågan om omedelbar fred som den provisoriska regeringen stod inför. Befolkningen upplevde andra angelägna problem och sovjeterna hade förbundit sig att utan dröjsmål lösa dem (utan att det alltid innebar att massorna medvetet stödde sovjetmakten).

Det gäller i synnerhet frågan om jord, arbetarnas fattigdom och de politiska institutionerna.

På dessa tre samhällspolitiska nyckelområden tyngdes Ryssland av ett barbariskt arv, underutveckling, efterblivenhet, till vilket lades effekterna från enväldets snabba och brutala industrialisering.

Oktoberrevolutionens historiska förtjänst är att den möjliggjorde en snabb rengöring av dessa tsarismens Augeus-stall, för vilket den stora majoriteten av Rysslands folk – fångar under dessa omänskliga förhållanden – betalade med mänsklig lidande.

Det bör räcka att helt enkelt beskriva dessa förhållanden för att återigen se hyckleriet, om inte cynismen, hos alla de som håller oktoberrevolutionen ansvarig för den misär som existerade i Ryssland fram till början av 1920-talet.

Jordbruksfrågan

Avskaffandet av livegenskapen 1861 blev kostsam för bönderna. Man beräknar att värdet av den jord som bönderna skulle få var omkring 648 miljoner guldrubel, men det totala pris som bönderna tvingades betala var 867 miljoner rubel. Dessutom måste bönderna betala en jordbruksskatt på 1,56 rubel per desiatin (en desiatin motsvarar omkring 2,7 tunnland). Det blir totalt 170 miljoner rubel, medan borgarklassen och adelsmännen bara behövde betala 0,23 rubel per desiatin.

Enligt en undersökning 1902 varierade de summor som bönderna skulle betala med mellan 50 till 100% av nettoinkomsten per jordbruk, beroende på storlek.

Vid uppdelningen av jorden tog de stora godsägarna dessutom den bästa jorden som bönderna tidigare haft tillgång till, och ”gav” dem bara alltför ofta rätt att köpa mindre bördig jord.

Bönderna fick praktiskt taget ingenting från den tsaristiska staten i utbyte mot detta tunga bidrag. I det inre av centrala Ryssland förblev levnads- och arbetsförhållandena desamma som de hade varit under tusen år. Avkastningen per hektar var en fjärdedel av den i Storbritannien, och mindre än en femtedel av medeljordbrukets (det vill säga utan att räkna med den jord som brukades av adeln och borgarklassen).¹

Under dessa villkor innebar de arrenden och skatter som bönderna måste betala varje år att det var omöjligt för dem att spara några reserver. Det medförde å ena sidan att jorden gradvis blev

¹ Samtliga dessa siffror återfinns i L Trotskij, 1905, Paris 1969, s 34 ff.

alltmer ofruktbar på grund av överdrivet bruk (alltså daterar sig de ekologiska problemen inte bara från den stalinistiska perioden!) och å den andra att det periodvis uppstod svält i samband med varje dålig skörd. Den allra värsta svälten ägde rum 1891.

Ännu allvarligare än denna finansiella börda var bristen på jord. Man har beräknat att ett jordbruk måste vara 6,5 till 7 desiatiner stort för att kunna försörja en bondefamilj. De bönder som hade arbetat på jord som tidigare hade tillhört adeln eller det allmänna fick bara 3,17 respektive 4,9 desiatiner. På grund av befolkningens tillväxt och den mycket begränsade utflyttningen från landsbygden, var den genomsnittliga tillgången på jord för varje vuxen bonde 4,83 desiatiner 1861 och 3,1 desiatiner 1905. Omkring 5 miljoner vuxna män på landsbygden kunde i själva verket inte utnyttja sin arbetskraft, ens på den låga genomsnittliga produktivitet som angivits. Bönderna behövde ytterligare 60 till 70 miljoner desiatiner jord.

I jämförelse med de 112 miljoner desiatiner som bönderna hade 1905, så hade adeln, prästerna och borgarklassen 101,7 miljoner, och staten och det allmänna 145 miljoner desiatiner. Jordbruksföretag på mer än 50 desiatiner (15 gånger mer än det genomsnittliga jordbruket) upptog själva 80 miljoner desiatiner.

Slutsatsen är uppenbar, bönderna kunde bara få den jord de behövde genom att radikalt avskaffa adeln och de borgerliga storgodsägarna.

Så länge denna jordbruksrevolution inte hade ägt rum, kunde bönderna bara fortsätta att arrendera jord som tillhörde de stora jordägarna. Mot slutet av 1800-talet hyrde jordägarna i den så kallade "svarta jordens" zon (det inre av Ryssland) ut 50% av sin mark till bönderna. I andra delar av landet var det 35 till 40%. Jordarrendet var oerhört högt, ibland så mycket som hälften av skörden.

Om man lägger ihop kostnaderna för att köpa jorden, skatter och arrenden, så får man en total kostnad för bönderna som oundvikligen medförde en utarmning av majoriteten av familjerna på landsbygden. Mellan 1888 och 1898 minskade antalet hästar som ägdes av bönder från 19,6 till 17 miljoner. Deras kreatursbesättning minskade från 34,6 till 24,5 miljoner. Antalet lantbruk utan häst ökade under samma period med 22%. (Alla siffror kommer från dåtida officiella undersökningar.)

Teodor Sjanin korrigerar – utan tvivel med rätta – de siffror som Lenin använde i sin text från 1908, "Socialdemokratens jordbruksprogram i den första ryska revolutionen, 1905-1907" [i *Samlade skrifter i urval*, bd 5, Arbetarkulturs förlag, 1934, s 174-322 – öa], och lägger fram följande tabell över skiktningen bland bönderna i det europeiska Ryssland strax innan 1905:

- 15,8% av de välbärgade bondefamiljerna hade 15 desiatiner eller mer.
- 51,4% av bondefamiljerna hade mellan 7 och 15 desiatiner.
- 32,4% av de fattiga bondefamiljerna hade mindre än 7 desiatiner.

(I samtliga fall är det egendom per familj och inte per capita.)

Han drar slutsatsen, att det i genomsnitt för perioden 1897-1905 i Ryssland fanns:

- mellan 0,8 och 1,2% kapitalistiska bönder (5,1 till 7,6% av bondebefolkningen),
- mellan 6 och 8% jordlösa lantarbetare (3 till 4% av bondebefolkningen),
- mellan 2,6 och 3,9% rika bönder,
- mellan 12,4 och 10,7% välbärgade bönder,
- 51,8% mellanbönder,

- mellan 24,2 och 26,4% fattiga bönder.¹

Fattigbönderna utgjorde alltså en tredjedel av befolkningen i byarna.

De barbariska förhållanden och den fattigdom under vilka bönderna levde under tsarismen visade sig klart i nivån på deras konsumtion. Frånsett utgifterna för mat och boende spenderade det genomsnittliga jordbruket per capita 5,5 rubel per år på kläder, 2,5 rubel på kulturella och andliga behov, 1,4 rubel på andra materiella behov. Två bondefamiljer på vardera 6 personer, det vill säga 12 invånare på den tsaristiska landsbygden, konsumerade 1905 lika mycket som en enda amerikansk arbetare (utan sin familj). Det är en skillnad på 1:12 (och på den tiden var en amerikansk arbetares konsumtion naturligtvis väldigt mycket mindre än idag).

Rysslands massiva export av vete, den viktigaste källan för utländsk valuta innan oljeexporten, var bara möjlig på grund av att arrenden och skatter tvingade bönderna att sälja vete trots att de inte hade tillräckligt att äta. Om de verkligen hade kunnat tillfredsställa sina behov, så skulle Ryssland ha varit ett land som importerade och inte exporterade vete.

I sitt en gång klassiska verk om Ryssland sammanfattade den mycket konservativa sir Donald Mackenzie Wallace, det brittiska etablissemangets officiella representant, böndernas försämrade situation i Ryssland med följande siffror: den årliga restskatten (det vill säga obetalda skatter) ökade från 0,9 rubel per manlig invånare 1882 till 6 rubel 1893 och 22 rubel 1899 i de sju provinserna i den svarta jordens zon.²

Fattigdomen i städerna

Fattigdomen i städerna och bland arbetarna var inte mindre dramatisk. Anatole Kopp, som i huvudsak använder den sovjetiska författaren G Pouzis' siffror, hävdar att i de 131 städer som låg i de områden som utgjorde Ryska socialistiska federativa sovjetrepubliken (RSFSR):

var bara 9% av husen anslutna till [avlopps-]systemet. Av de 195.000 husen i 213 städer i RSFSR som före revolutionen hade ett system för vattenförsörjning, var bara 12,5% anslutna till det.³

1912 var antalet personer per lägenhet 8,7 i Moskva, omkring 8 i Petrograd jämfört med 3,6 i Berlin, 4,2 i Wien och 2,7 i Paris.⁴

Den genomsnittliga arbetsdagen var oftast 10 timmar, oräknat de många övertidstimmar. Enligt historikern Prokopovij krävdes 1909 i Petrograd tre gånger den genomsnittliga årslönen för att på ett rimligt sätt försörja en familj. Arbetarklassens fattigdom var alltså enorm. 1908 använde en arbetarfamilj 48% av inkomsten på mat (som var ytterst bristfällig), 21% på boende (vanligtvis bedrägligt) och 15% på kläder. Till alla övriga behov, i synnerhet sjukvård och till och med grundläggande utbildning, återstod bara 15% av en ynklig lön.

Pokrovski beräknar att de ryska arbetarnas reallön sjönk med 20% mellan 1892 och 1902.⁵ Och i en senare utökad utgåva av sitt verk beskrev denna kommunistiska historiker, som lovordades högt av Lenin, de ryska arbetarnas bedrägliga levnadsförhållanden i slutet av 1800-talet:

63,7% av arbetarna kunde inte läsa och skriva... I fabrikena i Moskva tvingades textilarbetarna

1 T Shanin, *Russia as a "Developing Society"*, vol I, London 1985, s 98, 101.

2 D Mackenzie Wallace, *Russia on the Eve of War and Revolution*, Random House 1961, s 346.

3 A Kopp, *Changer la vie, changer la ville*, Paris 1975, s 261.

4 James H Baker: "St Petersburg och Moskva på randen till revolutionen", s 50 i Daniel H Kaiser, *The Workers' Revolution in Russia, 1917 – The View from Below*, Cambridge University Press 1987.

5 M Pokrovski, *Geschichte Russlands*, Hirschfeld, Leipzig: 1929, s 275.

nästan alltid sova på sina vävstolar. Hela familjen sov faktiskt på dessa två meter breda och två och en halv meter långa vävstolar. De var tvungna att rengöra de smutsiga delarna med sina kläder. Arbetsgivarna sa till läkaren att arbetarna ”tyckte om” att leva så här...

Den läkare som lämnade [denna] information om textilarbetarna blev uppsyningsman, vilket i förbigående sagt omedelbart innebar att han ändrade sin inställning. Två år senare beskrev han arbetarnas levnadsförhållanden i de flesta av regeringen Vladimirs fabriker: föroreningar, dålig luft, två familjer i ett rum med ett eller två fönster...

De ryska arbetarna åt då sämre än de [tyska arbetarna] efter det imperialistiska kriget, under inbördeskriget och blockaden. Den vanligaste maten var saltat kött och rökt fisk. Det enda färska köttet var inälvor...

Under dessa livs- och boendevillkor var arbetarna ofta sjuka. I textilfabrikerna i Moskva hade 134 kvinnor av 1000 tuberkulos. Dessutom var det en epidemi, som läkarna kallade ”traumatisk” och helt och hållet ”proletär”: skador... I en [stor] textilfabrik hade under en treårsperiod bara en av tre arbetare inte blivit skadad.¹

Spädbarnsdödligheten i Petrograds arbetarområden var minst dubbelt så höga som i de ”blandade” områdena. Nästan var fjärde spädbarn i huvudstaden dog före ett års ålder.²

Om vi tror att beskrivningarna i dessa marxistiska källor är överdrivna, så har en mycket måttfull borgerlig historiker gjort följande bedömning:

Det hävdas ofta att slumområdena i Storbritannien var så obscen omänskliga att inget annat samhälle kunde tänkas ha något motsvarande. Om man jämför de lägre skiktens misär i den brittiska eller skotska slummen med de allra lägsta skikten... så stämmer det. Men alla brittiska arbetare tillhörde ingalunda de lägsta skikten, medan nästan alla ryska arbetare gör det... I Ryssland fanns det ingen skiktning: arbetarna var löneslavar i ordets egentliga bemärkelse, och deras löner räckte inte till för att försörja en familj.³

Den från Ryssland härstammande akademikern Nicholas V Riasanovsky, vars arbeten ofta används på universiteten i väst, skrev:

... trots arbetslagstiftningen och trots det faktum att lönerna otvivelaktigt steg under åren efter Första världskriget (vilket i förbigående sagt ryska historiker fortfarande förnekar intensivt), så förblev den ryska arbetaren i allmänhet mycket fattig. Dåligt betalda, bosatta i den överbefolkade slummen, nästan analfabeter och förnekade alla andra förmåner var proletärerna i det tsaristiska Ryssland ett utmärkt exempel på den utfattiga och utsugna arbetskraft som kännetecknade kapitalismens första stadier, och som beskrevs så kraftfullt av Marx i *Kapitalet*.⁴

De engelska professorerna Kochan och Abraham citerar ett nästan otroligt faktum:

Utbildningsminister Deljanov utfärdade 1887 ett cirkulär, som förbjöd barn från de lägre klasserna att gå i högre undervisning: ”... barn till kuskar, kockar, tvätterskor, mindre affärsinnehavare och liknande personer, vars barn, kanske med undantag för de med sällsynta förmågor, förvisso inte ska tas bort från den sociala omgivning som de tillhör”.⁵

Den extra utsugningen av kvinnliga arbetare var särskilt allvarlig. 1914 var kvinnornas löner hälften av männens. 1916 hade de fallit till mindre än 40%.⁶

1 M Pokrovski, *Russische Geschichte*, Berlin: Büchergilde Gutenberg, 1930, s 249-52.

2 S A Smith, *op cit*, s 13.

3 E Crankshaw, *The Shadow of the Winter Palace*, Harmondsworth 1978, s 344.

4 N Riasanovsky, *Histoire de la Russie*, Paris 1987, s 463-64.

5 Lionel Kochan och Richard Abraham, *The Making of Modern Russia*, Harmondsworth 1983, s 223.

6 S A Smith, *op cit*, s 47-48.

Kan någon verkligen bestrida att oktoberrevolutionen genomförde en nyttig och hälsosam uppgift när den avskaffade dessa avskyvärdheter?

Den tsaristiska staten

Den tsaristiska statsapparaten förtryckarroll hade en exakt finansiell dimension: 80% av budgeten användes till armén och förtryckarapparaten. Denna parasiterande åderlåtning av nationens inkomster skedde i huvudsak på böndernas bekostnad (men med tanke på de indirekta skatterna även på arbetarnas bekostnad). Industrin finansierades framförallt med hjälp av utländska investeringar.

Den ryska industrin var inte konkurrenskraftig på världsmarknaden. Eftersom den stora majoriteten av befolkningen var fattig, så kunde inte heller den smala inhemska marknaden ge den tillräcklig avsättning. Dessutom var de importerade produkterna billigare och av bättre kvalitet än den ryska industrins produkter. Således fördes en extremt protektionistisk politik och det fanns ständigt en tendens till militär utvidgning åt öst eller sydost. Länder som Turkiet, Iran, Afghanistan, Kina, Korea och delar av Kaukasus tvingades, under bajonettshot, köpa ryska varor. Helt riktigt har termen ”kosackkapitalism (-imperialism)” använts för att beskriva detta. Det slutade illa i och med det rysk-japanska kriget vid Tsushima när västs arméer besegrades.

Men tsarismens mest förtryckande och undertryckande aspekt fick sitt uttryck i alla de institutioner som enväldet inrättade (eller avsaknaden av institutioner) och vad de representerade för imperiets folk: brist på demokratiska rättigheter och friheter, extremt byråkratiskt godtycke, ökande nationellt förtryck:

I och med uppkomsten av en nationell intelligentsia bland nästan samtliga minoritetsfolk, tvingades regeringen antingen att gå med på någon form av nationellt självstyre i de känsliga gränsområdena eller omvända dessa nya krafter till sina egna uppfattningar. Resultatet blev en energisk russifiering. I Ukraina, Vitryssland, Litauen och Polen begränsades eller förbjöds undervisning i modersmålet i skolorna och användandet av ryska genomdrevs. I de baltiska regionerna, Livland, Estland och Kurland, diskriminerade regeringen på motsvarande sätt den tysktalande befolkningen...

Troligen var det de ryska judarna som nu tvingades genomlida de värsta kvalerna. [Fruktansvärda pogromer ägde rum.] ”En tredjedel av judarna måste dö, en tredjedel emigrera och en tredjedel införlivas”, sa Pobedonostov [ledare för den ortodoxa kyrkan och en av förebilderna för Dostojevskijs Storinkvisitor].

Den skenbara segern över den islamska nationalismen i Transkaukasien gjorde bara att intelligentsian i Georgien och Armenien kände sig säker nog för att ta till revolutionär agitation. I Asien måste regeringens allt större stöd till en beslutsamt proselytisk rörelse med nödvändighet väcka anstöt hos lokalbefolkningens islamistiska traditionalister... Centralasien och Fjärran östern var glada jaktmarker för ryska imperialistiska äventyrare, skumma politiska lycksökare och påstådda vicekungar...¹

I sin omfattande bok *Den ryska revolutionen* försvarar Richard Pipes den befängda tanken att revolutionen var resultatet av intelligentsians hängivenhet mot utopiska teorier och extrema törst efter makt sedan slutet av 1800-talet.² För att kunna underbygga denna konspirationsteori tvingas han utplåna de mäktiga arbetarstrejker som ledde fram till generalstrejken 25 februari (”en uppseendeväckande händelse i tider av krig”, som Moynahan tillägger), som ägde rum innan

1 Kochan-Abraham, *op cit*, s 223-24, 196-97.

2 Richard Pipes, *Den ryska revolutionen*, Stockholm : Natur och kultur, 2004.

soldaternas revolt i februari-mars 1917.¹ Allt detta ägde rum på grund av arbetarnas oerhört försämrade livsvillkor, inte på grund av intelligentsians uppvigling.²

I vad som troligen är den mest objektiva historieskrivning som presterats av en icke-socialist, skrev William Henry Chamberlin:

Vilka var de mest framträdande kännetecknen under den första perioden av revolutionens fördjupning? Sämre disciplin i armén, alltmer radikala krav från industriarbetarna, först på högre löner, sedan på kontroll över produktion och distribution, godtyckliga övertaganden av bostäder i städerna, i allt högre grad övertagande av jord i landsbygdsområdena, krav på långtgående självständighet från icke-ryska delar av Ryssland som Finland och Ukraina.³

Långt från att handla under inverkan av radikala utopier eller extrem törst efter makt, så kännetecknades intelligentsian 1917 av en allt större återhållsamhet, tvekan och bristande vilja att ta makten, vilket när det kommer till kritan berodde på landets extrema klasspolarisering.

* * *

Är det förvånande att bönder, arbetare och förtryckta nationaliteter vid tiden för februari-revolutionen 1917 utstötte ett nästan enhälligt rop: Nu räcker det. Jord, rätt till självständighet, 8-timmars arbetsdag och arbetarkontroll omedelbart.

Men den provisoriska regeringen tvekade, drog fötterna efter sig, sköt upp och flyttade fram besluten om dessa frågor till efter konstituerande församlingen, och valen till denna sköts i sin tur upp gång efter gång.

Är det under dessa villkor förvånande att massorna alltmer tog ödet i sina egna händer, att de själva försökte lösa sina livsavgörande problem, att de identifierade sig med bolsjevikernas politik och sovjetmakten, när dessa löste dessa problem från den ena dagen till den andra?

---

1 Se angående detta bland annat Moynahans våldsamt antikommunistiska bok *Comrades* (s 49-56).

2 *Ibid*, s 4, 7.

3 Chamberlin, *op cit*, s 143.

Kapitel 4. Den politiska innebörden.

Både i öst och i väst grundar sig fördömandena av oktoberrevolutionen i allmänhet på tanken att bolsjevikernas ”kupp” hindrade en institutionalisering och konsolidering av demokratin. Och därmed ledde den till upprättandet av en ”totalitär regim”. Demokrati eller diktatur, sådana skulle alternativen vara i oktober 1917 och under de efterföljande månaderna.

Återigen är det en uppenbar mystifiering eller förfalskning av historien.

I själva verket hade de samhällseliga och politiska krafternas polarisering nått en häftig brytpunkt i Ryssland. Denna polarisering lämnade inget utrymme för experiment med en institutionaliserad eller ens långvarig borgerlig demokrati. Efter radikaliseringskraven i juli 1917, hade de borgerliga partierna – och de militära klickarna till vilka de var knutna – antagit en mycket mer förtryckande politik.

Kornilovs militära statskupp i augusti 1917 föll inte från himlen. Den återspeglade den skärpta samhällspolitiska kampen. Den misslyckade kuppen ökade bara de besuttna klassernas och deras bödlars törst efter hämnd. Det kunde man se strax innan och omedelbart efter oktoberrevolutionen.

De ryska egendomsägande klassernas hat antog en sällsynt skådad styrka. Det kan exempelvis jämföras med den franska borgarklassens hat under Pariskommunen 1871 och den spanska reaktionen på sommaren 1936.

Jacques Sadoul anmärkte helt riktigt att de:

... ville upprätta en envåldsregim som skulle dränka revolutionen i blod, och massakrera och landsförvisa judarna, bolsjevikerna, socialisterna och kadeterna.¹

Den ryska reaktionen och den tyska imperialismen

Detta klasshat var så djupt, att inom loppet av några få månader blev adeln och de ”patriotiska” monarkisterna, som hade varit så indignerade över soldaternas bristande entusiasm för Kerenskijns offensiv vid den polsk-galiciska fronten i juni 1917, uttalat tyskvänliga och krävde att tyska trupper skulle komma till Petrograd för att krossa den revolutionära härden.² Återigen är det Sadoul som påpekar:

... efter [den tyska ambassadören] Mirbachs ankomst till Moskva känner sig monarkisterna lättade. Den tyska ambassadörens första besök gick till storhertiginnan, Nicholas II:s svägerska. Därefter träffade han andra okända rojalister. Uppenbarligen handlar det om att förbereda ett återupprättande av tsaren. Företrädarna för en oinskränkt monarki är beredda att utan skam godta vad som helst, i synnerhet en militär allians med Tyskland och ett oberoende Ukraina.³

En av den tyska ambassadens medlemmar, friherre Karl von Bothmer, bekräftar detta fullständigt:

Sedan en tid har monarkistiska kretsar varit mycket aktiva och de talar fritt med oss... Under dessa diskussioner har jag träffat en rad betydande personer som är sympatiskt inställda till oss.

1 J Sadoul, *Notes sur la révolution bolchevique*, Paris 1920, s 288.

2 Kerenskij var den reformist som ledde den provisoriska regeringen. Den politiska situationen inom de väpnade styrkorna och soldaternas längtan efter fred var sådan att de inte klarade av att organisera en effektiv militär offensiv mot de tyska styrkorna, och högern kritiserade Kerenskij hårt för detta. Vi ska ha i åtanke att en stor del av Polen hade införlivats i det ryska imperiet.

3 Sadoul, *op cit*, s 322.

de sa alla samma sak: Vi kan inte göra något utan er. Ni måste ingripa direkt, då kan vi agera.¹

Kontrarevolutionärt förtryck

Detta klasshat riktades inte i första hand mot bolsjevikerna och deras allierade. Det riktades framförallt mot folkmassorna, först av allt de ”vilda” bönderna i sina byar, och krävde att ”plundrarna” skulle rätta in sig i ledet.

Det var borgarklassen och adelsmännen, med tveksamt stöd från de reformistiska partierna, i synnerhet socialistrevolutionärernas höger, som inledde inbördeskriget efter den ryska revolutionen. Under åren 1918-21 visade de bevis på en ohämmad grymhet.

Denna grymhet hade sin grund i ett djupt förakt för massorna, och uttrycktes allra klarast av tsarinnan Alexandra. Hon skrev till sin make: ”Var som Peter den store, Ivan den förskräcklige, tsar Paul – krossa dem alla under din fot.”²

Och strax innan revolutionen skrev hon återigen till tsaren: ”Käraste, visa din knytnäves kraft – det är vad ryssarna behöver... De ber själva om det – många har nyligen sagt till mig: 'Vi behöver bojorna'.”³

Den amerikanska journalisten A R Williams, som bodde i Ryssland under revolutionen, citerade följande stycke av N Tjiffirin i den bolsjevikfientliga tidningen *Le Jour* från 7 september 1919:

Som ni känner till har bolsjevikerna bytt namn på de gamla regementena. Trupperna från Moskva har K.L. på ryggen – Karl Liebknecht. Vi (den norra vita armén) tog ett av dessa regementen tillfånga. Vi ställde det inför krigsribunalen. Rättegångarna vid de vitas front är mycket kortvariga. Varje soldat förhörs, och om han medger att han är kommunist så döms han omedelbart till döden genom hängning eller exekutionspatrullen. De röda känner mycket väl till detta.

Löjtnant K stod inför det fängslade regementet och förkunnade: ”De av er som är verkliga kommunister, visa ert mod och ta ett steg framåt.” När han hade talat uppstod en lång och tryckande tystnad. Sedan tog mer än halva regementet ett steg framåt. De dömdes till döden med hjälp av exekutionspatrullen. Men innan avrättningen måste varje soldat gräva sin egen grav...

De dömda männen beordrades klä av sig... så att inte deras uniformer skulle smutsas ner av deras blod eller slitas sönder av kulorna. Långsamt tog kommunisterna av sina skjortor och knöt ihop dem... Nakna grävde de sedan sina gravar... Ett kommando, en ljusblxt i mörkret, skotten ljud... Kommunisterna stod fortfarande upprätt, mycket raka. En andra salva. Kulorna gick rakt igenom deras hjärtan, blodet strömmade ut...⁴

In i minsta detalj förebådar denna beskrivning de metoder som nazisternas specialstyrkor, SS, skulle använda under Andra världskriget: massakrer på politiska kommissarier och judar som tvingades gräva sina egna gravar. Dessutom var de krigsfångar. Så agerade ”demokratins försvarare” mot den ”bolsjevikiska diktaturen”.

Friherre von Bothmer rapporterade i den ovan nämnda boken:

Tjeckoslovakerna [krigsfångar som imperialismen beväpnade mot sovjetmakten på sommaren

1 K von Bothmer, *Mit Graf Mirbach in Moskau*, Tübingen 1922, s 56.

2 Moynahan, *op cit*, s 34.

3 *Ibid*, s 51.

4 A R Williams, *Durch die russische Revolution*, Berlin 1922, s 233-34.

1918] och sibirierne var fullständigt hämningslösa mot de sovjetmedlemmar som föll i deras händer. Det stora antalet avrättningar gjorde ett djupt intryck på alla bolsjevikerna.¹

Den tyska författaren Alfons Paquet, *Frankfurter Zeitung*s korrespondent i Ryssland, noterade efter den tillfälliga ockupationen av Jaroslavl i juli 1918 också att de bolsjevikiska sovjetmedlemmarna avrättades av kontrarevolutionen, denna gång med SR-arnas aktiva deltagande.

Behöver vi påminna om att vänstersocialistrevolutionära terrorister vid samma tidpunkt mördade några av bolsjevikernas viktigaste ledare, inklusive Volodarskij och Uritskij. En vänster-SR-are, Fanny Kaplan, gjorde ett attentatsförsök mot Lenin som nästan lyckades.

Bolsjevikiska skribenter hävdade helt riktigt att:

Det var under eldgivning från tjeckoslovakiska gevär, bakom bergen av de döda kropparna av proletarietets främsta blomma i Sibirien och Uralbergen... som (de vitas) så kallade "folkarmé" bildades.²

De försonliga partiernas försök att bilda en regim som kallades "Konstituerande församlingen" misslyckades snabbt. En rad statskupper gav tillbaka makten till militärdiktatorer som amiral Koltjak eller general Wrangel.³

Vit diktatur eller sovjetmakt

Det verkliga valet stod inte mellan borgerlig demokrati och bolsjevikisk diktatur. Det stod mellan kontrarevolutionär diktatur eller sovjetmakt.

Det finns inget tvivel om kontrarevolutionens diktatoriska karaktär. John Rees har givit en bra beskrivning av den terror som användes av de reaktionära styrkorna:

"Ju värre terror, ju större segrar", förkunnade Kornilov. Vi måste rädda Ryssland, hävdade han, "även om vi måste sätta eld på halva landet och utgjuta tre fjärdedelar av alla ryssars blod!" Ataman Semjonov underställdes den vite generalen⁴ Koltjaks makt. Anblicken i de zoner som stod under hans kontroll lämnade inget tvivel om hans styres karaktär: Oskyldiga män och kvinnor hängde i mängder i telegrafstolparna kring hans huvudstad, och hans soldater sköt ihjäl godsvagnar med offer med kulsprutor vid avrättningsplaster längs järnvägen.

...

På order från en annan vit ledare, baron Urgan-Sternberg, "dödades män och kvinnor genom att slås ihjäl, hängas, halshuggas, eller få sina inälvor avlägsnade och oräkneliga andra tortyrmetoder som förvandlade levande människor till vad ett ögonvittne kallade en 'formlös blodig massa.'" Till och med hans egen stabsläkare beskrev en av baronens skriftliga order som "en produkt av den sjuka hjärnan hos en pervers människa med storhetsvansinne och törst efter människoblod".⁵

1 Bothmer, *op cit*, s 62.

2 *Illustrierte Geschichte der russischen Revolution*, Berlin 1928, s 539.

3 17 november 1918 "...utropades amiral Koltjak... till 'Rysslands högsta makthavare'... De brittiska och franska representanterna godkände kuppen... Socialistrevolutionärerna, som gått under jorden i Ufa, ville inte kännas vid Kåreerna, men kunde inte göra så mycket mer. Vissa av dem slöt en osäker fred med kommunisterna. Socialistrevolutionärernas ledande medlemmar, Zinzenov och Avksentjev, tvingades emigrera, och slutligen flydde Tjernov utomlands." (Leonard Shapiro, *The Russian Revolution of 1917*, New York: Basic Books, 1984, s 175.

4 Termen "vit" används på kontrarevolutionärer, i motsats till de "röda". En vit general är följaktligen en general ur den kontrarevolutionära armén.

5 John Rees, "In defence of October", *International Socialism*, nr 52, hösten 1991.

Pogromerna

1918-21 var Ukraina skådeplatsen för de värsta pogromer, massakrer på judiska samhällen, som Europa hade upplevt innan nazisternas ”slutgiltiga lösning”. Enligt Zvi Gitelman skedde 2000 pogromer, varav 1200 i Ukraina. Författaren beräknar det totala antalet offer till 150.000. Massakrerna var otroligt grymma:

Män begravdes upp till halsen och dödades med hästar som drevs fram över dem, eller slets bokstavligen itu av hästar som drevs åt olika håll. Barn slogs i väggen medan föräldrarna tittade på. Gravida kvinnor var ett favoritmål, de ofödda barnen dödades i mödrarnas åsyn. Tusentals kvinnor våldtogs och hundratals blev sinnessjuka av sina upplevelser.¹

Pogromerna organiserades kallblodigt och medvetet av de kontrarevolutionära ledarna. Som den – ytterst reaktionära – brittiske författaren Bruce Lincoln anmärker:

Pogromerna var inte längre spontana utbrott av rasistiskt och religiöst hat, utan blev nu kallt uträknade episoder av utbredda våldtäkter, extrem brutalitet och en aldrig tidigare skådad förödelse. På en enda dag i slutet av augusti våldtog de vita 350 kvinnor i den judiska bosättningen Kremenjuk, inklusive gravida kvinnor, kvinnor som nyligen fött barn och till och med döende kvinnor.²

Enligt Salo W Baron fanns det i kölvattnet efter de pogromer som organiserades under ”socialisten” Petljura, 100.000 nya änkor och 200.000 nya föräldralösa barn. Hela 28% av alla ukrainska hem sägs ha bränts ner, och ytterligare 10% hade övergivits av sina ägare.³

Kontrarevolutionen utnyttjade också den tyska ockupationsarméns stöd. När den erövrade staden Odessa och dess omgivningar publicerade den ett uttalande daterat 16 november 1918, som också återgavs i dess tidning *Neue Nachrichten*, och som speciellt slog fast att:

Vi har trängt in på ryskt territorium i syfte att återupprätta ordningen och befria landet från de bolsjevikiska inkräktarna... Alla för Ryssland skadliga element, det vill säga bolsjevikerna och deras förbundna, förklaras nu som fredlösa. Var och en som skyddar dem kommer att ställas inför militärdomstol.⁴

Listan över de vitas grymheter kan förlängas i all oändlighet:

De mord som begicks av Judenitj (bara i staden Jamburg sköt eller hängde han 650 människor i augusti 1919)..., de baltiska gängen och von der Galtz' tyska band (omkring 4000 offer)... och Koltjak (ettusen röda soldater brändes levande i Perm under hans återtåg)...⁵

Den sociala kontrarevolutionen

Såsom är fallet i varje samhällsrevolution hade det ”politiska alternativet” till sovjeternas makt naturligtvis ett exakt samhällsekonomiskt innehåll. När de vita upprättade sin diktatur avskaffades erövringarna från oktober snabbt om inte omedelbart. Godsägarna tog tillbaka sina gods. De nationella minoriteternas rättigheter undertrycktes. Sovjeterna förföljdes våldsamt. Arbetarna förnekades alla demokratiska rättigheter.

1 Z Gitelman, *A Century of Ambivalence – The Jews of Russia and the Soviet Union*, New York 1988, s 99-106.

2 B Lincoln, *Red Victory*, New York 1989, s 322-23.

3 Salo W Baron, *The Russian Jew under Tsars and Soviets*, New York: Schocken Books, 1987, s 184-84.

4 Citeras i en bok av P Price, som var korrespondent för den liberala brittiska dagstidningen *Manchester Guardian*, *Die russische Revolution*, Hamburg 1921, s 456.

5 A Morizet, *Chez Lénine et Trotsky*, Paris: La Renaissance du Livre, 1922, s 129.

Det var detta som orsakade de vitas nederlag.

En viktig faktor för Koltjaks nederlag var hans truppers låga moral. Det var vanligt med deserteringar till kommunisterna medan striderna pågick. En annan faktor var att han misslyckades att vinna över befolkningen, som även om den var långt ifrån kommunistvänlig, föredrog sovjetstyret som en sista utväg.

Det fanns många orsaker till att Röda armén segrade i inbördeskriget, men de flesta belöpte sig till ett enkelt faktum: trots att kommunisterna var illa omtyckta så föredrog folket i sin helhet sovjetregimen framför de tillgängliga alternativen. Bönderna ogillade båda sidor och ville framförallt bli lämnad ifred, men när de tvingades välja föredrog de kommunisterna som gav dem jord, framför de vita som tog ifrån dem den eller hotade att göra det.¹

Chamberlin skriver också:

16 juli [1918] beordrade regeringen i Sibirien att alla existerande sovjeter skulle avskaffas och den förbjöd val till nya sovjeter. Under juli och augusti var den sibiriska regeringens politik inriktad på att återupprätta privategendomen i alla former...

När de vita började återinföra godsägarna, så organiserade bönderna gerillaförband och kastade sig över dem.²

Det var därför de vita förlorade. De kunde inte segra eller återskapa en folklig bas. Deras arméer var i allmänhet officersarméer som inte kunde eller ens ville rekrytera värnpliktiga. Vi inser hur mycket dessa officerare fruktade bönderna.

En tredje väg?

Inför denna svåremotsagda analys, reagerar oktoberrevolutionens motståndare ofta på två rakt motsatta sätt. Vissa menar att det inte fanns någon grundval för en (borgerligt) demokratisk regim i Ryssland, vare sig det var av sociala orsaker (enorm instabilitet, avsaknad av medelklasser, som är demokratins traditionella stöd) eller etniska och kulturella orsaker (bristande demokratiska traditioner i det ryska tsardömet, massornas benägenhet att vackla våldsamt mellan resignerad passivitet och kaotiska och okontrollerbara utbrott).

Under dessa förhållanden var, enligt dessa personer, bolsjevikernas ”totalitära avvikelse” oundviklig men ändå värre än en diktatorisk högerregim.

För andra fanns det trots allt utrymme för en tredje väg. Om inte Kerenskijs regim hade störtats av den ”bolsjevikiska kuppen” så kunde den, enligt deras uppfattning, gradvis ha stabiliserats, och genomfört ett måttfullt förtryck mot både den yttersta högern och den yttersta vänstern.³ När den konstituerande församlingen väl sammankallades och fördelningen av jord hade genomförts på ett ordnat och lagligt sätt, så skulle en borgerlig demokrati jämbördig med den i Polen ha kunnat stabiliseras, om än sannolikt med begränsningar som inte existerade i Västeuropa.

Detta är ingen realistisk uppfattning. Den underskattar de samhälleliga motsättningarnas sprängkraft. Att tro att kapitalisterna skulle ha gått med på en social lagstiftning som undergrävde deras fabrikers konkurrenskraft, att tro att godsägarna skulle ha accepterat en uppdelning av sina egendomar, därför att dessa reformer hade genomförts av en konstituerande församling som valts med allmän rösträtt, är att inte förstå lärdomarna från 20- och 30-talets europeiska historia.

1 L Shapiro, *op cit*, s 176, 184.

2 Chamberlin, *op cit*, s 14 och 19.

3 Tvärt emot vad man ofta tror, var Kerenskijs regim mycket förtryckande, om än mindre blodig än Ebert-Noskes regim. Just innan oktoberrevolutionen satt mer än 10.000 bolsjevikiker fängslade i Kerenskijs fångelser, de flesta av dem soldater.

Under denna period blev inte bara den borgerliga demokratin allvarligt inskränkt eller till och med nästan helt undertryckt i Polen och de baltiska staterna, och kraftigt inskränkt i Finland. Den avskaffades dessutom helt i Italien, Tyskland och Spanien, tre länder som var mycket mer utvecklade än Ryssland 1917.

De mensjevnikiska ledarna insåg själva detta. Dan skrev:

Efter att ha bedömt de faktiska styrkeförhållandena, drog den [mensjevnikiska centralkommittén] slutsatsen, att en seger för de element som marscherade mot Petrograd, oavsett deras subjektiva avsikter, med nödvändighet skulle ha inneburit seger för den allra värsta kontrarevolution.¹

Priset för oktober 1917

Valet stod alltså verkligen mellan antingen seger för den socialistiska revolutionen eller seger för en kontrarevolution, som skulle ha blivit bland de blodigaste någonsin, och fört en rysk Hitler till makten som hade varit ännu värre än den tyske Hitler vi känner till.

I ljuset från denna analys och allt den innebär kan vi svara på frågan om priset för oktoberrevolutionen när det kommer till kritan var för högt eller ej. Vårt svar är obetingat nej. Ett nederlag för revolutionen 1917 skulle ha kostat det ryska folket och Europa alltför mycket.

För att förvränga beräkningarna använder oktoberrevolutionens motståndare samma sorts magiska försvinnande som de använder för den franska revolutionen. De räknar ihop revolutionens och kontrarevolutionens offer och den förstas och den andras ekonomiska resultat huller om buller, och säger sedan att alltihopa är priset för oktoberrevolutionen.

Hur kan den franska revolutionen hållas ansvarig för offren för Napoleonkrigen? Hur kan oktoberrevolutionen hållas ansvarig för offren för de vitas terror och pogromer?

Spetsfundiga personer argumenterar att inbördeskriget och den vita terrorn bara var resultatet av revolutionen. Svaret ligger i frågan: var inte revolutionen själv resultatet av den gamla regimen? Här stöter vi på en uppfattning om historien som ett kontinuerligt flöde utan någon fast punkt i tiden eller rummet. Denna uppfattning innebär att man aldrig kan dra några som helst slutsatser. Denna metod säger sig vara ett försök att förstå historiens rörelse i sin helhet, men döljer i själva verket de givna samhällsliga och politiska krafternas exakta ansvar i förhållande till speciella handlingar.

Revolutioner är för tillfället minst sagt impopulära. Tyvärr har även R V Daniels, författare till två ganska vänsterinriktade böcker, *The Honor of the Revolution* och *Red Petrograd*, blivit fångad av tidsandan, och skriver i *New York Times Review of Books*, 26 april 1992

Herr Moynahan visar vad en revolution verkligen innebär. Samhällets normala band lämnar plats för meningslöst mördande och förödelse.

Detta är ingenting annat än arbetar- och bondefientliga fördomar. Varför är de revolutionära massornas uppror ”meningslöst” och ”förödelse”, medan de härskandes statliga och privata våld antas vara ”normalt”? Tsaristernas och kapitalisternas deltagande i Första världskriget kostade mellan 5 och 6 miljoner döda. Var inte det ett ”meningslöst” mördande? Varför var våldet innan kriget, som grundades på knutpiskor, oräkneliga avrättningar och landsförvisningar, barbariskt förtryck (pogromer!) och massvält, ”normalt”, medan massornas revolt mot detta elände var en upplösning av ”samhällets normala band”? Var slaveriet också ”normalt” och revolterna mot slaveriet ”meningslöst mördande och förödelse”?

¹ Dan, *op cit*, s 304-06.

Moraliska bedömningar och klassfördomar

Dessutom finns det en aspekt på denna fråga som vi inte ska försöka dölja. I tider av revolution präglas den arbetande befolkningen framförallt av storsinhet. Men när den ställs inför ett inbördeskrig, när den upprepade gånger provoceras och utsätts för aggression från sina klassfiender, så har den också en benägenhet att använda ett direkt och ibland också ”ociviliserat” våld. Redan i breven till sin hustru påpekade Baboeuf, i en kommentar till avrättningen av prinsessan de Lamballe efter att Bastiljen hade intagits, att dessa överdrifter till stora delar var ett oundvikligt resultat av åren av våld och grymhet som folkets utsatts för av sina förtryckare.¹ Att under dessa förhållanden hoppas på att massorna under alla omständigheter samvetsgrant skulle respektera kvinnors och mäns samtliga rättigheter, är verkligen att kräva ett mirakel.

När det kommer till kritan har alla dessa abstrakta, pseudomoraliska fördömanden av det revolutionära våldet – utan några som helst överväganden av de exakta historiska sammanhangen – till syfte att dölja öppna klassfördomar. De makthavandes traditionella våld är ”normalt”. Oavsett omfattning är det det ”mindre onda”. Det upproriska folkets rebelliska svar är per definition ”vårre”, även om det är mycket mindre utbrett än egendomsägarnas. Hyckleriet är slående.

Dessa klassfördomar döljer ofta en fruktan för massorna, vars sociala stöd återigen är helt uppenbart. Som en ganska återhållsam fransk historiker säger:

Efter 1861 kontrollerade intelligentsian och staten hela tiden folket på grund av rädsla för deras anarkistiska och fördärliga resurser. Deras (på grund av okunnighet) gemensamma fruktan gör att de inte kan få en objektiv syn på folket, som grundas i en konkret kunskap om hur landet verkligen ser ut. Således hade båda dukat under för det tidiga 1900-talets folkliga *stichijnost* (grundläggande kraft).²

Det är ett lika stort misstag att vilja lägga ihop kostnaden för oktober 1917 och den efterföljande stalinistiska regimen. Stalinismen är i själva verket resultatet av en verklig byråkratisk kontrarevolution. Att blanda ihop de två är en underskattning, eller till och med ett förnekande av den senares omfattning, eller det radikala brott som den ”sovjetiska termidor” - den byråkratiska kontrarevolutionen – utgjorde i förhållande till oktoberrevolutionen och den omedelbart efterföljande perioden.³

Priset för stalinismen var oerhört för Sovjetunionen och det internationella proletariet.

Omfattningen på denna stalinistiska kontrarevolution är ett mycket bättre uttryck för den historiska tragedi som ägde rum än utstuderade analyser av den leninistiska (eller för den delen marxistiska) teorins så kallade ansvar för Stalins brott. Under 20- och 30-talen lät Stalin mörda en miljon kommunister. Kan vi på allvar säga att detta är ”en historisk detalj”? Är det inte motbjudande att kasta bödeln och offren i samma korg?⁴

1 Baboeuf var en politiker under franska revolutionen 1789. Han befann sig till vänster om den demokratiska radikalismen och formulerade kommunistiska ståndpunkter. Han halshöggs med giljotin 1797.

2 M Raeff, *Comprendre l'Ancien régime russe*, Paris 1982, s 176.

3 Jag har behandlat dessa frågor, inklusive den sovjetiska termidor's speciella karaktär, i min senaste bok *Power and Money – A Marxist Theory of Bureaucracy*, London: Verso Press, 1992. [Finns på svenska på marxistarkiv.se.] Ordet ”termidor” användes ursprungligen på den politiska kontrarevolutionen under franska revolutionen 1789-1815. Med början 1794 (”termidor” var namnet på en månad i den revolutionära almanackan) monterade denna kontrarevolution ner de demokratiska och folkliga organisationsformer som hade uppstått under upproret mot den gamla regimen, men utan att utmana revolutionens borgerliga karaktär. På motsvarande sätt syftar den ”sovjetiska termidor” på den stalinistiska kontrarevolutionen, som avskaffade den socialistiska demokratin och införde en byråkratisk diktatur, men utan att återupprätta kapitalismen i Sovjetunionen.

4 Historikern Marc Ferro anger följande siffror för att illustrera SUKP:s omvandling: mellan det första halvåret 1924

Kapitel 5. Bolsjevikernas linje: en kritisk analys.

I allmänna ordalag var oktoberrevolutionen resultatet av okuvligt explosiva objektiva sociala motsättningar, samt utvecklingen av styrkeförhållandena mellan de klasser och samhällsskikt som verkade inom dessa ramar. Den var också resultatet av bolsjevikpartiets arbete att försöka lösa dessa motsättningar i de arbetande massornas och det internationella proletariats intressen.

I ljuset av Sovjetrysslands och Sovjetunionens senare utveckling bör vi därefter fråga oss huruvida någon del av den politik som bolsjevikpartiet förde efter maktövertagandet underlättade byråkratiseringen och den första arbetarstatens förfall.

Den byråkratiska degenereringen på 20- och 30-talen inleddes eller orsakades i grunden förvisso inte av partiets inriktning. Den hade också sina rötter i sovjetsamhällets objektiva motsättningar och den rådande internationella situationen. Men de beslut eller konkreta ståndpunkter som bolsjevikpartiet – eller olika delar av dess ledning – intog vid speciella tillfällen påverkade regimens byråkratisering. Vi ska försöka förstå en del av de misstag som begicks.

Förbudet mot sovjetpartierna

Det allvarligaste av dessa misstag var förbudet mot sovjetpartierna, vid en tidpunkt då den revolutionära regeringen just definitivt hade vunnit inbördeskriget 1918-20. Trots att Trotskij inte brukade vara särskilt benägen att göra självkritik för de beslut som togs av ledningen och regeringen där han var den efter Lenin mest inflytelserika medlemmen, gjorde han ändå två uttryckliga bedömningar angående detta.

1936 skrev han:

Förbudet mot fraktioner slutade med ett förbud mot att tänka annorlunda än de ofelbara ledarna. Partiets polistillverkade monolit resulterade i straffrihet för byråkratin, som blev en källa till allt slags övermod och korruption.¹

I *Övergångsprogrammet*, som skrevs två år senare till Fjärde internationalens grundningskongress, uttalade han sig uttryckligen för ett flerpartisystem:

En demokratisering av sovjeterna är omöjlig utan legalisering av sovjetpartier. Arbetarna och bönderna visar själva genom sin egen fria röst vilka partier de erkänner som sovjetpartier.²

Det är obestridligt att arbetarna 1920 ansåg att mensjevikerna var ett sovjetparti, eftersom de hade ett ganska stort antal valda representanter, i synnerhet i Tjarkov och Moskva.

Samma omdöme gäller även anarkisterna.

Förbudet mot sovjetpartierna, liksom det logiskt efterföljande fraktionsförbudet i regeringspartiet (varje fraktion är i själva verket ett nytt parti i vardande), betraktades otvivelaktigt som tillfälliga åtgärder beroende på speciella omständigheter, som senare skulle upphävas när situationen förbättrades. Uppenbarligen ska vi fråga oss vilka de exakta konsekvenserna var av dessa speciella beslut, som genomfördes i ett speciellt ögonblick.

---

och andra halvåret 1925 minskade antalet arbetare bland partiets kandidatmedlemmar från 64,5% till 43,8%. Är inte detta talande? (M Ferro, *op cit*, s 246).

1 L Trotskij, [Den förrådade revolutionen](#), på denna webbplats, s 47.

2 L Trotskij, "Kapitalismens dödskamp och Fjärde internationalens uppgifter", i [Övergångsprogrammet](#), på denna webbplats, s 32.

Men vi bör också ställa en annan fråga: vilka blev konsekvenserna av de teorier som fördes fram för att rättfärdiga dessa förbud, även om de var tillfälliga? Jag menar att de teoretiska rättfärdigandena orsakade mycket mer skada i det långa loppet än åtgärderna själva – och fortsätter att göra det än idag.

Faran för substitutionism

Förbudet mot sovjetpartierna hade sin grund i en substitutionistisk uppfattning av uppbygget av socialismen – och av en socialistisk/kommunistisk politik i allmänhet. Det är en uppfattning som Trotskij alltid hade förkastat våldsamt (utom under de ”mörka åren” 1920-21) och som även Lenin kämpade mot under en stor del av sitt liv.

Enligt denna ståndpunkt är proletariatets majoritet inte medveten nog för att styra ett land (socialdemokraterna är av samma uppfattning och tillägger till och med: att leda en fackförening). Senare lade man till ytterligare ett argument: att den hade förlorat sin klasskaraktär och var korrumpierad (av bland annat de koloniala superprofiterna).

Denna utgångspunkt leder mycket snabbt till slutsatsen att det är partiet som måste styra istället för den verkligt existerande arbetarklassen. Partiapparaten, eller till och med dess ledning, eller till och med dess ”ofelbara ledare”, blir då det avgörande verktyget för att förändra samhället. Stalin uttryckte substitutionismens verkliga innehåll i en formulering som inte lämnar något utrymme för missförstånd: ”kadreerna avgör allting”.

Partiets substitutionistiska teori ger näring åt en lodrät, statlig, förmyndaraktig och auktoritär syn på regimen, även om man undviker stalinismens värsta överdrifter och brott. De kan förvisso begränsas med diverse inskränkande paragrafer: partiet (partiledningen) härskar i arbetarklassens ställe, men det baserar sig på den, mobiliserar den, lägger märke till hur den reagerar, rättar till sina egna misstag i ljuset av erfarenheterna, etc.

Men det ändrar inte på minsta sätt den grundläggande inställningen. Det är inte arbetarklassen som härskar, som demokratiskt tar besluten. En liten minoritet härskar i dess ställe.

Under dessa förhållanden töms sovjeterna på åtminstone en avgörande del av sitt innehåll. Inom vissa gränser kan de bli ett fungerande kampinstrument mot klassfienden. Men de garanterar inte längre att proletariatet och (eller) de arbetande massorna i sin helhet utövar den direkta makten.

Utan ett verkligt flerpartisystem kan sovjeterna i praktiken inte uppleva verklig demokrati. De kan inte välja mellan olika ekonomiska, sociala, kulturella politiska alternativ.

I så måtto som undertryckandet av sovjetdemokratin tar en förtryckande riktning, så riktas inte detta förtryck längre bara mot stor-, mellan- och småbourgeoisin. Det drabbar också arbetarklassen. Vi kan till och med säga, att ju större proletariatet är, ju mer ledande det är i social mening, desto mer blir det målet.

Egen frigörelse

En sådan uppfattning och politisk inriktning står i direkt motsättning till Marx' främsta bidrag till den socialistiska teorin (inklusive teorin om en revolutionär organisation): tanken på proletariatets egen befrielse och ökande självorganisering. Arbetarnas frigörelse kommer att bli arbetarnas eget verk, inte fackföreningarnas, partiernas, regeringens eller statens. De är oundgängliga verktyg i den historiska processen, men de kan aldrig ersätta lönarbetarnas och andra utsugna och förtryckta gruppers egen aktivitet. Det går inte att förbise den befriande roll som deras

egen aktivitet utgör.

Det vore att missförstå de materiella och sociala intressenas drivande roll i den historiska processen om man skulle tro att den substitutionistiska ideologin skapade den byråkratiska hydran. Det var snarare existensen av en arbetarbyråkrati som gav upphov till den substitutionistiska ideologin. Men när den väl existerade, så underlättade denna ideologi i sin tur den byråkratiska processen.

Rosa Luxemburgs ståndpunkt

Rosa Luxemburg insåg detta när hon i sin första kommentar till den ryska revolutionen varnade bolsjevikledarna för denna fara:

Men med det politiska livets undertryckande i hela landet måste också livet i sovjeterna allt mera förlamas. Utan allmänna val, ohämmad press- och församlingsfrihet, fri meningskamp, utdör livet i varje offentlig institution, blir ett skenliv där byråkratin ensam förblir det aktiva elementet.¹

Detta citat från Luxemburg beskriver inte på ett riktigt sätt tillståndet inom det offentliga livet i Ryssland 1918. På den tiden fanns det en mångfaldig och omfattande diskussion av politiska idéer, och laglig eller halvlaglig aktivitet för många organisationer. Rosa skrev sin pamflett medan hon satt i fängelse och inte hade tillgång till fullständiga informationer.

Men hon gjorde en anmärkningsvärd och profetisk kritisk analys av de mer långsiktiga trenderna, i synnerhet efter 1920-21. Att formulera dem redan på sommaren 1918 - ”byråkratin är det enda aktiva elementet” - visar på en utomordentlig klarhet och teoretisk analysförmåga.

Vi menar att Rosa också hade rätt när hon skrev att:

Lenin-Trotskijs grundläggande misstag är att också de, precis som Kautsky, ställer diktaturen mot demokratin... Den senare beslutar givetvis till förmån för ”demokratin”, det vill säga den borgerliga demokratin... Lenin och Trotskij beslutar å andra sidan till förmån för [proletariatets] diktatur...

... att sporra arbetarklassen... att skapa en socialistisk demokrati för att ersätta den borgerliga demokratin – inte avskaffa demokratin helt och hållet.

Men en socialistisk demokrati är inte något som börjar först i det förlovade landet efter att den socialistiska demokratins grunder har skapats. Den uppstår inte som någon sorts julklapp för de värdiga personer, som under väntetiden lojalt har stött en handfull socialistiska diktatorer. Den socialistiska demokratin börjar när klassmakten krossas och socialismen börjar byggas. Den börjar i samma ögonblick som det socialistiska partiet griper makten. Den är samma sak som proletariatets diktatur.

Ja, diktatur! Men denna diktatur består av en tillämpning av demokratin, inte av att man avskaffar den, av energiska, beslutsamma angrepp på det borgerliga samhällets väl förskansade rättigheter och ekonomiska förhållanden, utan vilka det inte går att få till stånd en socialistisk omvandling. Men denna diktatur måste vara en klass' verk och inte en liten ledande minoritets verk i klassens namn – den måste i varje steg utgå från klassens direkta deltagande, den måste stå under dess direkta inflytande, kontrolleras av fullständig offentlig aktivitet. Den måste växa ur folkmassornas ökande politiska skolning.²

1 Rosa Luxemburg, [Den ryska revolutionen](#), på denna webbplats. Rosa Luxemburg var en polsk revolutionär ledare och marxistisk teoretiker. Hon var mycket aktiv i den tyska arbetarrörelsen, och mördades av reaktionära styrkor 1919.

2 *Rosa Luxemburg Speaks*, New York: Pathfinder Press, 1970, s 393-94. Kautsky var den tyska socialdemokratins och Andra internationals bäst kända teoretiker och ledare. Han blev reformist.

Rosa Luxemburg är mycket mindre klar när hon i samma pamflett kritiserade bolsjevikpartiets och den sovjetiska regimens inriktning i den nationella frågan och bondefrågan. I dessa frågor intog hon en dogmatisk ståndpunkt som inte tog hänsyn till de omedelbara eller historiska politiska och ekonomiska behoven (gällande övergångsperioden). Hon kritiserade de centrala parollerna om rätt till självbestämmande, och jordbruksreformernas fördelning av jorden till de som brukade den, och kallade dem ”småborgerliga” och opportunistiska.

Men om bolsjevikerna hade gått emot strävandena efter självbestämmande bland de folk som hade tvingats in i det tsaristiska imperiet, och om de hade gått emot bondemajoritetens djupa längtan efter land, så hade de förlorat makten. Det som hände i Sovjetunionen efter 1928, och det som händer idag, är en tragisk bekräftelse av detta.

Om ledningen hade fel i denna fråga – Lenin och Trotskij mycket mindre än de andra – så var det i själva verket vänstersektaristiska misstag och inte överdriven opportunist. Vi kan också utnyttja ett ”parallellt” argument med Kautskys resonemang mot Rosa. Kautsky utnyttjade också argumentet om opportunist gentemot bönderna mot Rosa.

Förbundet mellan arbetarna och bönderna och krigskommunismen

Det är svårt att avgöra när under åren 1918-20 den belägrade sovjetregimens politik att rekvirera vete, den så kallade ”krigskommunismen”, var åtminstone delvis oundviklig. Men den var förvisso ett allt större hot mot arbetar- och bondealliansen, det vill säga sovjetregimens själva grundval.¹

Det är lika uppenbart att den ledde till en allt större nedgång för produktivkrafterna, i synnerhet livsmedelsproduktionen, vilket riskerade att leda till ett sammanbrott för hela den ryska ekonomin.

Jordbruksproduktionen, i huvudsak spannmålsproduktionen, sjönk med nästan 30%, hästbesättningen med 25%, boskapsbesättningen med 20%, svinbesättningen med 28% och industriproduktionen med nästan 60%. Samma mängd vete gav bönderna bara 5% av de industriprodukter som de hade fått 1917-18. Följaktligen vägrade de sälja vete för pengar som praktiskt taget inte hade något värde. Och följaktligen tvingades man rekvirera vete.

Men det ledde också till en absolut nedgång av veteproduktionen och inte bara till att bönderna återgick till en försörjningsekonomi. Och när veteproduktionen minskade blev det med tiden allt mindre att rekvirera.

Trotskij, som var ledare för Röda armén under inbördeskriget, befann sig i ledningen för en armé som i huvudsak bestod av miljontals bönder. Han reste oupphörligt över hela detta enorma land. Därför insåg han bättre än Lenin och de andra ledarna böndernas omedelbara bekymmer. Han föreslog således ett år innan Lenin att man skulle överge ”krigskommunismen” till förmån för att antaga en mer flexibel politik, ”NEP” (Nya Ekonomiska Politiken). Vid den tidpunkten mötte han motstånd från Lenin och majoriteten inom ledningen.²

I denna fråga är vi överens med den sovjetiska historikern Roy Medvedevs bedömning, som

1 ”Krigskommunism” var det namn man gav den ekonomiska politik som tillämpades under inbördeskriget (1918-20). Den kännetecknades av en avsevärd ”statisering” och exceptionella åtgärder såsom tvångsrekvisitioner av mat från bönderna.

2 Efter att ha fått sitt för tidiga förslag om NEP nedröstat, försvarade Trotskij under en period ett alternativt förslag om att ”militarisera arbetet”. Det antogs enhälligt av den nionde partikongressen. NEP – eller Nya Ekonomiska Politiken – infördes 1921. Den bröt på ett djupgående sätt med krigskommunismens kommandoekonomi, införde liberaliseringar av marknaden och jordbruksproduktionen, uppmuntrade delvis en utveckling av privata småindustrier och föreslog att man skulle acceptera utländska investeringar.

menar att försöken att fortsätta rekvisitionerna av vete efter inbördeskrigets slut provocerade fram samhällskrisen 1921, inklusive upproret i Kronstadt. Det var ett allvarligt misstag som stod dem dyrt.¹

Dessutom försvagade ”krigskommunismen” proletariatet, inte bara till antalet utan även fysiskt och moraliskt. 1921 konsumerade en aktiv industriarbetare bara 30% av den mängd kalorier som han använde 1913-14, och mindre än hälften av mängden 1916-17. Det medförde ett kraftigt fall i arbetsproduktiviteten: Chamberlin beräknar att den 1920 hade fallit till 20% av 1913 års nivå.²

En del har idealiserat ”krigskommunismen”, och har betonat övergången till ”direkt kommunistiska” produktions- och fördelningsnormer. Kritsman, vars siffror vi har använt ovan, talar om ”den stora ryska revolutionens heroiska år”.³ Många bolsjevikiska ledare gjorde likaledes.

De gjorde nödvändigheten till lag, och skapade teorier om bristens och ransoneringens restriktioner. De idealiserade återgången till en ”naturlig” ekonomi (rättare sagt en tredelad ekonomi: en försörjningsekonomi, en bytesekonomi och en penningekonomi).

Hela den marxistiska traditionen och proletariatets klokhet talar mot denna ”fattigkommunism”, oavsett hur sympatiska och stimulerande – för framtiden! - de mycket jämlika ”modeller” var, som utvecklades och tillämpades på denna tid.⁴ Dessa ”modeller” utlöste inte en dynamik som kunde föra landet ur den ökande svälten. Och de orsakade en förvirring som Stalin cyniskt kunde åberopa 1928-34.

Frågan om fredsförhandlingar

Inbördeskriget och imperialistmakternas, i synnerhet den tyska imperialismens, invasion av Sovjetryssland förklarar delvis ursprunget till ”krigskommunismen” och dess avvikelser.

Men här berör vi ett annat viktigt misstag som gjordes under Brest-Litovskförhandlingarna av de flesta bolsjevikledare och medlemmar, med undantag för Lenin, som vid denna tidpunkt nådde höjdpunkten av politisk klarhet. Misstaget var att man dröjde med att sluta en separat fred med var och en av centralmakterna.

---

1 Roy Medvedev, *Oktoberrevolutionen*, op cit, s 203. I mars 1917 gjorde garnisonen i Kronstadt, en hamn vid Östersjön, uppror. Efter att förhandlingarna med regimen hade misslyckats krossades upproret av Röda armén. Jag tänker inte här på något mer djupgående sätt analysera de frågor som ställdes av Kronstadtopproret och sovjet-regimens undertryckande av det. Eftersom inbördeskriget fortfarande inte var slut handlar det, enligt min uppfattning, här om en fråga om politiska bedömningar, taktik, och inte om principer. Det svåra med denna diskussion är det faktum att majoriteten av de som kritiserar bolsjevikernas beslut baserar sin dom på speciella politiska bedömningar: kravens karaktär, de politiska krafternas karaktär, etc. Men i en situation av inbördeskrig är det enligt vår uppfattning de samhälleliga krafternas karaktär (och deras ”logik”) som avgör. Men den tillgängliga informationen gör att det inte går att dra några definitiva slutsatser i denna fråga. Enligt en del personer, speciellt anarkister, var Kronstadtmatroserna i huvudsak arbetare, liksom 1917-18. Deras revolt var en fortsättning av arbetarprotesterna i Petrograd och på andra ställen. Så den fråga som ställdes var frågan om proletär sovjetdemokrati.

Enligt andra, särskilt Trotskij, hade de proletära matroserna från 1917-18 till stor del försvunnit. De hade dött vid fronten eller sugits upp i Röda armén eller statsapparaten. 1921 års matroser var söner till mellan- eller välbärgade bönder. Deras uppror återspeglade böndernas förkastande av ”krigskommunismen” och vetererekvisitionerna. Man måste förhandla med dem men inte ge efter för en social dynamik som kunde öka det kontrarevolutionära hot som hängde över Petrograd, ett nationellt och internationellt hot eftersom islossningen kunde öppna hamnen i Kronstadt för den vita östersjöflottan.

2 Chamberlin, *op cit*, vol 2, s 108.

3 L Kritsman, *Die heroische Periode der grossen russischen Revolution*, Wien-Berlin 1929.

4 Marx och Engels varnade mot denna primitiva ”eländeskommunism”, som bara skulle ge upphov till allmän fattigdom och oundvikligen leda till att all den ”gamla skiten” skulle återuppstå.

Det fanns viktiga skillnader mellan de fredsvillkor som de olika makterna föreslog under det första skedet av Brest-Litovskförhandlingarna, som inleddes i december 1917, och de villkor som uppnåddes efter att sovjeterna hade avbrutit förhandlingarna och efter den tyska arméns fortsatta framryckning.

De första villkoren var fortfarande godtagbara för en stor del av den allmänna opinionen inom arbetarklassen och städernas småbourgeoisi. De andra upplevdes i breda kretsar som nationellt förödmjukande och ett förräderi mot det sovjetiska och internationella proletariats intressen. Dessutom innebar de att det kejserliga Tyskland kontrollerade Ukraina och förtryckte den ukrainska bonderörelsen. De ledde till att koalitionen mellan bolsjevikerna och vänster-SR-arna bröts. De gav en stark impuls till inbördeskriget.

Centralkommitténs majoritet och bolsjevikerna vägrade att skriva under de fredsvillkor som man kom fram till under det första skedet av Brest-Litovskförhandlingarna. Som argument för sin ståndpunkt använde de – liksom Trotskij använde för sin mellanståndpunkt ”varken krig eller fred” - det faktum att denna ståndpunkt motsvarade stämningarna inom stadsbefolkningens majoritet. Men den motsvarade inte stämningarna inom bondebefolkningens majoritet, för att inte tala om soldaterna i armén som befann sig i totalt sammanbrott.

Och framförallt ledde den inte fram till något konkret alternativ: att omedelbart störta Hohenzollerns och Habsburgs styre. Vad skulle kunna garantera det? Omedelbar organisering av ett ”revolutionärt krig”? Med en icke-existerande armé?¹

Denna vägran att omedelbart underteckna fredsvillkoren ledde bara till att den tyska armén tilläts ockupera nya och mycket viktiga områden, och i synnerhet beröva Sovjetrepubliken det oerhört rika Ukraina. Lenin förutsåg detta från dag till dag. Revolutionen fick betala ett mycket högt pris även för detta misstag.

Den röda terrorn

Frågan om terrorn – och skapandet av tjeikan (den hemliga politiska polisen) – hänger direkt samman med konsekvenserna av freden i Brest-Litovsk. Båda kan bara förklaras i ljuset av dessa händelser.

Oavsett frågan om vilka överdrifter som är oacceptabla, så är frågan om terrorn inte så uppenbar som vissa hävdar. Erfarenheterna från spanska inbördeskriget 1936 illustrerar detta faktum på ett klart sätt. Vid den tiden tillämpade inte bara stalinisterna, utan också anarkisterna och socialdemokrater till höger, i mitten och till vänster, liksom många oberoende och oorganiserade grupper av arbetare, omfattande ”röda terror-”åtgärder. De hade inget val.

När man ställs inför en oförsonlig fiende som mördar och torterar, som tar de kämpande arbetarnas kvinnor och barn som gisslan, som skjuter krigsfångar och politiska motståndare i mängder, då måste man försöka begränsa förlusterna. Det är en fråga om sunt förnuft. Att tvinga mördarna att sluta, om de inte vill betala ett alltför högt pris för sina brott.

Vi bör dessutom notera att Lenins försökte undvika att tvingas använda terror efter oktoberrevolutionen. I synnerhet sa han:

Vi anklagas för att genomföra arresteringar. Vi har verkligen genomfört arresteringar, idag arresterade vi ordföranden för den statliga banken. Vi anklagas för att förfalla till terrorism, men vi har inte förfallit till, och jag hoppas att vi inte kommer att förfalla till, den sorts terrorism som de franska revolutionärerna tog till när de giljotinerade obeväpnade män. Jag hoppas att vi inte

¹ Hohenzollern och Habsburg: härskande familjer i Tyskland och Österrike-Ungern.

ska ta till det, ty vi har styrkan på vår sida. När vi arresterade någon, så sa vi till honom att vi skulle släppa honom om han skriftligt lovade att inte ägna sig åt sabotage. Sådana skriftliga löften har avgivits.¹

Men trots bolsjevikernas inledande generositet var kontrarevolutionärerna fullständigt cyniska och skrupelfria. Generalerna Krasnov, Kaledin och andra, och officersaspiranterna som arresterades under oktoberupproret, släpptes mot löfte att de skulle avstå från regeringsfientliga handlingar. De bröt omedelbart sina löften och tog till vapen och orsakade tusentals arbetares död.

Människor gör dessa misstag en gång, två gånger, och reagerar sedan hårt. Är det så konstigt?

Bland de mest cyniska handlingar som dessa framtida ”offer för terrorn” gjorde, var, som A R Williams pekar på, deras användande av Röda Kors-lastbilar för att korsa fronten och föra fram ammunition till de vita arméerna.²

Williams redogör för ett rörande exempel på revolutionens generositet under intagandet av Vinterpalatset. Officersaspiranterna överlämnade sig. Folkmassan var galen av ilska efter att bland annat ha upptäckt tortyrkammarna i palatsets källare. Antonov-Ovsejenko, som ledde Röda arméavdelningen, skrek: ”Jag skjuter den förste som rör en fånge.” Han slutade med att övertyga folkmassan:

Vet ni vart detta vansinne leder? När ni dödar en fångslad vitgardist så är det revolutionen ni dödar och inte kontrarevolutionen. Jag har givit tjugo år av mitt liv i landsflykt och i fängelse för denna revolution... [Den] innebär något bättre, den innebär liv och frihet för alla. Ni ger ert blod och era liv för revolutionen, men ni ska också ge den något annat... er intelligens. Ni ska vara revolutionen hängiven framför att tillfredsställa era känslor. Ni har modet att ge revolutionen segern. I namn av er ära ska ni nu ge bevis på storsinnet. Ni älskar revolutionen. Jag ber er bara att inte döda det ni älskar.³

Men efter att ha genomlidit kontrarevolutionärernas grymma våld förändrades klimatet. Återigen, är det så konstigt?

Dessutom bör vi vara klara över terrorns begränsningar. Fram till 1920 beräknades det totala antalet offer för den röda terrorn officiellt till 8.620 personer. Morizet beräknar antalet till lite mer än 10.000. Efter segern över Denikins och Koltjaks vita arméer avskaffades dödsstraffet under flera månader av sovjetregeringen (det återinfördes först när Polen gick till offensiv mot Ukraina i maj 1920).

Atmosfären i Sovjetryssland var långt från den allmänna skräck som så många historiker beskriver. Vi kan inse det när vi läser vad Morizet, ett ögonvittne, skrev om rättegången mot en hög vit officer i den revolutionära domstolen i Moskva 14 juli 1921:

Jag tror inte att jag någonsin har upplevt en publik eller fredsdomare som varit så sympatiskt inställd till den anklagade som denna dag. De fyrahundra arbetare och soldater som trängdes i kammaren, de tre domarna och åklagaren, samtliga unga, betraktade alla denne lille man på 35 år med en sorts vänskaplighet, med sina slitna kläder, bevakad av en gladlynt underofficer, som var beväpnad med en revolver för att följa reglerna. Det fanns inget hinder mellan dem och honom. Fyra beväpnade soldater, som framförallt var intresserade av diskussionen, skyddade vagt det fria området runt den trädgårdsbänk som hade reserverats för den anklagade, försvarets och vårt bord.

1 Lenin, ”Tal vid ett gemensamt möte mellan arbetar- och soldatdeputerades sovjet i Petrograd och delegater från fronten, 4(17) november 1917”, *Collected Works*, bd 26, s 295.

2 A R Williams, *op cit*, s 112 ff.

3 *Ibid*, s 126.

Snarare än en fruktansvärd publik i revolutionsdomstolen, skulle man ha trott att man tittade på en passionerad diskussion mellan män som var oense om svaret på en samvetsfråga.¹

Trots att Galkin hade tagit till vapen mot sovjetregimen fick han ett lindrigt straff, och frisläpptes sedan snabbt. Han hävdade att han föraktade de kontrarevolutionära vita diktatorerna ännu mer efter sina erfarenheter av dem. Domstolen trodde honom.

Tjekan

Frågan om tjekan är en helt annan än den vi just har talat om: tillfälliga åtgärder under ett grymt inbördeskrig. Med tjekan skapades en institution, en apparat, med den oundvikliga tendens som institutioner och varje apparat har att bli permanent och undkomma all kontroll.

En fascistisk torterare kan skjutas efter en offentlig rättegång, även en summarisk sådan. Men en hemlig politisk polis kan inte underställas en offentlig kontroll.

Tack vare Glasnost (den ”genomskinliga” politiken under Gorbatsjov) har tjekans arkiv börjat publiceras, och de visar att frukten var angripen av mask ända från början, trots Felix Dzerzjinskijs personliga ärlighet. Dzerzjinskij var tjekans förste ledare, och ingen misstänker honom för oärliga avsikter. Det räcker att nämna ett faktum: tjekans medlemmar och angivare gav sig själva bonus (en del av ”bytet”) för alla tillhörigheter som de beslagtagit från ”spekulanter” eller personer som hade begått ”ekonomiska brott”. Det finns inga tvivel om att detta gynnade korrruptionen. Chamberlin bekräftar fullständigt denna bedömning.²

Samma sak gäller tjekans benägenhet att undslippa all kontroll. Denna farliga dynamik visade sig mycket tidigt. En historia illustrerar detta. Lenin var en stor beundrare och mycket god vän med den vänstermensjevikiska ledaren Martov. En dag kallade Lenin honom till Kreml, gav honom ett falskt pass, och sa: ”Lämna omedelbart landet. Om inte, så kommer tjekan att arresteras dig inom några dagar och jag kommer inte att kunna hindra dem.”

Men G Leggett, en reaktionär som var ytterst fientligt inställd till den bolsjevikiska regimen, medger att denna självständighet till en början enbart berodde på omständigheterna:

Under den oundvikliga sammandrabbningen mellan tjekans godtyckliga våld och de sovjetiska lagar som utarbetades av Folkkommisariatet för rättsväsendet, fick tjekan övertaget så fort regimen hotades. När krisen lugnade ner sig fick [folkkommisariatet] övertaget.³

Lenin var själv bestämt för att upprätta en stat grundad på lagar och behovet att ta avgörande steg i denna riktning. I en konflikt mellan Dzerzjinskij och Kamenev 1921 angående att reformera den politiska polisen efter inbördeskriget slut, stödde Lenin Kamenev som hade föreslagit att tjekans befogenheter skulle begränsas till frågor om spioneri, politiska brott, och att skydda järnvägar och livsmedelsförråd. Alla andra förtrycksåtgärder skulle Folkkommisariatet för rättsväsendet ansvara för.

Man bör också påpeka att tjekan knappast var bolsjevikpartiets eller Lenins skapelse. Det var framförallt vänster-SR-arna som hade huvudrollen vid dess bildande. Men trots allt är det ändå sant att tendensen att bli självständig, mindre och mindre kontrollerbar, existerade ända från tjekans uppkomst. Victor Serge använde uttrycket ”professionell degenerering”. Det är därför vi anser att skapandet av tjekan otvivelaktigt var ett misstag.

1 Morizet, *op cit*, s 429.

2 Chamberlin, *op cit*, vol 2, s 71.

3 G Leggett, *The Cheka: Lenin's political police*, Oxford 1981, s 171.

Kapitel 6. Lenins organisatoriska uppfattningar.

Röjde Lenins organisatoriska uppfattningar vägen för oktoberrevolutionens överdrifter och den stalinistiska diktaturen?

En tes som ofta förs fram av bolsjevismens kritiker är att de överdrifter som ägde rum efter 1918 – upplösningen av konstituerande församlingen, terrorn, fortsättningen av krigskommunismen – när det kommer till kritan var resultatet av Lenins organisatoriska uppfattningar. Vi kan sammanfatta de uppfattningar som dessa författare tillskriver Lenin, den yttersta källan till allt ont, så här: revolutioner ”görs” av det revolutionära partiet och inte av massorna; partiet ska vara en hårt centraliserad, begränsad grupp av yrkesrevolutionärer, och därmed undkommer det till stor del arbetarklassens kontroll; denna klass kan inte höja sig till en nivå av revolutionära politiska handlingar, än mindre uppnå ett revolutionärt politiskt medvetande.¹

Andra författare, som Louis Fischer, går ett steg längre och säger att Lenins organisatoriska uppfattningar, som de uttrycktes i pamfletten *Vad bör göras?*, inspirerades av inte särskilt trevliga psykologiska drag hos personen ifråga: blint hat mot tsarismen och de besuttna klasserna, törst efter hämnd för enväldets avrättning av hans bror, övertygelsen att våld, terror, ”fiendens utrotning”, spelar en avgörande roll under alla revolutioner.

Oavsett de olika variationerna, är alla dessa påståenden i bästa fall en ensidig syn på den historiska verkligheten, Lenins verk och de aktioner som han inspirerade eller ledde.

Lenin och makten

Framförallt stämmer inte bilden av Lenin som en person med en fix idé om personlig makt med den bild av honom som framträder ur de många beskrivningar som gjordes av de som kände honom. Nikolaj Valentinov, som var mycket kritisk till bolsjevikedaren, sa:

Det är ett misstag som begås av många, nästan alla, att betrakta Lenin som en hjärtlös man av järn, enbart en producent av politiska resolutioner, fullständigt likgiltig och okänslig för naturens skönhet. Han älskade fälten, ängarna, floderna, bergen, sjön, havet.²

Den ganska begränsade betydelse som Lenin gav sin personliga roll visar sig i hans reaktion när centralkommittén föreslog att man skulle börja ge ut hans Samlade verk:

Varför? Det är helt meningslöst. För trettio år sedan skrev vi allt möjligt. Det är inte värt att återge allt det.³

Lenins enkelhet och ärlighet att förkasta alla sorts materiella privilegier framgår klart av följande fakta:

Lenin gav bort de gåvor av livsmedel och bränsle som beundrande bönder tog med till Kreml...
Kommissariernas löner fastställdes till två tredjedelar av de högst betalda industriteknikerna...

1 Stephen F Cohen, ”Bolshevism and Stalinism” (i Robert C Tucker, *Stalinism – Essays in Historical Interpretation*, Norton 1977), citerar ett stort antal författare som gör denna bedömning. Källorna är alltför många för att återges här. Vi kan bara nämna några exempel: Merle Fainsod, Hannah Arendt, Robert V Daniels, Michael Karpovitch, Ulam, Barrington Moore, Arthur P Mendel, Zbigniew Brezinski, Robert H McNeal, Alexander Solzjenitzyn. Det räcker med ett citat för att sammanfatta deras tänkande. Det kommer från Merle Fainsod: ”Från det totalitära fröet skulle det uppstå en fullt blomstrande diktatur.”

2 N Valentinov, *Encounters with Lenin*, Oxford University Press 1968.

3 L B Kamenev, *Lenins literarisches Erbe*, Hamburg 1924.

Krigskommunismen hade inte tagit död på Moskvas teatrar eller kvävt avantgardets vitalitet. Efterfrågan på platser på teatrarna var så enorm att både Lenin och Balabanova [Kommunistiska internationalens dåvarande sekreterare – E M] – som åtminstone var överens om att inte godta någon specialbehandling – en kväll avvisades från Arts-teatern, som spelade en uppsättning av Stanislavskij av Tjekovs *Tre systrar*.¹

Myten om att Lenin var cynisk och utan skrupler i ”kampen om makten” grundas framförallt på ett tämligen motbjudande förtal, att han 1917 accepterade ”tyskt guld” för att finansiera bolsjevikernas propaganda. Detta förtal var grunden för förföljelserna av bolsjevikerna efter de revolutionära julidagarna 1917.

I en av de bästa Lenin-biografier som skrivits uppvisar Ronald W Clark en viss tvetydighet i denna fråga, och går nästan så långt som att säga att det inte finns någon rök utan eld. Han återger sedan, utan att helt avvisa det, påståendet från en av det tyska utrikesministeriets anställda att 50 miljoner guldmark ”investerades” i den bolsjevikiska rörelsen.²

Men samme Ronald Clark återger i förbigående det mest slående beviset för hur ogrundat detta förtal är: *Pravda*, bolsjevikernas viktigaste tidning, hade ständigt brist på pengar.

Enträgna och ständiga uppmaningar gjordes om några tiotusen rubel.³ Hur kunde en rörelse som hade fått miljontals mark ha ont om pengar?

Brian Moynahan för vidare detta skvaller på ett helt okritiskt sätt, utan att nämna det så kallade ”vittnets” opålitliga karaktär.⁴ Moynahans behandling av Lenin under perioden februari-september 1917 kännetecknas av yttersta trolöshet, om inte direkta förfalskningar. Han påstår till exempel att Lenin inte tog med andra socialister än bolsjeviker i resan med det berömda ”förseglade tåget” som organiserades av de schweiziska socialdemokraterna Grimm och Platten.

Det stämmer inte. Av de 32 ryska emigranter som, på basis av en överenskommelse med den tyska regeringen, reste med en speciell järnvägsvagn genom Tyskland för att återvända till Ryssland, eftersom de brittiska och franska myndigheterna hindrade dem från att återvända sjövägen, fanns det 19 bolsjeviker, 6 medlemmar i Bund, 3 medlemmar från den Trotskij närstående gruppen Nasje Slovo, och 4 medlemmar från andra organisationer. Dessutom slog överenskommelsen med den tyska regeringen klart fast att det inte skulle göras någon skillnad mellan ”defaitistiska” och ”försvarsvänliga” emigranter, alla ryska emigranter hade rätt att stiga ombord på nämnda vagn. I själva verket var åtminstone vissa av bundisterna försvarsvänner.⁵

Denna resa, och alla de villkor under vilka den företogs, hade faktiskt godkänts i en deklARATION från en rad internationella socialistiska kämpar, bland dem generalsekreteraren för det svenska socialistiska partiet Ström, och Stockholms socialistiska borgmästare Lindhagen, liksom Fritz Platten.

Moynahan framställer det som om både den internationella och ryska allmänna opinionen ansåg resan vara en pro-tysk manöver.⁶ Men hur kan man förlika denna beskrivning med det faktum att Lenin när han anlände till Petrograd officiellt välkomnades av sovjetens bolsjevik ledare Nikolaj Tjcheidze? Och hur stämmer den med Radeks agitation mot den tyska militarismen? Vad med Trotskij's våldsamt defaitistiska agerande på vägen till Ryssland, som Moynahan själv återger:

1 Mitchell, *op cit*, s 152 och 156.

2 R W Clark, *Lenin, the Man Behind the Mask*, London 1988, s 207, 239-40.

3 *Ibid*, s 227.

4 Moynahan, *op cit*, s 190-201, och Chamberlin, *op cit*, vol 1.

5 Fritz Platten [det schweiziska socialistpartiets generalsekreterare], *Lénine, de l'émigration en Russie*, Moskva 1925.

6 Moynahan, *op cit*, s 143.

Till lägerkommendantens stora lättnad släppte britterna honom [från interneringslägret i Amherst, Kanada]. Trotskij hade varit så framgångsrik i sin omvändning av [de internerade tyska] ubåtsmatroserna att de tyska officerarna vädjade till kommendanten att tysta honom. "Lägerlivet hade blivit ett enda långt möte." Den brittiska översten gick med på att förbjuda honom att tala.¹

Vem var det där som handlade i den tyska militarismens intresse?

Vad bör göras? och åren 1905-07

Slutligen går det inte att använda bara pamfletten *Vad bör göras?* - som skrevs 1902 – för att bedöma Lenins organisatoriska uppfattningar. De teser som läggs fram i detta arbete var, som Lenin själv senare skulle medge, delvis överdrivna, och kan inte ryckas ur sitt historiska sammanhang: ett litet parti som arbetade under strängt hemliga förhållanden.

Lenin upphöjde aldrig dessa teser till en allmän organisationsteori som var giltig för alla länder (inklusive Ryssland) under alla perioder, oberoende av tidsperiod och de konkreta förhållanden under vilka klasskampen utvecklade sig.

Den alternativa uppfattning som mensjevikerna föreslog underskattade illegalitetens begränsningar, det hot den utgjorde mot klassaktivitetens oavbrutna sammanhang, den nödvändiga men svåra roll som en politisk centralisering av de uppsplittrade striderna fyller, och framförallt den avgörande roll som kampen för arbetarklassens politiska självständighet och senare dominans under revolutionen har. Splittringen vid partiets andra kongress 1903 innehöll redan fröet till de avgörande politiska motsättningarna mellan bolsjevikerna och mensjevikerna angående den ryska borgarklassens roll i revolutionen (splittringen mellan dessa två strömningar inom RSDAP blev officiell 1912).²

Till och med i *Vad bör göras?* från 1902 återfinns stycken som låter väldigt mycket "luxemburgistisk-trotskyistiska":

Organisationen av yrkesrevolutionärer har ingen mening utan sina band till den "verkligt revolutionära klassen som spontant reser sig i kamp".³

Alla kommer antagligen att medge, att den "breda demokratiska principen" bygger på följande två ofrånkomliga förutsättningar: för det första full offentlighet och för det andra val till alla funktioner... Vi kallar det tyska socialistiska partiet en demokratisk organisation emedan allt där sker öppet, t o m partikongressens sammanträden är öppna.⁴

Dessa citat räcker för att tillbakavisa Ingerfloms tes.⁵ Denne författare tror att Lenins organisatoriska uppfattningar härstammade ur en förståelse – som han antas ha delat med Axelrod av alla människor – om de historiska konsekvenserna av att det saknades ett "offentligt samhälle" i det traditionella Ryssland. Därmed kunde inte ens proletariatet, tvärt emot vad Trotskij och Rosa Luxemburg trodde, erövra något klassmedvetande. Lenin påstås ha trott att partiet föregick klassen och klasskampen, det måste så att säga upprätta klassen. Alla dessa påståenden håller inte ens i ljuset av Lenins samlade skrifter före revolutionen 1905.

1 Moynahan, *op cit*, s 161.

2 Det är faktiskt nästan helt bortglömt att det var mensjevikerna och inte Lenin som formulerade begreppet demokratisk centralism.

3 Lenin, "Förord till samlingsverket 'Tolv år'", som återfinns i [Lenins kamp mot ekonomisterna](#), på marxistarkiv.se.

4 Lenin, "Vad bör göras", *Valda verk i 10 band*, bd 2, s 137.

5 Claudio Sergio Ingerflom, *Le citoyen impossible – Les racines russe de Léninisme*, Payot, Paris 1988.

Efter de mycket viktiga erfarenheterna under 1905 års revolution, blev Lenin ännu klarare på ett delvis självkritiskt sätt, genom att använda liknelsen av att ha ”böjt pinnen alltför långt åt ena hållet” (efter att hans motståndare hade ”böjt pinnen” - det vill säga argumentet - ”åt ett håll” måste han böja tillbaka den åt andra hållet för att återställa balansen):

Från 1903 till 1907 (formellt från 1905 till 1906) gav det socialdemokratiska partiet, trots splittringen i sina led, allmänheten fullständig information om situationen i det inre partiet (protokoll från den andra allmänna kongressen, den tredje bolsjevikkongressen (8) och den fjärde allmänna, eller Stockholmskongressen). Trots splittringen var det socialdemokratiska partiet tidigare än något annat parti i stånd att utnyttja den tillfälliga frihetsperioden för att bygga en legal organisation med en idealisk demokratisk struktur, ett valsystem och representation vid kongressen i förhållande till antalet organiserade medlemmar...

I grunden berodde naturligtvis deras framgång på det faktum att arbetarklassen, vars bästa representanter byggde det socialdemokratiska partiet, p. g. a. objektiva ekonomiska skäl, äger en större kapacitet att organisera än någon annan klass i det kapitalistiska samhället. Utan detta förhållande skulle en organisation av professionella revolutionärer inte vara någonting annat än en leksak, ett äventyr, blott och bart en skylt..¹

Lenin uttryckte sig ännu klarare när han förfäktade att:

Det förefaller mig som om kamrat Radin har fel när han ställer frågan... arbetardeputerades sovjet eller partiet? Jag tror att... beslutet definitivt måste bli: både arbetardeputerades sovjet och partiet (...) enligt min uppfattning bör arbetardeputerades sovjet, som en organisation som företräder alla yrken, sträva efter att omfatta deputerade bland alla industri- och utbildade och kontorsarbetare, tjänstefolk, lantarbetare, etc, bland alla som vill och kan kämpa gemensamt för ett bättre liv för alla arbetande, bland alla som har åtminstone en grundläggande politisk ärlighet, från alla utom de Svarta hundra.²

[Vid enhetskongressen 1906] var vi alla överens om principen om demokratisk centralism, om garantier för alla minoriteters och lojala oppositioners rättigheter, om självstyre för varje partiorganisation, om att erkänna att alla partifunktionärer måste väljas, vara ansvariga inför partiet och möjliga att återkalla.³

Principen om demokratisk centralism och självstyre (sic) för de lokala partiorganisationerna innebär att alla har fullständig frihet att kritisera, så länge det inte stör enheten under en särskild aktion...⁴

Centralkommittén har absolut ingen rätt att anmoda partiorganisationerna att acceptera dess resolutioner om att stöda kravet på en kadetregering. Det är varje partimedlems plikt att inta en helt självständig och kritisk ståndpunkt i denna fråga, och tala för den resolution som enligt hans uppfattning mest korrekt löser frågan inom ramen för enhetskongressens beslut. De social-

1 Lenin, ”Förord till samlingen 'Tolv år'”, i *op.cit.* 1905-07 upplevde Ryssland en viktig våg av revolutionära strider. Dessa var en avgörande erfarenhet för alla organisationer, ett test av giltigheten för deras program och kvalitén hos deras partistruktur. Den senare utvecklingen av dessa organisationer – liksom av den tsaristiska regimen – präglades avsevärt av dessa viktiga år. Se speciellt T Shanin, *The Roots of Otherness: Russia's Turn of Century*, volym 2 (”Russia, 1905-07, Revolution as a Moment of Truth”), London 1985.

2 Lenin, ”Våra uppgifter och arbetardeputerades sovjet”, *Collected Works*, bd 10, s 20. ”Svarta hundra” var det namn som oftast användes på Ryska folkförbundet, en av de viktigaste extrema högerorganisationer som bildades under revolutionen 1905-07 för att angripa de revolutionära grupperna. De ville också avskaffa de konstitutionella reformer som genomfördes under trycket från händelserna i oktober 1905.

3 Lenin, ”Upprop till partiet från delegater vid enhetskongressen som tillhörde den tidigare 'bolsjevikiska' gruppen”, *Collected Works*, bd 10, s 314.

4 Lenin, ”Frihet att kritisera och aktionsenhet”, *Collected Works*, bd 10, s 443.

demokratiska arbetarna i St Petersburg vet att hela partiorganisationen nu byggs på en demokratisk grundval. Det betyder att alla partimedlemmar deltar i valen av funktionärer, kommittémedlemmar osv, ... att alla partimedlemmar avgör partiorganisationernas taktiska linje.¹

En författare som Louis Fischer känner sina källor perfekt. Ändå undviker han medvetet att kommentera de avsnitt i Lenins skrifter som går i denna riktning.² Detta är uppenbarligen intellektuellt oärligt, vilket han mycket väl känner till.

Mellan 1923 och 1936 bodde Fischer i Sovjetunionen som utrikeskorrespondent, speciellt för den amerikanska tidskriften *The Nation*. I denna egenskap ursäktade han Moskva på ett sätt som var ytterst användbart för Stalin och den internationella stalinismen.³ Men i Lenin-biografen som han skrev trettio år senare, sa han:

Moskva-rättegångarna på 1930-talet, som kostade landet dess högsta ledare... var i själva verket rättegångar mot Trotskij... De blodiga utrensningarna av Rysslands högsta militära ledare 1937 och av tusentals av de bästa industriledarna, författarna, planerarna och administratörerna... var också på sätt och vis en aspekt av Stalins vendetta mot Trotskij. Vad detta betydde för förlusterna under andra världskriget, i bakslag för industrin och jordbruket är omöjligt att beräkna...⁴

Samma person som 1936-38 förespråkade denna ”vansinniga politik”, ansåg det inte nödvändigt att yttra ett enda ångerfullt eller självkritiskt ord eller ens en ursäkt. Han föredrog att gå över till andra sidan av barriaderna.

Igår var den underbare Stalin efterföljare till den underbare Lenin. Idag är diktatorn Stalin ett resultat av leninismens böjelse för personlig makt och våld. Det är inte svårt att se vad dessa två symmetriska ståndpunkter har gemensamt: när det kommer till kritan har Stalin sitt ursprung i Lenin, igår av godo och idag av ondo.

Ett icke monolitiskt parti

Här handlar det om en mycket mer övergripande historisk förfälskning som är vanlig hos författare som griper sig an med Sovjetrysslands historia 1918-20.⁵ Var fanns det så kallade monolitiska bolsjevikparti som var resultatet av Lenins påstådda besatthet av hypercentralisering?

I verkligheten har vi aldrig upplevt ett arbetarparti med så många olika uppfattningar och så omfattande yttrandefrihet, inklusive offentlig, som bolsjevikpartiet under denna period – i synnerhet inte i de tyska eller österrikiska socialdemokratiska partierna ens under sina bästa stunder. Det finns många olika sätt att belysa detta. Men vi ska bara nämna följande:

- Under diskussionen om oktoberupproret var lägligt, gick Zinovjev och Kamenev, centralkommitténs viktigaste medlemmar, offentligt mot majoritetens ståndpunkt i en artikel som publicerades i Maxim Gorkijs tidning.

1 Lenin, ”Låt arbetarna bestämma”, *Collected Works*, bd 10, s 502-03.

2 Louis Fischer, *Lenin*, Stockholm : Aldus/Bonnier, 1967.

3 Detta var vid tiden för ”Moskvarättegångarna” under 30-talet, då Stalin lät döma och likvidera majoriteten av kommunistpartiets medlemmar, för att befästa byråkrats makt.

4 Fischer, *op cit*, s 650-51.

5 Haimson går in på det påstådda sambandet mellan Lenins ståndpunkt och populist/terroristen Thatjevs uppfattningar. Men han säger inte ett ord om att Victor Adler och Karl Kautsky ansåg att man måste tillföra det socialistiska medvetandet utifrån, det vill säga av intellektuella till arbetarklassen. Det går att visa att detta är det verkliga ursprunget till det så kritiserade stycket i ”Vad bör göras?” (se L Haimson, *The Russian Marxists and the Origins of Bolshevism*, Boston 1966, s 16).

- Under diskussionen efter andra sovjetkongressen om att bilda en koalitionsregering med alla arbetarpartier, intog sex av centralkommitténs medlemmar och ett antal medlemmar i folkkommissariernas råd öppet ställning mot majoritetens beslut. De avgick också från sina poster för att ge mer tyngd åt sin ståndpunkt.¹
- De två bolsjevikledarna Rjazanov och Lozovskij röstade under ett möte med sovjeternas centrala exekutivkommitté mot att upplösa den konstituerande församlingen i januari 1918.
- Under fredsförhandlingarna i Brest-Litovsk gav ”vänsterkommunisterna” kring Bucharin ut en dagstidning för att öppet försvara sin minoritetsposition.
- Strömningen som kallades ”demokratiska centralisternas” tendens och leddes av ”vänsterkommunisterna” som Ossinskij, lade från och med 1918 i tidskriften *Kommunist* fram en plan för arbetarstyre av industrin som betydligt skilde sig från centralkommitténs majoritet. De började i liten skala omsätta den i praktiken.²
- Arbetaroppositionen, som leddes av Sjljapnikov, Mjasnikov och Kollontaj, bildades 1920 och försvarade sina minoritetsuppfattningar offentligt.
- 1921 föreslog I Vardin (Megaldze), tjekans ordförande, mot Lenins motstånd, att man skulle legalisera alla oppositionspartier och grupper som accepterade det sovjetiska regeringssystemet. De skulle få rätt att föra fram egna listor på kandidater i valen till sovjeterna och en fri press motsvarande deras storlek.³

En händelse som återberättas av Iljin-Zjenevskij, verkställande folkkommissarie för försvaret, illustrerar denna liberala atmosfär. I slutet av mars 1918 hölls en första konferens för soldater och matrosar i Röda armén. Vid konferensens inledning ställdes ett förslag om att välja ett hederspresidium med Lenin, Trotskij och Zinovjev. Anarkisterna gick emot det. Förslaget antogs med bara en liten majoritet, eftersom flera bolsjevikar röstade med anarkisterna.

Trots motstånd från ledarna för bolsjevikdelegationen och regeringens representant, Iljin-Zjenevskij, drev ett block mellan anarkister och ”vänster”-bolsjevikar igenom att konferensen skulle

1 Denna episod är inte särskilt välkänd, och förtjänar att beskrivas i detalj:

När andra sovjetkongressen stadfäste bolsjevikernas maktövertagande 25 oktober, antog man allmänt även bland bolsjevikerna att den nya regeringen skulle innehålla representanter för samtliga sovjetpartier. Martovs förslag att kongressen omedelbart skulle upprätta en sådan regim fick stöd av Lunatjarskij och antogs enhälligt av delegaterna... Bolsjevikledarna närmast under toppen var starka anhängare till en koalition. Lenin avvisades i Petrograd och organisationen i Moskva, under ledning av Rykov och Nogin, stödde öppet Zinovjev och Kamenev. Till och med Moskvas regionbyrå, som var känd för sin vänsterprägel, beslutade att acceptera koalitionen om bolsjevikerna fick en majoritet av ministerposterna. 2 november ställdes frågan om koalitionen på sin spets när en resolution antogs av den centrala exekutivkommittén som krävde att Lenin och Trotskij skulle vara med i regeringen och att åtminstone hälften av ministerportföljerna skulle gå till bolsjevikerna. Bolsjevikernas hela höger röstade mot detta minimivillkor och mot partiet – Kamenev..., Zinovjev, nästan hälften av folkkommissariernas råd (Rykov, Lunatjarskij, Nogin, Miljutin, Teodorovitj) och andra, inklusive Lozovskij och de tidigare mensjevikerna Rjazanov och Jurenev...
... 4 november bröt krisen ut. Den centrala exekutivkommittén diskuterade regeringens åtgärder att tysta den icke-socialistiska pressen, och företrädarna för bolsjevikernas opposition, som var oroliga för risken för en diktatur, anslöt sig till fördömandet av inskränkningarna för tidningar som faktiskt inte uppmanade till uppror. Larin... lade fram en resolution med detta innehåll. Den röstades ner, med tjugotvå röster mot trettioen, med ett antal nedlagda röster... Lenins samtliga kritiker i centralkommittén avgick – Zinovjev, Kamenev, Rykov, Miljutin och Nogin. Gemensamt deklarerade de: ”... Länge leve sovjetpartiernas regering!”...
Sjljapnikov, folkkommissarie för arbete, anslöt sig till denna grupp i en deklaration till den centrala exekutivkommittén: ”Vi intar ståndpunkten att det är nödvändigt att bilda en socialistisk regering av alla sovjetpartier...”

Ur R Daniels, *The Conscience of the Revolution*, Boulder 1988, s 64-66.

2 Se Thomas F Remington, *op cit*, om den fortlöpande konflikten och debatten i bolsjevikpartiet om hur industrin skulle skötas.

3 Återgiviet i S Farber, *op cit*, s 206.

ha lagstiftande och beslutsbefogenheter. Samma block genomdrev också en betydande ökning av soldaternas och matrosernas lön, som regeringen sa att den inte kunde genomföra.¹

Man kan invända att Lenin gick mot dessa brott mot disciplinen våldsamt – ett våld som i huvudsak förblev verbalt och inte ledde till några disciplinära åtgärder.

Det är riktigt, men det är inte det väsentliga.

Ty vad dessa händelser visar är att det parti som bildades utifrån Lenins organisatoriska uppfattningar inte var monolitiskt. Att väldigt många ledare och partimedlemmar, liksom många arbetare och intellektuella, bibehöll ett mycket självständigt tänkande, en ytterst kritisk anda, och att partiets dagliga praktik i mycket större utsträckning återspeglade detta kritiska oberoende än någon sorts monolitisk eller hypercentraliserad skolning.

Dessutom bör man notera att Lenin själv inspirerades av ett likartat tänkande. Vid den tionde partikongressen i mars 1921, då fraktioner blev förbjudna, gick han mot förslaget att även förbjuda tendenser. Han slog klart fast att när partiet är splittrat i viktiga frågor, så är det omöjligt att hindra att ledningen väljs på grundval av olika tendensplattformar.

Mer än en gång beslutade han, när han var i minoritet i ledningen, att söka sig till andra ställen för att försöka organisera en minoritetstendens eller offentligt försvara minoritetsuppfattningar.

Dessa fakta kan inte döljas utan att förvränga Sovjetrysslands historia på Lenins tid.

En inre motsättning hos leninismen

Det är rätt att det i Lenins skrifter och praktik också finns olika drag av förmyndarmentalitet, despotism och substitutionism. Lenins hela organisatoriska teori och praktik verkar i själva verket domineras av en balansakt, som förklaras i Marcel Liebman och Paul Le Blancs arbeten och framförallt den utmärkta uppsats av Stephen Cohen som redan nämnts.²

Denna balansakt kan sammanfattas ungefär så här: under perioder av revolutionära uppsving och stormig uppgång för massrörelsen dominerar det demokratiska och till och med frihetliga i Lenins praktik. Under perioder av revolutionär nedgång och minskad aktivitet inom massrörelsen dominerar teman om centralism och att klassen ersätts av partiet.

Att förklara denna dubbelhet med machiavellism är både malplacerat och orättvist. Utgångspunkten för en sådan inställning är en psykologisk tolkning som svårligen går att bevisa.³

Om man drar den till sin spets skulle denna psykologiska tolkning kunna ersättas med en sociologisk tolkning. Den demokratiska och frihetliga Lenin agerade under påtryckningar från arbetarnas förtrupp och massor. Den hypercentralistiska och substitutionistiska Lenin försökte hitta en pragmatisk lösning på en situation där massorna i praktiken inte var aktiva.

Men inte heller denna sociologiska tolkning är rättvis mot Lenin. Den tar inte hänsyn till hela den ryska historien mellan 1918 till 1923. I synnerhet förklarar den inte den nästan desperata våldsamt med vilken Lenin från och med 1922, om inte slutet av 1921, reagerade mot statens och partiet ökande byråkratisering (en byråkratisering som han då blev medveten om). Den förklarar

1 A F Ilyin-Zhenevsky, *The Bolsheviks in Power – Reminiscences of the year 1918*, London 1984, s 48-51.

2 M Liebman, *op cit*, Paul Le Blanc, *Lenin and the Revolutionary Party*, Humanities press, 1990 (finns på svenska på marxistarkiv.se), S Cohen, *op cit*.

3 Enligt L Haimson var Lenin mer än Marx och de ”ortodoxa marxisterna” övertygad om att ”häftiga känslor” spelade en central roll för den enskildes och samhällets olika val. Men han misstrodde dessa häftiga känslor, inklusive sina egna. Det var detta som låg bakom hans ideologiska oförsonlighet. Han hade blivit sårad av personliga besvikelser, i synnerhet i sina relationer till Plechanov, (*op cit*, s 139, 186-87).

inte ”Lenins sista strid” mot byråkratins utbredning, eller hans våldsamma sista sammandrabbning med Stalin, eller den i sanning gripande ton han använde vid detta tillfälle:

Jag tror att jag svårt försyndat mig mot Rysslands arbetare genom att jag inte tillräckligt energiskt och beslutsamt har ingripit...¹

Varje ”sociologisk” förklaring tvingas bortse från ett historiskt faktum, som är svårt att bortse från, och som Paul Le Blanc helt riktigt ställde mot Liebmans alltför mekaniska syn på ”balansakten”. Det var under reaktionsåren, 1908-11, i kampen mot ”likvidatorerna”, som Lenin till stor del samlade och skolade de bolsjevikiska medlemmar som gjorde det möjligt för hans parti att efter 1912 bli dominerande inom den ryska arbetarrörelsen.

Ett självständigt tänkande

Exemplet från Ryssland illustrerar en mer allmän historisk regel: det är under icke revolutionära perioder som den programmatiska, politiska och organisatoriska grunden läggs för det revolutionära partiets ”genombrott” under de senare åren av kamp.

Det finns ingen grund för tesen att Lenin ansåg att partiet i huvudsak bestod, om inte dominerades, av borgerliga intellektuella och inte arbetare.² Denna uppfattning förs fram av Alfred Meyer, som till och med påstår att den demokratiska centralismen var ett system som:

... fungerade ganska bra så länge partiet leddes av en stark ledare som styrde det med järnhand.³

Detta andra påstående stämmer lika lite med fakta som det första.

För att bevisa motsatsen kan vi citera Beryl Williams, som ändå är ytterst fientligt inställd till bolsjevikerna och Lenin:

Vart efter bolsjevikpartiets popularitet ökade, så ökade också medlemsantalet. Under denna process kom partiet att förändras till oigenkännlighet. I oktober var det ett massparti, inte den intellektuella elitgruppen från 1903 eller den folkliga föreställning som existerade om det. Det är svårt att avgöra medlemssiffrorna, men det verkar som om partiet växte tiofaldt under året, till snarare över än under en kvarts miljon. I oktober var den stora majoriteten av medlemmarna arbetare... Återigen var de, i motsats till vad folk trodde, inte starkt organiserade eller enade, även om de troligen var mer sammanhållna och definitivt hade en starkare ledning än sina rivaler. Men det fanns stora skillnader i synsätt hos centralkommittén, de lokala ”underledningarna” i distriktskommittéer och sovjeter, och ”under-under-ledningarna” på fabrikerna. De lokala aktivisterna och deras anhängare tenderade att handla anmärkningsvärt självständigt.⁴

Denna ärliga beskrivning ger en mycket sannare bild av partiets verkliga funktionssätt än de olika legenderna om ”demokratisk centralism” under Lenin. Den gör det möjligt att förstå varför Lenin vid åtminstone fyra tillfällen hade hårda sammandrabbningar med dessa ”kommittémän”: 1905-06, i början av februarirevolutionen 1917, på randen till oktober, mellan 1921-22. De första tre gångerna slutade sammandrabbningen till hans fördel, tack vare det stöd han fick från arbetarnas breda förtrupp, även utanför partiet. Den fjärde gången saknade han detta stöd, och de tragiska

1 Detta är första meningen i hans ”Not” från 22 december 1922, ”Till frågan om nationaliteterna eller om ’autonomisering’”, där han våldsamt kritiserar Stalins politik i denna fråga (*Valda verk i 10 band*, bd 10, s 521). Angående denna period se M Lewin, *Lenins sista strid*, på denna webbplats.

2 Angående bolsjevikpartiets överväldigande arbetarsammansättning, se *The Workers' Revolution in Russia – The View from Below*, op cit.

3 Citeras av P Le Blanc, op cit, s 60 och 126.

4 B Williams, op cit, s 28-29.

konsekvenserna av detta känner vi till.

Mot en sammanhängande uppfattning

Lenin lade egentligen aldrig fram en heltäckande, fullständigt sammanhängande uppfattning om partiet och dess organisatoriska principer. Men det verkar som om han, i ljuset av de historiska händelserna rörde sig i denna riktning. En del av denna klagörande process var det gradvisa förfäktandet av den dialektiska enheten mellan klassens egen aktivitet och förtruppens roll, med undantag för de "svarta åren" 1920-21 (vissa skulle säga 1919-21).

Författare som Leopold Haimson hävdar att de ryska intellektuella och marxisterna inte har lyckats lösa frågan om motsättningen mellan spontanitet och medvetenhet, mellan massornas handlingar och de handlingar som inspireras och organiseras av förtruppen. Men oktoberrevolutionen gav svaret på denna fråga, såsom det illustreras i den slående och klassiska formuleringen i Trotskijs *Ryska revolutionens historia*:

Utän en organisation som ger vägledning skulle massornas energi upplösas likt ånga som inte inneslutits i en cylinder. Men icke desto mindre är det varken kolven eller cylindern, utan ångan, som åstadkommer rörelsen.¹

Men det var ändå så att den organisatoriska modellen i *Vad bör göras?*, trots att den bara tillämpades under en begränsad period, innebar problem: en viss sorts ledare, "kommittémän" som var oförmögna att anpassa sig till stormiga massrörelser. Lenins partner Krupskaja skrev angående denna fråga:

En "kommittémän" var vanligen en ganska självsäker man. Han såg vilket enormt inflytande kommitténs arbete hade på massorna. "Kommittémannen" erkände som regel ingen demokrati inom partiet. "Demokrati leder bara till häktningar. Vi är ju ändå bundna till rörelsen", brukade "kommittémännen" säga. De föraktade alltid i hemlighet partiarbetare utomlands, som enligt dem ingenting hade att göra och bara grälade sinsemellan. "De skulle sättas i arbete under ryska förhållanden", menade "kommittémännen". De ville inte domineras av utlandscentret [det vill säga Lenin! - EM]. De ville inte heller veta av några nymodigheter. De varken ville eller kunde anpassa sig till de snabbt förändrade förhållandena.²

Hursomhelst går det bara att förstå Sovjetrysslands verkliga historia mellan 1918 och 1923 utifrån alla dessa motsägelsefulla delar och inte som någon sorts arvssynd hos Lenin.

De som söker efter stalinismens ursprung ska först av allt studera samhällskrafterna och deras ömsesidiga relationer, vilket är mer i linje med den historiska materialismens principer än att bara titta på teorier. Men liksom de intellektuella källorna är inte de stalinistiska organisatoriska uppfattningarna en fortsättning av Lenins uppfattningar: de utgör deras brutala och terroristiska motsats.

Återupprätta sovjetdemokratin med en gång?

Hur kunde man på ett effektivt sätt ha motverkat byråkratiseringen av Ryssland 1920? Det vill säga i ett land som var helt åderlätet, drabbat av svält, med ett fullständigt desorganiserat transportsystem, med en arbetarklass som hade minskat till hälften om inte en tredjedel av sin storlek 1917. En arbetarklass som snabbt höll på att demobiliseras, inte på grund av att inbördeskriget var slut, utan på grund av det absoluta behovet att hitta egna tillgångar på livsmedel. Under sådana sociala

1 L Trotskij, *Ryska revolutionens historia*, del 1, s 15.

2 N K Krupskaja, *Lenin*, Moskva: Progress, 1976, s 121-22.

och materiella förhållanden var ett omedelbart återupprättande av sovjetdemokratien, eller ens avgörande steg mot arbetarstyret, en fullkomlig utopi.

Partiets och statens ledning antogs prioritera en uppgång för produktionen, speciellt jordbruksproduktionen, ökad arbetsproduktivitet och återupprättad sysselsättning.

Lenins och Trotskijs misstag var att de generaliserade den tidens exceptionella förhållanden. Från och med inledningen av NEP 1921-22 bromsades arbetarklassens minskade antal och tendensen till sönderfall och socialt förfall.

Vid denna tidpunkt kunde ett gradvis breddande av sovjetdemokratien ha påskyndat ett samhällspolitiskt återupprättande av arbetarklassen, och gjort det lättare att långsamt politisera den igen. Men genom att just då på ett drakoniskt sätt begränsa den kvarvarande demokratin förvärrade sovjetledarna tvärtom proletariats och partiets avpolitisering.¹

Det är omöjligt att säga vid vilken tidpunkt en ”ny kurs” kunde ha blivit framgångsrik. Men de tragiska resultaten av politiken 1921 är alltför uppenbara för att inte dra slutsatsen: det som var otänkbart 1920 var inte längre det efter 1922.

---

1 I mars 1921 förbjöd kommunistpartiets tionde kongress fraktioner och inskränkte partiets inre demokrati. Dessutom bidrog paradoxalt nog den kända ”Lenin-kampanjen” 1924, en våg av rekryteringar som drog in hundratusentals politiskt oskolade arbetare som inte var härdade i kamp i partiet, till att partiet och proletariats avpolitiserades.

Kapitel 7. Den strategiska dimensionen.

Oktoberrevolutionen ställer en viktig strategisk fråga som hela den socialistiska arbetarrörelsen står inför: hur ska ett parti som identifierar sig med arbetarklassen och socialismen (eller kommunismen) agera under en revolutionär situation. Denna fråga hänger ihop med en annan, mer generell fråga, nämligen den långsiktiga socialistiska (eller kommunistiska) strategin, en fråga som vi inte kommer att ta upp här.¹

Revolutioner faller inte från himlen. De går inte att mekaniskt åtskilja från de perioder som föregår dem, perioder under vilka förhållanden som gör att de bryter ut mognar långsamt. På samma sätt är det till stor del deras sammansättning och verksamhet under de förrevolutionära och icke-revolutionära perioderna som avgör vad de partier som identifierar sig med arbetarklassen gör och blir (även om det inte går att förneka att revolutionen själv på ett anmärkningsvärt sätt kan påverka en del av dessa faktorer).

På ett schematiskt men användbart sätt kan man sammanfatta de i grunden motsatta strategiska inriktningar som existerar under en revolution med orden: fatalism eller voluntarism.

Fatalism eller förnuftig voluntarism

Den fatalistiska inställningen grundas på tanken att ”objektiva förhållanden” och ”maktbalansen” avgör praktiskt taget allt, att händelseutvecklingen till stor del är oberoende av vilka beslut partierna och deras ledare tar, att de senares uppgift i huvudsak är att dra upp gränsen mellan vad som är ”objektivt möjligt” och resten (som skulle vara äventyrspolitik och illusioner).

Vi borde därför ha modet att säga till massorna att flera av deras strävanden är omöjliga.

Under 1917 förkroppsligades denna inriktning av mensjevikerna. Deras främsta kontakter utomlands var austromarxisterna, vars ledare och teoretiker Otto Bauer har gått till historien som urtypen för en fatalistisk marxist.

Den voluntaristiska strategiska metoden grundas under en revolutionär period istället på tanken att, oavsett hur viktiga de objektiva (ekonomiska, sociala, historiska och kulturella traditioner) faktorer är, som delvis bestämmer händelseutvecklingen, så är den inte helt förutbestämd. Samhällsklassernas (och deras viktigaste delars) konkreta handlingar, partiernas och deras ledares aktivitet och exakta inriktning kan också få en avgörande inverkan på händelseutvecklingen.

”Parametrisk” determinism

Det handlar inte om att ställa en deterministisk inriktning (alltså ”fatalism”) mot en agnostisk eller teleologisk historiesyn (som då skulle vara ”voluntarism”).² Här diskuterar vi den voluntarism som tar hänsyn till de viktigaste historiskt materialistiska begränsningarna.

Vi måste undvika den mekanistiska och linjära determinismen som har gjort så mycket skada, och ersätta den med en rikare determinism, som har sin grund i dialektiken mellan objektiva och subjektiva faktorer.³ Vi uttrycker denna förståelse av vad som är ”möjligt” med begreppet

1 Jag hoppas senare kunna förbereda en *Notebook* om denna fråga.

2 Agnostiker menar att det inte går att veta något om verkligheten utöver det påtagliga (dvs en lära som säger att det okända inte är tillgängligt för människan) och anser att all metafysik är meningslös. Teleologin är ett antal spekulationer om meningen med världen, människan, eller, i detta sammanhang, historien. Den tenderar följaktligen att tolka historietvecklingen utifrån ett skenbart syfte.

3 Termen ”mekanistisk” betecknar en strömning inom materialismen som på ett överdrivet sätt förenklar samspelet

”parametrisk determinism”, en historiesyn som gör det möjligt att ta hänsyn till det som är ”latent” och ”verkligt”. Marx använde detta begrepp redan i band 1 av *Kapitalet*.

Händelseutvecklingen är varken helt förutbestämd eller fullständigt obestämd. Den möjliga utgången av en revolution svänger inom vissa förutbestämda begränsningar.

I Ryssland 1917 var det varken möjligt att återgå till en halvfeodal regim, eller upprätta en kapitalism grundad på en parlamentarisk demokrati, eller bygga färdigt ett klasslöst socialistiskt samhälle. Men inom dessa förutbestämda ramar kunde massornas, partiernas och deras ledares handlingar leda till flera möjliga varianter: seger för en ultrareaktionär borgerlig kontrarevolution (som bara kunde bli blodig, och förtrycka och krossa arbetarrörelsen och hindra all självständig aktivitet från arbetar- och bondemassornas sida); seger för revolutionen genom att sovjeterna tog makten, vilket gjorde det möjligt att börja bygga ett nytt samhälle (tillsammans med eller åtminstone med stöd från den internationella revolutionen).

Den fatalistiska inställningen var till stor del en produkt av Andra internationalens ”marxism”, som fick sin inspiration av Kautsky. Det var en inställning som var starkt präglad av en mekanistisk determinism vars inspirationskälla var halvt darwinistisk.¹ Den menade, att även när socialisterna stod inför revolutionära utbrott, så kunde de när det kom till kritan bara underkasta sig den obevekliga händelseutvecklingen. I motsats till detta ville den voluntaristiska inställningen göra gällande att socialisterna var medvetna om att deras egna handlingar på ett avgörande sätt kunde påverka det historiska resultatet. Detta är bolsjevikernas viktigaste bedrift, som försökte göra just det. Och det är Rosa Luxemburgs viktigaste lärdom från oktoberhändelserna, en lärdom som fick henne att lindra sin kritik mot Lenin och Trotskij och entusiastiskt stöda den ryska revolutionen:

Vad ett parti i den historiska stunden förmår uppbringa av mod, dådkraft, revolutionär vidsyn och konsekvens, det har Lenin, Trotskij och deras kamrater till fullo presterat. All den revolutionära heder och aktionsduglighet som socialdemokratin i väster saknade representerades av bolsjevikerna. Oktoberupproret räddade inte bara faktiskt den ryska revolutionen, det räddade också den internationella socialismens heder.

Och vidare:

Vad det gäller är att i bolsjevikernas politik skilja det väsentliga från det oväsentliga, kärnan från det tillfälliga. I denna sista period, där vi står inför avgörande slutstrider i hela världen, var och är socialismens viktigaste problem just den brännande tidsfrågan: inte den eller den taktiska detaljfrågan utan proletarietets aktionsduglighet, massornas dådkraft, socialismens vilja till makt över huvud. I den meningen var Lenin och Trotskij och deras vänner de första som föregick världsproletariatet med sitt exempel, de är tills vidare ännu de enda som med Hutten kan utropa: Jag har vågat!

Detta är det väsentliga och bestående i bolsjevikernas politik. I den meningen förblir det deras

---

mellan olika faktorer, genom att slå fast rigida orsaks- och effektsammanhang, och som i synnerhet förbiser den historiska dimensionen. Mekanismen har sitt ursprung i 1700-talets naturvetenskap, som vitt och brett gjorde jämförelser med maskiner och speciellt urverk. Den mekanistiska synen på den historiska materialismen, på den marxistiska teorin, menar att de ekonomiska motsättningarna leder till en rigid, unik och oundviklig följd av samhällen (primitiv kommunism, antikt slavsamhälle, feodalsamhälle, kapitalism, socialism).

Den (riktigare) dialektiska synen på den historiska materialismen tar naturligtvis hänsyn till samhällsekonomiska faktorer och begränsningar. Men den tar också hänsyn till andra faktorer betydelse (exempelvis: stater, kulturer, ideologier, kamptraditioner). Den betonar speciellt den samhällspolitiska kampens, klasskampens, aktiva roll. Detta gör det möjligt att förstå att den historiska utvecklingen avgörs av samspelet mellan dessa olika faktorer och inte bara av de ekonomiska motsättningarnas ”järnlogik”.

1 Charles Darwin var en engelsk naturvetenskapsman och biolog på 1800-talet, berömd för sitt arbete om arternas uppkomst genom en process av naturligt urval. Hans teorier, ”darwinismen”, är rikhaltiga men har (inom neodarwinismen) ibland tolkats på ett mycket förenklat sätt och på ett felaktigt sätt överförs på sociologins område.

odödliga historiska förtjänst att med erövringen av den politiska makten och med den praktiska problemställningen till socialismens förverkligande ha gått före det internationella proletariatet och mäktigt drivit på uppgörelsen mellan kapital och arbete i hela världen. I Ryssland kunde problemet endast uppställas. Det kunde inte lösas i Ryssland. Och i den meningen tillhör framtiden överallt "bolsjevismen".¹

Var det rätt att gripa makten?

Man ska naturligtvis inte överdriva motsättningen mellan dessa två alternativ, fatalism och voluntarism, även om de är två på ett grundläggande sätt olika alternativ. Att förenkla frågan alltför mycket kan förvirra begreppen och försvåra valet.

I detta avseende finns det i den "voluntaristiska" inriktningen en risk för äventyrliga, kupppartade, "blanquistiska" överdrifter: försök från minoritetens sida att gripa makten utan stöd från lönarbetarnas majoritet.²

Men förekomsten av och risken för sådana avvikelser kan bara vara en ursäkt för att undvika det verkliga strategiska val som existerade i Ryssland strax innan oktoberrevolutionen.

Bolsjevikerna hade uppenbarligen stöd av proletariatets majoritet. Folket ville uppenbarligen ha en radikal revolutionär förändring. Var det under dessa precisa förhållanden rätt att gripa makten?

Precis som marxisterna 1917 och under de följande åren, är dagens revolutionära marxister övertygade om att svaret är ett oreserverat "ja".

Determinism, politiska alternativ, erfarenheter.

Nyligen har kritiska studier av bolsjevikernas taktik under åren efter oktoberrevolutionen fått John Rees och Samuel Farber att debattera den historiska determinismens karaktär. Den förstnämnde anklagar den andre för att ha övergivit den materialistiska determinismen eftersom han lägger fram en rad alternativ, analyser, andra val som var möjliga för en revolutionärt socialistisk politik i Ryssland 1918-23:

Marxismen hävdar inte att politisk vilja eller ideologi under alla förhållanden kan spela en avgörande roll. I vilken utsträckning arbetarna kan "skapa sin egen historia" beror på hur hårt tryck de objektiva faktorerna utövar på dem... I Ryssland (efter oktober 1917) inskränktes handlingsmöjligheterna till att, med allt snävare gränser, stå emot en belägring. Varje uns av viljestyrka och politiskt medvetande krävdes för att hindra arbetarstaten från att besegras. Den "subjektiva faktorn" begränsades till att, alltmer trängd, välja mellan att kapitulera för de vita eller försvara revolutionen med alla tillgängliga medel.³

Men detta sätt att ställa frågan har två grundläggande svagheter.

För det första besvarar det inte den viktigaste invändningen, att sovjetdemokratien definitivt kvävdes när sovjetpartierna förbjöds efter inbördeskriget, och inte när alternativet var att antingen

1 Rosa Luxemburg, "[Den ryska revolutionen](#)", på denna webbplats.

2 Till denna kategori hör spartakisternas uppror i Tyskland i januari 1919, Bettelheims försök att gripa makten i Wien, Österrike, lite senare, och framförallt "mars-aktionen 1921" i Tyskland liksom det bulgariska kommunistpartiets kupp mot Stambulinsky.

Auguste Blanqui var en mycket framstående fransk revolutionär på 1800-talet, och gav namn till "blanquismen", ett försök att gripa makten med hjälp av en aktiv minoritet och konspiratoriska metoder.

3 J Rees, "In defence of October", i *International Socialism*, nr 52.

kapitulera för de vita eller försvara revolutionen med alla tillgängliga medel. Den kvävdes alltså efter segern, när det inte fanns någon vit armé på sovjetiskt territorium.

Åtgärderna som vidtogs genomsyrades av tanken att, just på grund av segern i inbördeskriget, skulle den revolutionära mobiliseringen minska. I bolsjevikernas ögon kunde denna avmobilisering hota sovjetmakten ännu mer än de vita arméerna. John Rees nämner inte denna förklaring. Följaktligen avslöjar han inte dess ologiska och felaktiga natur.

Sedan löser Rees upp dessa konkreta problem i en abstrakt och allmän formel. Det handlade inte om att veta om man, i allmänhet, skulle använda "alla nödvändiga medel" för att försvara sovjetmakten och förhindra en seger för de vita. Det gäller att veta om den ena eller andra konkreta åtgärden gjorde det lättare eller svårare att segra i inbördeskriget.

Hur var det med bildandet av tjekan? De fortsatta och utvidgade rekvisitionerna av vete 1919-20 och överhuvudtaget "krigskommunismens" överdrifter? Förbudet mot sovjetpartierna?

Sovjetmakten, bolsjevikpartiets ledning, hade ett verkligt val: att vidta dessa åtgärder eller inte. Hade de rätt? Hade de fel?

John Rees argumenterar som om frågan inte ens ställdes. Och märkligt nog nämner han inte ens det centrala argumentet, som kan om inte helt rättfärdiga så åtminstone till stor del förklara bolsjevikernas agerande i detta avseende. Den formulerades av Rosa Luxemburg i sin pamflett om den ryska revolutionen.

Den socialistiska revolutionen, och inledningen av uppbygget av ett klasslöst samhälle, var en helt ny erfarenhet. Det fanns absolut ingen handbok med förutbestämda regler som man kunde hänvisa till. Den ryska revolutionen var ett enormt historiskt laboratorium, både upphetsande och dramatiskt. Man kunde bara göra framsteg genom att experimentera, känna sig fram.

Bara praktiken kunde visa om den ena eller andra konkreta åtgärden – vi talar inte om en allmän inriktning – är rätt eller fel. En dogmatisk inställning, att utgå från på förhand bestämda schema, motverkar sitt eget syfte (precis som varje rent pragmatisk inriktning). Båda undviker de avgörande strategiska valen.

I efterhand är många saker uppenbara, men de var det inte då. Och de kunde heller inte vara det. Som Napoleon Bonaparte sa: "Vi börjar strida och sedan får vi se." Lenin brukade upprepa dessa en mästertaktikers ord.

Misstag och socialistisk demokrati

Just därför har revolutionen ett livsviktigt behov av sovjetdemokrati med flera partier, ett aktivt politiskt liv, av massornas verkliga rätt att kritisera och ingripa. Ty om revolutionen som inleder uppbygget av ett klasslöst samhälle är ett enormt laboratorium, då är misstag oundvikliga: det är alltså livsviktigt att ha mekanismer som gör det möjligt att inte så mycket undvika misstag – det är omöjligt – utan att så snabbt som möjligt rätta till dem, och sedan undvika att de upprepas i framtiden. Lenin anmärkte själv att partiets framtid avgjordes av hur det agerade i relation till sina egna misstag.

Och det är detta sammanhang som ger sovjetdemokratin hela dess värde.

Demokrati och social jämlikhet

Samuel Farber har alltså enligt min uppfattning rätt gentemot John Rees när det gäller den all-

männan metoden. Men han har bara rätt på ett allmänt och abstrakt sätt och inte i många av de konkreta bedömningar han gör. I själva verket använder han på ett överdrivet sätt rent formella kriterier för demokratin, kriterier som i praktiken visar sig vara mycket mindre demokratiska än vad de vid ett första påseende verkar.

Farber vidhåller starkt hur viktigt det är med en ”stat grundad på lagar”, behovet av skrivna lagar, principen om att de anklagade antas vara oskyldiga tills de bevisas vara skyldiga, etc.¹ Vår rörelse införlivade huvuddelen av dessa principer i de teser som antogs vid kongresserna 1979 och 1985, med namnet ”Socialistisk demokrati och proletariats diktatur”. Vi väntade inte på omvälvningarna i Östeuropa eller publiceringen av Farbers bok för att hävda och försvara dessa rättigheter.²

Men Farber hanterar inte en rad andra problem, som även om de inte är ”formella” ändå är ytterst verkliga problem, och skulle kunna bli ett hinder för att garantera mänskliga rättigheter för män och kvinnor så länge marknaden och pengar existerar (det vill säga under hela övergångsperioden): domarnas mutbarhet; behovet att begränsa antalet advokater som en person kan använda (om man inte gör det så har de med mer pengar större möjligheter att försvara sig eller – civilrättsligt – anklaga andra); gratis juridiskt försvar; behovet av strikt offentlig kontroll och således avskaffande av principen att ett ”avslutat fall” inte kan öppnas på nytt; betydande förändringar av rättegångsbalkarna så att de blir mer förståeliga för massan av medborgare; generalisera principen om att kunna återkalla domare (alltså avskaffa principen om att de tillsätts på livstid); och så långt som möjligt utsträcka principen om juryrättegångar.

Det finns ingen anledning till varför dessa juridiska förändringar skulle undergräva eller begränsa individens rättigheter eller en ”stat grundad på lagar”. De är i själva verket nödvändiga villkor om vi vill att alla kvinnor och män, och inte bara privilegierade minoriteter (inklusive byråkrater och intellektuella) ska kunna utnyttja sina formella rättigheter fullt ut! Men den hårda kritiken mot ”revolutionär rättvisa” förkastar dem dogmatiskt, som om det vore en princip.

Social ojämlikhet i det juridiska systemet är en välkänd skandalös företeelse i våra ”stater grundade på lagar”. Tre aktuella händelser bekräftar detta på ett ganska slående sätt, om det nu skulle behövas. Italiens tronpretendent prins Victor-Emanuel har frikänts för mordet på en ung tysk sedan den juridiska processen hade dragits ut under elva år. Skulle en vanlig medborgare ha kunnat dra ut saker och ting så länge?

I Japan har Hitachi-koncernen vunnit ett fall mot en av sina anställda, som hade avskedats efter att ha vägrat arbeta övertid. Advokaten Kawahito som har startat en rådgivningsbyrå för arbetare, sa angående detta fall:

Liksom många av Japans lagar är denna lag medvetet luddig. Dagens beslut var felaktigt eftersom Japans arbetare nu inte kan vägra att arbeta övertid, och fallen med *karoshi* (dödsfall på grund av överansträngning) kommer att öka ännu mer... Enligt en undersökning som läkemedelsföretaget Nippon Kayaku nyligen gjorde i Tokyo riskerar var fjärde manschettarbetare att dö av överansträngning...

Helt klart har Högsta domstolen gynnat storfinansen, och tror att den ekonomiska makten har sin grund i övertidsarbete. Den har prioriterat ekonomin före människoliv.³

1 S Farber, *Before Stalinism*, Polity Press 1990, s 159-62.

2 Resolutionen ”Socialistisk demokrati och proletariats diktatur” lades fram första gången vid Fjärde internationals 11:e kongress 1979. Den antogs först med en rådgivande omröstning, diskuterades på nytt, ändrades och antogs slutligen vid 12:e kongressen i januari 1985. Denna version finns i ett specialnummer av *International Viewpoint*, 1985.

3 *The Times*, 29 november 1991. Manschettarbetare jobbar på kontor, blåställsarbetare är kroppsarbetare.

Familjen Kennedy lade ut mer än en miljon dollar på sex månader för att försvara en familjemedlem som anklagades för våldtäkt.¹ Skulle en vanlig människa kunna göra det?

USA, Italien och Japan är förstas kapitalistiska länder och inte postkapitalistiska samhällen. Men det ändrar inte faktum att dessa tre fall illustrerar tvetydigheten i begreppet ”stat grundad på lagar”. De visar att det juridiska systemets oberoende kan hamna i öppen konflikt med jämlika möjligheter om det existerar en ojämlik fördelning av förmögenheter, inkomster och social status: fenomen som kommer att överleva under den övergångsperiod som Farber talar om.

En koalitionsregering?

Frågan om att välja mellan olika åtgärder har uppenbarligen en mycket vidare dimension än bolsjevikernas otvivelaktigt mycket begränsade taktiska val. Detta val kan alla de göra som från 1917 och fram till våra dagar, från Plechanov till Eric Hobsbawm, avgjort säger: de skulle inte ha gripit makten, oktoberrevolutionen kom ”för tidigt”.

Vad skulle man ha gjort? Vänta passivt på att händelserna skulle utvecklas? Överlämna landet till Wilhelm II:s pöbel till armé? De ryska och internationella reformisterna har inget sammanhängande att komma med, utöver absurda illusioner om en omöjlig borgerlig demokrati.

Centrister som Martov och Otto Bauer/Hilferding försvarade på ett tveksamt och försagt sätt en annan lösning. Martov kallade den ”en förenad revolutionärt demokratisk regering”: en koalition mellan alla de partier som identifierade sig med socialismen.

Som vi såg i förra kapitlet hoppades också en betydande del av bolsjevikerna på ett sådant projekt. Men det var i grunden omöjligt, inte på grund av bolsjevikernas förmodade ”sektarism”, utan av mycket mer djupgående skäl.

I själva verket ville socialistrevolutionärernas och mensjevikernas höger inte till något pris överge den ”nationella försvars”-politiken, det vill säga fortsätta kriget, och det fick oundvikliga konsekvenser. Center-vänster-mensjevikerna Dan, som själv var en (alltmer tveksam) anhängare av ett ”revolutionärt nationellt försvar”, skrev angående detta:

För att kunna fortsätta att försvara landet i väntan på att freden undertecknades, krävdes en armé på flera miljoner, och att man skulle göra allt för att förhindra att den desorganiserades. Som en följd av det måste jordreformen skjutas upp till efter konstituerande församlingens möte. Ett revolutionärt övertagande av de stora jordägarna och utdelning av jord skulle oundvikligen ha inneburit att miljontals bondesoldater hade deserterat. I ett sådant läge hade de definitivt inte stannat kvar vid fronten.²

Med andra ord kunde varken mensjevikernas majoritet eller höger-SR-arna tänka sig att gå med på omedelbar fred, omedelbart dela upp de stora jordegendomarerna eller arbetarkontroll över produktionen. Den mensjevikiska arbetsministern Skobelov gick med på arbetsgivarorganisationens krav på att återupprätta fabrikörernas och direktörernas makt på fabrikena. På grundval av vilket program skulle en regeringskoalition i så fall upprättas?

De ”försonliga” politikerna hade som villkor för denna ”arbetarnas enhetsfronts”-regering att Lenin och Trotskij skulle uteslutas ur den. Det var givetvis ett oacceptabelt villkor för bolsjevikerna, som ju trots allt hade absolut majoritet på sovjetkongressen!

I bästa fall hade det varit möjligt med en koalitionsregering mellan bolsjevikerna, vänster-SR-

¹ *Sunday Times Magazine*, 1 december 1991.

² Dan, *op cit*, s 298.

arna och vänster-mensjevikerna ("internationalisterna" kring Martov). Den upprättades dessutom delvis, eftersom det bildades en koalitionsregering mellan bolsjevikerna och vänster-SR-arna. Men ända från början vägrade Martovs grupp ansluta sig.

Göra ingenting? Exemplet Tyskland.

Man skulle kunna argumentera att det trots allt hade varit bättre att inte slå in på den revolutionära vägen, som bara kunde leda till misslyckande. Det är bara skenbart samma ståndpunkt som Pontius Pilatus intog.

Genom att vägra att agera påverkar man i själva verket händelserna lika mycket som genom att agera – eftersom man satsar på status quo och därmed lämnar fältet öppet för klassfienden, som ostört kan ta initiativet.

Skolastiker säger, med rätta, att det finns underlåtelssynder såväl som överträdelsesynder.

Dessa grundläggande strategiska alternativ illustreras allra klarast genom att jämföra hur de tyska socialdemokraterna, som hade majoriteten 1918, handlade jämfört med bolsjevikerna 1917 (det oavhängiga socialdemokratiska partiets (USPD) höger intog en mellanställning som var mycket lik Martovs i Ryssland).

Låt oss lämna frågan om den tyska partiledningens socialdemokratiska sociala sammansättning och vilka intressen den representerade åsido. Låt oss till och med lämna frågan om majoritetens verkliga motiv åsido. Uppenbarligen är reformismens historiska bokslut katastrofalt.¹

Det tyska socialdemokratiska partiet (SPD) vägrade ta makten. Det vägrade föreställa sig att det var möjligt med ens den minsta framryckning mot socialismen. Det vägrade att på allvar rensa statsapparaten som hade ärvts från kejsardömet – i synnerhet dess militära, juridiska och diplomatiska delar. Det gick till etthundra procent över på det etablerade samhällets sida, och var i bästa fall redo att genomföra ett antal försagda reformer.

Denna politik konkretiserades på ett flertal sätt: de slutförde överenskommelsen om institutionaliserade förhandlingar (klassamarbete) mellan den fackliga byråkratin och arbetsgivarna; de bildade en koalitionsregering med borgarklassen; krossade arbetarråden, inte bara som politiska organ, utan även som organ för arbetarkontroll och dubbelmakt i fabriker; och framförallt slöt de en hemlig överenskommelse med den kejsarliga arméns ledning, efter ett gemensamt förslag från den socialdemokratiska ledaren Ebert och general Groener:

Det finns idag inte längre någon tvekan om alliansen i november mellan kansler Ebert och arméledningen, även om telefonöverenskommelsen mellan Groener och Ebert på natten mellan 9 och 10 november formellt inte går att dokumentera. 10 november telegraferade marskalk Hindenburg till militärbefälhavarna att det högsta befälet hade beslutat sig för att samarbeta med kanslersämbetet för att "förhindra en spridning av den terroristiska bolsjevismen till Tyskland". Några år senare [skrev] general Groener: "Vi bildade en allians mot bolsjevismen".²

Men trots att det fanns äventyrspolitiska och ultravänsteristiska minoritetsgrupper, var det som Ebert, Noske och Groener kallade "bolsjevism" i Tyskland en mycket omfattande folklig rörelse

1 I Pierre Broués *Révolution en Allemagne (1917-1923)*, Paris 1971, finns en mycket omfattande bibliografi över den tyska revolutionen 1918-19 (boken finns i engelsk översättning: *The German Revolution 1917-1923*, Leiden: Brill, 2005). Här ska vi bara nämna Richard Müllers memoarer (han var ledare för revolutionärerna i *Obleute* i Berlin); Noskes, Philip Scheidemanns, Severings och general Groeners memoarer, samt Benoist Méchins, Peter von Oertzens, Paul Frölichs och Franz Borkenaus böcker (titlar finns i ovan nämnda bibliografi).

2 P Broué, *op cit*, s 173.

som utmanade det borgerliga samhället. Som exempel kan vi nämna generalstrejken till försvar för arbetarråden i februari-mars 1919, eller de väldiga massmobiliseringarna mot Kapp-von Lüttwitz' kupp i mars-april 1920.

Reformism och kontrarevolution

Om man under en revolutionär period vägrar att ansluta sig till revolutionen och gripa makten så innebär det nästan oundvikligt att man blir en del av kontrarevolutionen. Valet står inte längre mellan aktivitet eller passivitet. Det står mellan revolutionär eller kontrarevolutionär aktivitet. Reformisterna tvingas i själva verket trycka ner arbetarmassornas spontana, halvt spontana eller organiserade rörelse, först genom att gå emot den med manövrar och lögner, och sedan med hjälp av våld.¹

Den socialdemokratiska ministerns Gustav Noskes roll är i detta avseende okänd. Han tvekade inte att skriva:

Ingen protesterade det minsta när jag uttryckte åsikten att ordningen skulle återupprättas med vapentvång. Krigsminister överste Reinhardt, utfärdade en order som utnämnde general Hoffman till överbefälhavare... Det restes invändningar att generalen skulle vara alltför impopulär bland arbetarna... Jag insisterade på att vi måste fatta ett beslut. Någon sa: "Kan du inte göra det själv?" Jag svarade kort och bestämt: "Gärna för mig. Någon måste spela rollen av galen hund. Jag är inte rädd för att ta det ansvaret."²

Inte heller tvekade samme Noske att klistra upp denna varning på väggarna i Berlin några månader senare:

Brutaliteten och bestialiteten[sic] från spartakisterna som kämpar mot oss tvingar mig att utfärda följande order: var och en som påträffas med vapen i hand under kampen mot regeringen kommer utan vidare att skjutas.³

Massakrerna rättfärdigades i namn av motstånd mot "bolsjevismen". Inte utan viss ironi kan man påpeka att dessa personer var indignerade över den röda terrorn mot "personer som påträffades med vapen i hand under kampen mot regeringen" (Trotskij övervägde eller genomförde dock aldrig avrättningar av soldater ur den vita armén).

Men det grundläggande faktum är ett annat. Ledare för partier som kallar sig själv socialistiska ger sig själva rätten att förbjuda de stora massorna att organisera strejker eller till och med organisera obehäpnade demonstrationer, i namn av prioriteringar, eller "principer", och politiska bedömningar som långt ifrån delas av alla, och som visar sig vara långtifrån påvligt ofelbara.⁴

Mensjeviker, även deras vänster, var mot de initiativ till arbetarkontroll som hade sitt ursprung direkt på arbetsplatserna i Ryssland. De gav till och med sig själv rätten att undertrycka arbetarna när de inte följde deras råd. Denna pretentiösa och förmyndaraktiga arrogans är samma substitutionistiska arrogans som ligger bakom stalinisternas agerande. Denna parallell mellan reformismens och stalinismens agerande bör betonas.

1 När det gäller lögner och manövrar gentemot befolkningen, så förnekade Ebert vid arbetar- och soldatrådets första kongress att han ville skicka armétrupper till Berlin (som USPD anklagade honom för). Han sa att det bara handlade om trupper som drogs tillbaka från fronten och skulle passera genom Berlin. I själva verket hade han verkligen skickat general Lequis' tio divisioner till Berlin.

2 Gustav Noske, *Von Kiel bis Kapp*, Berlin 1920.

3 Citerat i Broué, *op cit*, s 273. Spartakisterna var den tyska revolutionära rörelsen.

4 För läsare som inte uppfostras på ett romerskt-katolskt sätt, så antas uttalanden från påven *ex cathedra* (i kraft av sitt ämbete) vara ofelbara. Det säger en hel del om hur demokratisk den mycket kristna katolska kyrkan är.

Låt oss upprepa: allt detta står i direkt motsättning till marxismens lära och inriktning, som har sin grund i uppfattningen om arbetarklassens egen frigörelse.

Marx och Engels hade en föraning om denna substitutionism och dess konsekvenser, när de i sitt berömda brev från september 1879 i mycket ironiska ordalag fördömde åsikterna i det reformistiska manifestet från ”De tre Zürich-teoretikerna” (Höchberg, Bernstein och Schramm):

Men om man [som de tre Zürich-teoretikerna hoppas] vill vinna de övre samhällsskikten – eller åtminstone de mer välsinnade elementen inom dem – för arbetarnas sak, får man på inga villkor göra någonting som kan skrämma dem. Och här har de tre Zürich-teoretikerna enligt sin egen mening gjort en lugnande upptäckt:

”Under socialistlagens tryck har partiet i just dagens läge visat att det inte har för avsikt att välja den blodiga, våldsamma omstörtningens väg utan i stället bestämt sig för att följa den lagliga vägen, reformarbetets väg”... [Den logiska slutsatsen av detta argument är:] Om man i Berlin någonsin skulle bära sig så obildat åt att man på nytt ställde till med någonting i stil med barrikadstriderna den 18 mars 1848, skulle socialdemokraterna vara tvungna att ta avstånd från detta ”gatukrigstokiga slödder” och ”följa den lagliga vägen”: man fick lov att röja undan barrikaderna och i värsta fall också gå med i den stolta krigshärens marsch mot de råa och obildade massorna.¹

Detta är en förutsägelse och ett fördömande av reformisterna Eberts och Noskes beteende fyrtio år i förväg!

Det främsta rättfärdigande som de tyska socialdemokraterna presenterade för sitt motstånd mot att socialisterna skulle gripa makten under den revolutionära krisen, var att man måste försvara demokratin, faktiskt försvara den till varje pris, inklusive mot miljontals arbetare – det kvittar om de utgör en ”svag” majoritet eller en stark minoritet av proletariatet och valmanskåren.

När de gör det måste de först av allt bortse från eller förneka det kontrarevolutionära hotet.² Men genom att slå in på förtryckets väg, och i detta syfte använda de besuttna klassernas gamla statsapparat, så öppnade de vägen för ett befästande av ”eliterna” - och røjde således också vägen som ledde till den nazistiska diktaturens blodtörstiga regim. Weimarrepubliken gav upphov till Tredje riket. Allting bestämdes 1918-19, 1920 och 1923, med förtrycket av revolutionen och de tyska massorna – reformisterna spelade inte bara en passiv roll utan blev också aktivt indragna i kontrarevolutionens läger.³

Den nazistiska diktaturen och Andra världskriget kostade mänskligheten 50 miljoner döda. Det var det konkreta alternativet till oktoberrevolutionen. Det är det mest slående historiska berättigandet av denna revolution.

1 Marx/Engels, *Brev i urval*, Gidlunds 1972, s 150-51.

2 Det är ett av Lenins argument i polemiken mot Kautsky i ”Den proletära revolutionen och renegaten Kautsky”, *Valda verk i 10 band*, bd 8. Kautskys bok gavs ut under namnet *Dictatorship of the Proletariat*, University of Michigan Press 1964 . Svensk utgåva (Stockholm 1919): [Demokrati eller diktatur](#) [på marxistarkiv.se]. I den del av boken som behandlar Ryssland säger inte Kautsky någonting om faran för kontrarevolution!

3 Angående de tyska ”eliter” som socialdemokratin lämnade kvar, och deras roll i nazismens uppkomst, se Arthur Rosenberg, *Entstehung und Geschichte der Weimarer Republik*, och Evelyn Anderson, *Hammer oder Amboss*. Weimarrepubliken upprättades i Tyskland 9 november 1918, efter att kejsar Wilhelm II hade avgått, och många socialdemokrater satt med i den.

En regering med socialdemokratiskt deltagande skickade trupper till Sachsen för att avsätta en vänstersocialdemokratisk regering med ett brett folkligt stöd. (Broué, *op cit*, s 774-75.)

Efter att ha krossat den tyska revolutionen visade sig denna regim oförmögen att ta itu med den sociala och ekonomiska krisen. 1933 uppmanade den Hitler att ta makten, och han upprättade sedan gradvis den nazistiska diktaturen.

Kapitel 8. Avslutningsvis.

Under åren efter bolsjevikernas revolution angrep den internationella och ryska reaktionen den ryska revolutionen våldsamt, och hävdade att den bara hade fått negativa effekter.

Stort kulturellt värde

I de franska tidningarna, i synnerhet *Le Temps*, skrevs spaltmeter som fördömde det ”asiatiska barbari” som påstods ha raderat ut hela det konstnärliga, vetenskapliga och litterära livet i Sovjetryssland. I juli 1920 tystade den franska vetenskapsakademien ner en rapport från Victor Henri, som befann sig i Ryssland, om den vetenskapliga verksamheten i landet. 1925 publicerade Londontidningen *The Times* en not från marindepartementet, som hävdade att Sovjetregeringen bara hade fört med sig blod, fattigdom och svält till Ryssland.¹

Den preussiske lantjunkern Karl von Bothmer sammanfattade de viktigaste argumenten i denna förtalskampanj när han skrev:

Inga konstruktiva krafter har visat sig. Ingenstans finns några skapande krafter. [Regeringen] håller sig bara kvar med hjälp av kriminella medel, utan att kunna visa att den har uppnått någonting.²

Samtidigt som von Bothmer skrev detta, noterade Beryl Williams mer ärligt att:

Kombinationen av konstnärliga experiment och en intensiv intellektuell debatt om kulturella frågor gav under revolutionen och inbördeskriget upphov till en period av konstnärlig energi och utopiska drömmar.³

Hon påpekade att det i slutet av 1918 faktiskt redan fanns tre gånger så många muséer i Ryssland som före revolutionen.⁴

I själva verket var hela världen imponerad av uppgången för teatern och filmen i Sovjetunionen, och av måleriet, affischer och avantgardeskulptur, av stadsmiljön och arkitekturen, eller psykologin och psykiatrin, av analyserna av den ekonomiska situationen eller historieskrivandet, för att inte tala om litteraturen. Denna kulturella blomstring var större än Weimarrepublikens berömda ”gyllene år”, vars grund och materiella välstånd ändå var mycket mer omfattande.

Uppgången för utbildningen

Revolutionen genomförde också en enorm ansträngning för att öka läskunnigheten och utvidga utbildningen. Budgeten för den allmänna utbildningen, som 1916 hade varit 195 miljoner rubel, och efter februarirevolutionen hade ökats till 940 miljoner rubel, ökades 1918 av bolsjevikerna till 2,9 miljarder rubel och sedan till 10 miljarder 1919. Antalet lågstadieskolor ökade från 38.387 1917 till 52.274 1918 och 62.238 1919. Förskolor existerade praktiskt taget inte under tsarismen, men 1919 omfattade de redan 200.000 barn, och 1921 561.000.⁵

1 *The Times*, 17 november 1925.

2 K von Bothmer, *op cit*, s 102, 131,132.

3 B Williams, *op cit*, s 80.

4 *Ibid*, s 94.

5 A Morizet, *op cit*, s 179.

Professor Norman Stone är inte rädd för att göra sig själv till åtlöje, och hävdar utan att tveka att tsarismen före 1917 redan var på väg mot en framgångsrik modernisering av Ryssland. Han anger dess ”snabba vetenskapliga och kulturella utveckling”.¹

Men i det tsaristiska Ryssland fanns högst några få tusen vetenskapsmän. Befolkningens stora majoritet var analfabeter. Tack vare det arbete som inleddes av oktoberrevolutionen fanns det i början av 80-talet mer än två miljoner vetenskapsmän, 125 miljoner gymnasieutbildade, 14,8 miljoner medborgare med högskoleutbildning eller motsvarande, och mer än 80% av arbetskraften hade gymnasiebetyg.²

Vad gäller det industriella språnget, så är bokslutet uppenbart oavsett vilket priset blev för det.

En humanistisk revolution

Så mycket för att den ryska revolutionen ”inte lett till några framsteg”.

Men låt oss lämna det materiella området, och istället titta på den moraliska och andliga sfären, som revolutionens motståndare har talat så mycket om, inte utan ett visst hyckleri.

Till och med von Bothmer måste medge att den ryska revolutionens förbud mot alkoholförsäljning gjorde att alkoholismen praktiskt taget försvann från storstäderna. Det fanns inga fyllon i Moskva och Petrograd.³

Med kännedom om hur omfattande alkoholismens plågor var i Ryssland före oktober – och efter återinförandet av statlig försäljning av alkohol under Stalin – och med kännedom om dess härjningar i Sovjetunionen idag, så är det lätt att inse hur viktig denna fråga är.

På samma sätt kände sig skribenten Alfons Goldsmith sig alldeles trygg i Petrograd och Moskva. Gatorna var rena. Mitt under svälten passerade lastbilar med mjöl. De angreps inte. Mataffärerna plundrades inte.⁴

Revolutionens humanism visade sig också i en omfattande kulturell och moralisk pluralism, som var rörande men också naiv. Den tyske författaren Alfons Plaquet förtalade och kritiserade revolutionen, men kunde trots det inte låta bli att sympatisera med den.⁵

Han beskriver hur man på oktoberrevolutionens första årsdag skrev upp en lång rad ”frihetskämpar” på den före detta militärakademins vita väggar. Listan omfattade namn som Victor Hugo, Emile Zola, Ibsen, Emilie Verhaeren, Nekrassov, Saltijkov, Michalovski, Byron, Chopin, Koltzov, Constantin Meunier, Mussorgski, Pusjkin, Rimskij-Korsakov, Scriabin, Beethoven, Marx, Engels, Auguste Blanqui, Bebel, Lasalle, Jean Jaurès, Plechanov, Spartacus, Gracchus Babeuf, Garibaldi, Robespierre, Danton, Jean-Jacques Rousseau, Robert Owen, Herzen, Bakunin, Voltaire, Pertel och många andra.⁶

1918-19 publicerades verk av Pusjkin, Lermontov, Gogol, Tolstoj, Turgenjev, Dostojevskij, Gontjarov, Grigorovitj, Ostrovskij, Rjilejev, Zola, Anatole France, Mérimée, Walter Scott, Romain Rolland, Aulard, Louis Blanc, Jean Jaurès, Bebel, Plechanov och Kautsky (de två senare var be-

1 N Stone, *Sunday Times*, 5 januari 1991.

2 V P Tomin, *Uroven' obrazovannija naselenija SSE*, Moskva 1981.

3 von Bothmer, *op cit*, s 47.

4 A Goldsmith, *Moscau 1920*, Berlin 1920.

5 Det var Paquet som riktade den välkända och skamliga anklagelsen att sovjetregimen hade ”förstatligat kvinnorna”. Han åberopade en påstådd kungörelse från anarkisterna i Saratov, som de omedelbart fördömde som en grov provokation.

6 A Paquet, *Der Geist der russischen Revolution*, München 1920, s 69.

stämnda motståndare till oktoberrevolutionen) i upplagor på mellan 25.000 och 100.000.¹

På samma gång stimulerade revolutionen ett oerhört massdeltagande i det kulturella livet:

Teaterpubliken var klart proletär, klädd i luggslitna kläder, med utnötta överrockar i en kyla som fick tänderna att hacka.²

1:a maj 1920 såg 200.000 människor i Petrograd skådespelet *Arbetets befrielse*, som återberättade historien om kampen för frigörelse, från antikens slavuppror till den ryska revolutionen. Serge Eisensteins hyllade film *Pansarkryssaren Potemkin* filmades med deltagande från tusentals invånare i Odessa.³

Klasskänsla

Det finns ett otvivelaktigt samband mellan denna folkligt proletära anda och revolutionens själva natur på det institutionella området. Låt oss än en gång citera Alfons Paquet, som trots allt inser det viktiga i denna anda:

Den ryska revolutionens första ojämförliga bidrag är att den har inlett en genomradikal och järnhård kamp mot kapitalismens egoism, både i dess privata och statliga form. Det tillhör bolsjevikernas förtjänster att ha gjort detta möjligt...

Europa faller samman inför våra ögon, men grunden har redan lagts för ett återuppbygge. Låt oss fullständigt försöka förstå revolutionens idé och hämta hopp ur den för framtiden.

Och han drar följande slående aktuella slutsats:

En dag skulle till exempel arbetarna i [följande städer som ligger längs Rhen] Basel, Strasbourg, Mannheim, Mayence, Ruhrort [en samling gruvor], Emmering och Rotterdam kunna bilda ett gemensamt råd för Rhendalen, och på så sätt påverka omvandlingen av denna mäktiga europeiska flodsträcka, som överskrider nationsgränserna och de lagar som samhällets toppar har slagit fast... Tanken på sådana råd skulle också på många sätt kunna tjäna Europas mål, det vill säga att bygga en gemensam fredsekonomi.⁴

Här har vi otvivelaktigt en klasskänsla. Det var utan tvekan på grund av detta som anhängarna till privategendomen, och rikedomens makt, satte revolutionen på de anklagades bänk. Utifrån kraven på social rättvisa och historiska fakta anser vi den fortfarande fullt möjlig att försvara ur alla synvinklar, till att börja med den moraliska.

Alfons Goldsmith upplevde denna klasskänsla i Petrograd:

Det första intrycket: en proletär stad. Arbetarna härskar. Arbetarna dominerar gatorna.⁵

Alfons Paquet anmärkte:

Råd som helt och hållet består av proletärer styr fabrikerna, bostadsområdena i städerna, byarna, distrikten och landsbygden.⁶

Under inbördeskriget delade bolsjevikregeringen ut vapen till arbetarna i nästan samtliga

1 Morizet, *op cit*, s 194-95.

2 D Mitchell, *op cit*, s 156.

3 B Williams, *op cit*, s 93-94.

4 A Paquet, *op cit*, s 40, 51-52.

5 A Goldsmith, *op cit*, 20.

6 A Paquet, *op cit*, s 75.

städer i landet. Är inte detta bevis på att det inte var en regering för en klick eller sekt, utan en klassregering som var övertygad om att majoriteten av denna klass hade förtroende för den?

Många historiker har påstått att bolsjevikerna förlorade medlemmar och faktiskt arbetarklassens stöd efter freden i Brest-Litovsk och inledningen av den röda terrorn 1918. Till och med en så välvilligt inställd kritiker som William G Rosenberg sa det.¹ Men dessa påståenden motsägs av de ständiga uppmaningarna till mobiliseringar av fabriksarbetare till Röda armén, för att försvara sovjetmakten. Den stora majoriteten av arbetarna var positiva till dessa uppmaningar.² Givetvis varierade inställningen bland arbetarna till bolsjevikerna under 1918, 1919 och 1920. Men trots sin kritik stödde majoriteten av arbetarna dem fortfarande.

Röda armén genomsyrades också av denna proletära klasskänsla. *Soldatens handbok* innehöll stycken som:

Ni måste befinna er bland era kamrater. Era ledare är era mer erfarna bröder. I strid, under träning och arbete på kasernerna måste ni lyda dem. Så fort ni befinner er utanför kasernerna är ni helt fria... Om någon frågar: hur strider ni? Svara: jag kämpar med geväret, bajonetten, maskingeväret och även med sanningen som jag berättar för de fiendesoldater som är arbetare och bönder, så att de förstår att jag i själva verket inte är deras fiende utan deras broder.³

Chamberlin anmärker också:

Intensiv skolningspropaganda var ett kännetecken i Röda arméns organisation. Så fort omständigheterna tillät hölls amatörteatrar och kommunistiska kurser i de soldatklubbar som upprättades. Livfulla affischer försökte klargöra för arbetarna och bönderna vad som skulle hända om fabriksägarna tog tillbaka sin fabrik, godsägarna återtog sin jord och de gamla tsaristiska tjänstemännen och kosackerna skulle återta makten.⁴

Bland många andra vittnesmål som vittnar om denna klasskänsla finns ett faktum som återges av S A Smith. När man i slutet av december 1917 var tvungna att minska arbetsstyrkan i ammunitionsfabrikerna och Putilovverken i Petrograd, så gjorde arbetarna uppsägningslistor. Man tog inte hänsyn till några partimedlemskap, inte ens i bolsjevikpartiet.⁵

Hopp

Oktoberrevolutionens historiska innebörd uttrycktes på ett beundransvärt sätt av Maxim Gorkij, som ändå var en hård kritiker:

Var och en som ärligt tror att mänsklighetens obetvingliga längtan efter frihet, skönhet och en tillvaro som styrs av förnuftet, inte är en meningslös dröm utan en verklig kraft som av sig själv skulle kunna skapa nya sätt att leva – det vill säga som i sig själv är en hävstång som kan förändra världen – varje ärlig människa måste erkänna den övergripande betydelsen av dessa konsekventa revolutionärens arbete. Revolutionen bör ses som ett jättelikt försök att ge form åt de vägledande idéer och svar som mänsklighetens främsta tänkare har föreställt sig... Följ oss framåt mot det nya liv som vi arbetar för... Framåt mot friheten och tillvarons skönhet.⁶

1 W G Rosenberg, "Russian Labor and Bolshevik power, Social dimensions of protest in Petrograd after October" (De ryska arbetarna och bolsjevikregeringen. Samhälleliga aspekter av protesterna i Petrograd efter oktober), i *The Workers Revolution in Russia 1917. The View from Below*, op cit, s 98 f.

2 Se i synnerhet Ilyin-Zhenevsky, op cit, s 32-33 och A Morizet.

3 A Morizet, op cit, s 11.

4 W H Chamberlin, op cit, vol II, s 34.

5 S A Smith, *Red Petrograd*, op cit, s 243-44.

6 Citerat i A R Williams, s 242-43.

Det finns ytterligare ett rättfärdigande för revolutionen, som den envist bolsjevikfientliga författaren Leonard Shapiro beskriver på grundval av sina minnen från barndomen i Petrograd mot slutet av 1920:

Livet var ytterst hårt. Mattillgången låg nära svältens gräns... Ändå präglas mina minnen, som otvivelaktigt påverkades av de vuxna kring mig, av entusiasm och upphetsning. Livet var nytt, hoppfullt, det var på väg mot en strålande framtid. Trots svårigheterna och regimens brutalitet hade den glädjeyra som utlöstes av monarkins fall i mars 1917 ännu inte upphört.¹

Och David Mitchell påpekar:

Frihetsivrare som likt [Victor] Serge... kunde tycka att Trotskij hade rätt, att man gjorde ett djärvt och ibland blodigt, men alltid modigt försök som bebådade inledningen av en ny värld.²

Vi kan inte säga mer. Historien är en hård men rättvis domare. Den måste bara få tid att genomföra sitt arbete. 1810 och 1815 fanns det inte längre särskilt stor sympati för 1789 års franska revolution, utom i mycket begränsade revolutionära kretsar. Men 1848, för att inte tala om 1889, hade uppfattningarna ändrat sig betydligt. Vi är övertygade om att samma sak kommer att hända med domen över oktoberrevolutionen.

(Översättning: Göran Källqvist)

---

1 L Shapiro, *op cit*, s 219.

2 D Mitchell, *op cit*, s 166.